

ШКІЛЬНА

ХРЕСТОМАТІЯ

Василь СИМОНЕНКО

Вибране

Василь СИМОНЕНКО

Вибране

ШКІЛЬНА

ХРЕСТОМАТІЯ

Василь СИМОНЕНКО

Вибране

*Для середнього та старшого
шкільного віку*

Київ

Видавництво «Школа»

2008

ББК 84.4УКР6
С37

Серія «Шкільна хрестоматія»
заснована 2002 року

Упорядкування текстів,
підготовка коментарів, приміток
та навчально-методичних матеріалів
Галини Кирпи і Дмитра Чередниченка

Художнє оформлення серії
Світлани Железняк

Симоненко, Василь.

С37 Вибране: Для серед. та ст. шк. віку / Упорядкув. текстів, підготов. комент., прим. та навч.-метод. матеріалів Г.М.Кирпи і Д.С.Чередниченка.— К.: Школа, 2008.— 253 с.: іл.— (Шкільна хрестоматія).— Бібліогр.: с.242 — 244.

ISBN 966-661-066-3 («Школа»

ISBN 966-339-424-2 (НКП)

Окрім творів Василя Симоненка, які вивчаються за шкільною програмою, а також рекомендовані для позакласного читання, до хрестоматії увійшли навчально-методичні матеріали на допомогу вчителів та учнів: літературознавчі коментарі до біографії та творчості письменника, орієнтовні теми творів, рефератів та усних доповідей, тезові плани до них, список рекомендованої літератури.

ББК 84.4УКР6

ISBN 966-661-066-3 («Школа»)

ISBN 966-339-424-2 (НКП)

© Видавництво «Школа», 2008

«НАРОД МІЙ Є! НАРОД МІЙ ЗАВЖДИ БУДЕ!...»

*(Невмируща й непоборна сила
українського народу)*

ЖОРНА

Натуга на руках,
від втоми чорних,
здувала жили,
ніби мотузки.
Каміння клацало зубами
в жорнах,
жувало жовті зерна на друзки.
І сіялось не борошно,
а мука...
При тьмяному мигтінні каганця
жіночі ніжні
материнські руки
тягли за ручку
камінь без кінця.
Журливо мліли очі сумовиті,
і борошно,
мов біла кров, лилось...
Це все було
в двадцятому столітті,
що грозами над нами пронеслось.
Ми часто чуєм
радісну зловтіху
у голосі ворожому,
чужім,

що заглядали кривда
й люте лихо
у наш —
для щастя виведений — дім.
Хай сатаніють
виродки од крику —
нас не знобить од їхньої хули
нам жорна ті
із кам'яного віку
на танках варвари
з Європи привезли.
І то для них
таки й була наука,
коли —
у всього світу на виду, —
немов у жорнах,
дужі наші руки
перемололи варварську орду.
Народе мій!
Титане непоборний,
що небо підпирає голубе!
Твій гордий подвиг
не принизять жорна —
вони лиш возвеличують тебе.
Дарма біситься
злість ворожа, чорна —
нічим не очорнить
твоєї боротьби!..
Цілую руки,
що крутили жорна
у переддень космічної доби.

БАБА ОНИСЯ

У баби Онисі було три сини.
У баби Онисі синів нема.
На кожній її волосині
морозом тріщить зима.
Я горя на світі застав багато.

Страшнішого ж горя нема,
ніж те, коли старість мати
в домівці стрічає сама.
Немає такої біди і муки,
ніж сумно з-під сивих брів
дивитись щодня, як внуки
ростуть без своїх батьків.
За те, що ми в космос знялися,
що нині здорові й живі,
я пам'ятник бабі Онисі
воздвиг би на площі в Москві.
Щоб знали майбутні предтечі
в щасливій і гордій добі:
їх горе на утлі плечі
Онися взяла собі.
Щоб подвиг її над землею
у бронзі дзвенів віки,
щоб всі, ідучи повз неї,
знімали в пошані шапки.

ПІЧ

Лиже полум'я жовте черево,
Важкувато сопе димар,
Галасує від болю дерево,
Піднімаючись димом до хмар.

Бубонять рогачі і кочерги —
Щось пригадують з давнини,
І чекають покірно черги
Засмаглілі горшки й чавуни.

З тітки полум'я сон злизало,
Тітка гладить рукою глек,
Теплий ватяник зав'язала
На застуджений свій поперек.

Біга тітка із кухні в сіни,
З-під повітки заносить дров —

З них струмує жовтаво-синя
Віковічна печаль дібров.

Звично грюкають мляві двері,
Піч гуде і димить у світ —
Скільки в пашу цій ненажері
Тітка вкинула кращих літ!

Сновигають по зморшках думи,
На щоках танцює вогонь,
Сажа в'їлася чорним глуфом
У пелюстки її долонь.

Біля печі вона, мов бранець,
Слугувала під шурх спідниць,
Віддавала дівочий рум'янець
Чистоті смачних паляниць...

Менше ми гіркоти нестимем,
Стане ближчою наша мета,
Як не будуть у небо димом
Підніматись жіночі літа.

28.1.1962

ДІД УМЕР

От і все.
Поховали старезного діда,
закопали навіки у землю святу.
Він тепер вже не встане
і ранком не піде
із косою під гору круту.
І не стане мантачкою тишу будити,
задивлятися в небо, як гаснуть зірки.
Лиш росою по нім буде плакати жито
і пливтимуть над ним непомітно віки.
От і все.

Поховали хорошу людину,
повернули навіки у лоно землі.
Та невже ж
помістились в тісну домовину
всі турботи його,
всі надії,
жалі?
Та невже ж то
йому все віднині байдуже —
чи світитиме сонце,
чи ніч напливе?
Біль у душу мою закрадається вужем,
відчай груди мені розпанахує, рве.
Я готовий
повірити в царство небесне,
бо не хочу,
щоб в землю ішли без сліда
безіменні,
святі,
незрівнянно чудесні,
горді діти землі,
вірні діти труда.
Хай шалені гудуть
над планетою весни,
хай трава пнеться вгору
крізь листя старе...
Я не вірю,
що дід із могили воскресне,
але вірю,
що ні —
він увесь не умре.
Його думи нехитрі
додумають внуки,
і з очей ще віки пломенітимуть в них
його пристрасть і гнів,
його радощі й муки,
що, вмираючи,
він передав для живих.

**ПРОЩАННЯ ФЕДОРА КРАВЧУКА,
КОЛГОСПНОГО КОНЮХА,
ЗІ СТАРОЮ ХАТОЮ**

Ти стоїш, небагата й непишна,
виглядаючи з саду в луг.
Рясний цвіт обтрусили вишні
на солом'яний твій капелюх.
Ти приймала і щастя, і лихо,
поважала мій труд і піт,
із-під сірої теплої стріхи
ти дивилася жадібно в світ.
Відчиняла ти лагідно двері
для нового добра й життя,
друзів кликала до вечері,
рідна хато моя стара.
Я в тобі розлучився з журбою
і навіки спекався біди.
Я прощаюся нині з тобою,
рідна хато моя, назавжди.
В нову хату ідуть твої діти
з сміхом, з піснею, як вогнем.
Як же радість тобі втаїти
під старечим своїм брилем!
Ти була мені наче мати,
ти служила мені як могла —
кожна кроквочка, кожна лата
не жаліла для нас тепла.
Тож сьогодні і в тебе свято,
в шибках вогники голубі.
Переходячи в нову хату,
говорю я:
— Спасибі тобі!

1.XI.1961

МІЙ РОДОВІД

Вельможі пихаті і горді
Плетуть родоводів в'язь:
В одного — прапрадід став лордом,
В іншого — прадід князь.

Баньки уп'явши в минуле,
Гордо ця знать рече:
— Про нас хрестоносці чули...
— В нас Рюрика кров тече...

— Мій предок вогнем і залізом
Титул собі добув...
— А мій тисяч сорок зарізав,
За це і в пошані був...

Нічого собі родоводи!
Та киньте свій гвалт і крик:
Я із древнішого роду,
Бо я — полтавський мужик.

Ви скорчите кисло пику,
Коли повідомлю вас,
Що предок мій споконвіку
Хліб сів і свині пас.

Щоб жерли ви булки й сало,
Віками пер соху-плуг.
Хіба ж для історії мало
Оцих видатних заслуг?!

Я вами гордую, панове,
Бо я — знатніший од вас.
Звиняйте за грубе слово —
Я з вами свиней не пас!

23.11.1960

КОСАР

А. С. Малишкови

В поле вийшов косар на світанні,
Ждуть його обважнілі жита,
Дзвонять радістю далі туманні,
Мов перейдені весни й літа.

Пристає косар до роботи,
Скісся блискає і співа.
Чисті краплі солоного поту —
Ваговиті, мов чесні слова.

Встало сонце і впало в очі,
Хмари втому зняли з плечей —
Служать людям ці руки робочі,
Сонце людям гріє з очей.

Стали копи рядами на чати,
Залицяється колос до губ —
Так свій полудень зустрічати
Вміє ширий косар-працелюб.

Хай тим стане оце за диво,
Хто під регіт і плач жоржин
Йде косить поетичну ниву,
Позичаючи мозку в машин.

Буде, мабуть, повік «кустарно»
Оброблятися нива оця —
Там пускати машину марно,
Де працюють людські серця!

Устає косар до роботи,
Скісся блискає і співа.
Ніби краплі солоного поту,
Світять чесні його слова.

ПЕРШИЙ

Першим був не Господь
і не геній,
першим був
простий чоловік.
Він ходив
по землі зеленій
і, між іншим,
хлібину спік.
І не зміг
заробить монумента
цей наївний франк
чи дуліб,
бо не зміг він
знайти момента,
щоб узяти патент
на хліб.
Постаріла вже
мудрість Божа,
розтрощив її
грізний час.
Хлібом
геній живився кожен,
щоби розум його не погас.
Та нехай над землею година
чи негода лютує і рве —
вічна мудрість простої людини
в паляниці звичайній живе.

14.X. 1961

Ми думаєм про вас. В погожі літні ночі,
В морозні ранки, і вечірній час,
І в свята гомінки, і в дні робочі
Ми думаємо, правнуки, про вас.

Ми думаєм про вас — і тому наші руки
Не в'януть біля плуга і станка,
Тому в серцях у нас не витончена мука,
А радість голосиста і дзвінка.

Ні, то не сум промінить риса кожна,
То творчість б'є з натхненних наших віч,
А творчість завжди мрійна і тривожна,
Немов травнева неспокійна ніч.

Ні, сонний спокій зовсім нам не сниться,
Ні, нас не вабить ніжна тишина —
Прийдешнє осяває наші лиця,
Неспокій творчий з вічністю єдна.

І тому ми спокійно і суворо
Стрічаємо у праці і борні
Наклепи зlobні і тупі докори,
Потоки божевільної брехні.

Ми думаєм про вас. В погожі літні ночі,
В морозні ранки і вечірній час,
На свята гомінки і в дні робочі,
Нащадки дорогі, ми захищаєм вас.

І.ІІ.1958

ЗАПИС У КНИЗІ ВРАЖЕНЬ

Я не знайшов тут тих,
кому імення — люди,
хто хлюпав у життя
із серця чистоту,
хто з світу обскрібав,
немов луску, огуду,
прожектором думок
розгонив темноту.
Я зустрічаю їх
щодня у праці й поті —
вони ідуть ламать
віджиле і старе,
вони живуть в простій,
земній своїй роботі,
і смерть минає їх —
вона їх не бере.
Ніякі хробаки
не можуть розточити
ні мислі, ні діла,
ні мрії щирий злет —
краса їх душ
стає красою світу,
обличчям міст,
материків,
планет.

29.XI.1961

ПРОРОЦТВО 17-ГО РОКУ

Гранітні обеліски, як медузи,
Повзли, повзли і вибилися з сил —
На цвинтарі розстріляних ілюзій
Уже немає місця для могил.
Мільярди вір зариті у чорнозем,
Мільярди щасть розвіяні у прах.
Душа горить. Палає лютий розум.

І ненависть регоче на вітрах.
Коли б усі одурені прозріли,
Коли б усі убиті ожили,
То небо, від прокльонів посіріле,
Напевно б, репнуло від сорому й хули.
Тремтіть, убивці! Думайте, лакузи!
Життя не наліза на ваш копил.
Ви чуєте? На цвинтарі ілюзій
Уже немає місця для могил!
Уже народ — одна суцільна рана,
Уже від крові хижіє земля,
І кожного катюгу і тирана
Уже чекає зсукана петля.
Розтерзані, зацьковані, убиті
Підводяться і йдуть чинити суд,
І їх прокльони, злі й несамовиті,
Впадуть на душі плісняві і ситі,
І загойдають дерева на вітті
Апостолів злочинства і облуд!

23.XII.1962

МОНАРХИ

Диктатори, королі, імператори,
Мліючи в димі хвальби,
Роззявляли пащі, мов кратери,
І гукали:
— Ми — символ доби.

— Хто не з нами, той проти Бога.
— Хто не з нами, той проти всіх! —
І сипались лаври убогі
До кущих кривавих ніг.

Нікчемна, продажна челядь,
Банда кривляк для втіх,
Щоб мати що повечерять,
Годували холуйством їх.

Ідоли обслинені, обціловані
Їшли величаві в своїй ході.
А поруч вставали некороновані
Корифеї і справжні вожді.

Вставали Коперники і Джорджоне,
Шевченко підводив могутнє чоло,
Ї біля їхнього вічного трону
Лакузи жодного не було.

Бо щире, високе небо
Не підмалюєш квачем,
Бо величі справжній не треба
Спиратись на плечі нікчем.

13.XI.1962

* * *

Де зараз ви, кати мого народу?
Де велич ваша, сила ваша де?
На ясні зорі і на тихі води
Вже чорна ваша злоба не впаде.

Народ росте, і множитья, і діє
Без ваших нагаїв і палаша.
Під сонцем вічності древніє й молодіє
Його жорстока й лагідна душа.

Народ мій є! Народ мій завжди буде!
Ніхто не перекреслить мій народ!
Пощезнуть всі перевертні й приبلуди,
І орди завойовників-заброд!

Ви, байстрюки катів осатанілих,
Не забувайте, виродки, ніде:
Народ мій є! В його волячих жилах
Козацька кров клекоче і гуде!

24. XII. 1962

Древній, обікрадений народе!
Над тобою прошумів розбій,
Та кати не вкрали твою вроду,
Не всушили дужий мозок твій.

Нові покоління, як обнова,
В лоні сповиваються твоїм.
І дідівська гордовита мова
Служить вірно і слухняно їм.

Пристрасним, орлино-мудрим зором
Дивишся у всесвіт з-під повік...
Виродки — підтвердження суворе,
Що живеш і житимеш повік!

8.11.1962

ЗЛОДІЙ

Дядька затримали чи впіймали —
Дядька в сільраду ескортували.
Дядька повчали і докоряли:
«Як вам, дядьку, не ай-яй-яй
Красти на полі свій урожай!
У кого ви крали? Ви крали в себе.
Це ж просто сором красти свій труд».
Дядько понуро тім'я теревив
І смакував махру.
Дядько кліпав товстими віями,
Важко дивитися в очі ганьби,
Важко йому із домашніми мріями
Враз осягнуть парадокси доби.
«Та воно, так, — у кулак кахикав,—
Красти погано... Куди вже гірш».
Рвисся з горлянки свавільним криком,
Мій неслухняний вірш!
Чому він злодій? З якої речі?

Чому він красти пішов своє?
Давить той клунок мені на плечі,
Сором у серце мені плює...
Дядька я вбити зневагою мушу,
Тільки у грудях клекоче гроза:
Хто обікрав, обскуб його душу?
Хто його совісті руки зв'язав?
Де вони, ті — відгодовані й сірі,
Недорікуваті демагоги і брехуни,
Що в'язи скрутили дядьковій вірі,
Пробираючись в крісла й чини?
Їх би за ґрати! Їх би до суду!
Їх би до карцеру за розбій!
Доказів мало??? Доказом будуть
Лантухи вкрадених вір і надій.

12.X.1962

СТАРІСТЬ

Сім десятків дідові старому,
Сам незчувсь, коли і відгуло,—
Вже лице пожовкло, як солома,
Борознами вкрилося чоло,

Сяють очі глибоко спідлоба,
Тільки пух лишивсь на голові...
Лає син, що ні чорта не робить,
Допіка невістка: «Ще живі?»

Остогидло діду хліб жувати,
Слухати образи від усіх,
Ціле літо горобців ганяти
Та граків сусідові на сміх.

Взять би істик, торбу через плечі
І піти світ за очі з села,
Але звук до хати, до малечі,
Що його, мов батька, облягла.

Все стерпить, хіба заплаче стиха,
Дивлячись на добрих малюків.
Все стерпить — докори, сором, лихо, —
Лиш би вмерти на землі батьків!

24.VI.1956

* * *

Люди — прекрасні.
Земля — мов казка.
Кращого сонця ніде нема.
Загруз я по серце
У землю в'язко.
Вона мене цупко трима.
І хочеться
Бути дужим,
І хочеться так любить,
Щоб навіть каміння байдуже
Захотіло ожити
І жити!
Воскресайте, камінні душі,
Розчиняйте серця і чоло,
Щоб не сказали
Про вас грядущі:
— Їх на землі не було...

16.I.1963

* * *

Ти йшла з села дорогою гнилою,
Місила грязь простими чобітьми —
І пахнув вірш твій теплою смолою,
Кленовими гарячими слізьми.

А чорне листя сипало під ноги —
Тобі — дорога, а зимі — постіль.
І ти в душі несла людські тривоги,
Людські бажання, сумніви і біль.

Ревли вітри... Ти, стомлена ходою,
Зійшла з дороги на твердий обліг,
Змінила жар тепленькою водою,
Знайшла сухенький, затишний нічліг.

Ї заспівала про смачні цілунки,
Ї людський біль у віршиках затиш,
Бо ти забула про мужицькі клунки,
Про жебраків на вулицях пустих.

Та я тебе не волочу до суду,
Я тільки хочу на кінець сказати:
Народ тебе ніколи не забуде,
Бо він ніколи вас не буде й знати!

29.III.1956

47-Й РІК

Забулися давно образи, суперечки,
Злиденні і напівголодні дні,
Та не забуду я, як пінилася гречка
Ї чорногузи гуртувались на стерні.

Ї люди йшли байдуже, мов лелеки,
Їз косами дідівськими на лан,
В полукіпках лишали чорні глеки,
Ї, зуби стиснувши, «виконували план».

Ї вдови плакали, кричали діти «папи»,
А на сніданок — жолуді одні.
Ї в гарбах пнулися скелети-шкапи,
Худі, немов колгоспні трудодні.

Я не забув мужицькі очі хмурі,
Обличчя матерів налякані, тривожні,
Коли писали ви, продажні шкури,
Про їх життя, щасливе і заможне.

21.IX.1956

Стільки в тебе очей,
стільки рук і мозолів,
скільки крапель в Дніпрі
і у небі зірок.
Ти не падав од вітру,
з біди не безволів,
не насунув на душу
ганьби козинок.

Не шукав я до тебе
ні стежки, ні броду,
бо від тебе узбіччям
ніколи не брів —
я для тебе горів,
український народе,
тільки, мабуть,
не дуже яскраво
горів.

Тільки, мабуть, не міг,
як болід, спалахнути,
щоб осяяти думкою
твій небозвід,
щоб устать, ніби зірка,
сіянням окута
твоїх подвигів гордих
й незлічених бід.

Скромна праця моя —
то не пишна окраса,
але в тому, їй-богу,
не бачу біди —
щось у мене було
і від діда Тараса,
і від прадіда —
Сковороди.

Не шукаю до тебе
ні стежки, ні броду —
ти у грудях моїх,
у чолі і в руках.
Упаду я зорею,
мій вічний народе,
на трагічний і довгий
Чумацький твій шлях.

14.XII.1961

ПРИРУЧЕНИМ ПАТРІОТАМ

Обмивши губи в нарзані чи каві,
Дожовуючи свіжий бутерброд,
Ви стаєте великі й величаві
І любите Вітчизну і народ.

Ви чуєте народні віщі думи,
Його тривоги берете в серця.
Коли потієте у черзі за костюмом,
Затиснувши в долоні гаманця.

Ні, ви не блазні, ви не лицеміри —
Нікчемного презирства не убить,
І свій народ ви любите без міри,
Коли у міру вигідно любить.

За плату ви закохані в ідею
І зморшки морщите на ситому чолі...
Кому ж ви служите, приручені Антеї,
Відірвані від матері-землі?

Хто ваш народ? Яка у нього доля?
Куди його коріння проросло?
Чий могили стогнуть серед поля,
Забрівши здичавіло у село?

Хоч раз почуйте, грамотні руїни,
Нікчемні слуги чорного добра,

Як, обіпершись вітрові на спину,
Кричить Тарасова гора:
— Нема на світі України,
— Немає другого Дніпра!..

26.VI.1963

КУРДСЬКОМУ БРАТОВІ

Борітеся — поборете.

Шевченко

Волають гори, кровію політі,
Підбиті зорі падають униз:
В пахкі долини, зранені і зриті,
Вдирається голодний шовінізм.
О курде, бережи свої набої,
Але життя убивців не щади.
На байстрюків сваволі і розбою
Кривавим смерчем, бурею впади.
Веди із ними кулями розмову:
Вони прийшли не тільки за добром,
Прийшли забрати ім'я твоє, мову,
Пустити твого сина байстрюком.
З гнобителем не житимеш у згоді:
Йому «панять», тобі тягнути віз.
Жиріє з крові змучених народів
Наш ворог найлютіший — шовінізм.
Він віроломство заручив з ганьбою,
Він зробить все, щоби скорився ти.
О курде! Бережи свої набої —
Без них тобі свій рід не вберегти.
Не заколисуй ненависті силу,
Тоді привітність візьмеш за девіз,
Як упаде в роззявлену могилу
Останній на планеті шовініст.

1963

БЕЗСМЕРТНІ ПРЕДКИ

Раби будували замки й храми,
Сіяли й жали — раби.
Труд їх стоїть над віками —
Свідок життя й боротьби.

Із кожного купола й брами
Крізь роки темряви й злоби
Вони промовляють словами
До нас, до моєї доби:

«Люті кати поглумились над нами,
Скільки лягло нас у чорні гроби,
Та перемога — дивіться! — за нами:
Смерть — не кінець боротьби.

Ті, що життя прогуляли без діла,
Що у народній купались крові,
В землю лягли і безслідно зотліли —
Ми ж і понині живі!»

Чую ваш голос простий і ласкавий,
Предки безсмертні мої:
Праця людини — окраса і слава,
Праця людини — безсмертя її!

* * *

Ні перед ким не станеш спину гнути,
Не віддасися ворогу в ясу,
Якщо ти зміг, товаришу, збагнути
Свого народу велич і красу.

МОЯ МОВА

Все в тобі з'єдналося, злилося —
Як і поміститися в одній! —
Шепіт зачарований колосся,
Поклик із катами на двобій.

Ти даєш поету дужі крила,
Що підносять правду в вишину,
Вченому ти лагідно відкрила
Мудрості людської глибину.

І тобі рости й не в'януть зроду,
Квітувать в поемах і віршах,
Бо в тобі — великого народу
Ніжна і замріяна душа.

«УКРАЇНО! ТИ — МОЯ МОЛИТВА...»

(Всеохоплююча любов до рідного краю)

---

* * *

Я закоханий палко, без міри
У небачену вроду твою.
Все, що в серці натхненне і щире,
Я тобі віддаю.

Ти дала мені радісну вдачу,
Кров гарячу пустила до жил.
Я без тебе нічого не значу,
Ніби птиця без крил.

Кожну хвилю у кожному днину
Гріє душу твоє ім'я,
Ненаглядна, горда, єдина,
Україно моя.

31.VII.1958

ШУМ ПОЛІВ

(Над «Кобзарем»)

Поля мої! Суворі таємниці
Я відчуваю в плескоті хлібів —
Здається, сотні змучених рабів
Звели до сонця стомлені правиці.

Зелений подих теплої пшениці
Доносить розшум Кобзаревих слів.
Любов і ласка, ненависть і гнів
Спалахують в рядках, як блискавиці.

Скорбота матері, і сльози немовляти,
І задуми безпомічно крилаті
Шукають — не знаходять берегів.

Тут правда з кривди злускала облуду,
Щоб розказали нам з віків минулих люди
Історію насильств і батогів.

1955

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

Десь вітер грає на віолончелі,
Морозні пальці приклада до скла,
І ти одна в зажуреній оселі
Замріяно схилилась до стола.

Мов раб німий на араратській скелі
Карбує написи про подвиги царя,
Ти на папері почуттів моря
Переливаєш в строфи невеселі.

Ти — хвора дівчина — серед глухої ночі
Врізаєш в вічність огненні, пророчі
Слова з прийдешніх сонячних віків,

Щоб ті слова хитали чорні трони,
Щоб їх несли з собою легіони
Нових, непереможних Спартаків.

ОШУКАНА МОГИЛА

Отут, де сумно опустили віти
Стрункі тополі на твердий обліг,
В пропахле димом сорок третє літо
Він за неправду у бою поліг.

Його селянки в землю тут зарили
Без почестей, без жалю, без труни...
Шумлять тепер навкруг його могили
Розкішні придорожні бур'яни.

І лиш діди, як сонце похолоне,
Розказують повільно, ніби сон,
Що бивсь він до останнього патрона
І не хотів здаватися в полон.

Та не вінча його героїв слава —
Під небом неосяжно голубим
Тополі українські величаві
Докірливо гойдаються над ним.

Прислужнику лукавих і неситих,
За що поліг в неправому бою?
І сироти твої й тобою вбитих
Дурну відвагу прокляли твою.

Життя твій слід і пам'ять загубило:
Нема хреста, ні імені, ні дат —
Стоїть німа, ошукана могила,
Де спить безславно фюрера солдат.

17.VI.1958

УКРАЇНІ

Коли крізь розпач випнуться надії
І загудуть на вітрі степовім,
Я тоді твоїм ім'ям радію
І сумую іменем твоїм.

Коли грозує далеч неокрая
У передгроззі дикім і німім,
Я твоїм ім'ям благословляю,
Проклинаю іменем твоїм.

Коли мечами злоба небо крає
І крушить твою вроду вікову,
Я тоді з твоїм ім'ям вмираю
І в твоєму імені живу!

10.XII.1962

* * *

Чорні від страждання мої ночі,
Білі від скорботи мої дні
Впали у твої свавільні очі,
Жадібні, глибокі і чудні.

Я тебе не хочу обминуту,
Я тебе не смію обійти.
Дай мені губами зачерпнути
Ніжної твоєї доброти.

Диких орд незлічені навали
Розгрозили пращури мої,
Щоб несла ти гордо і зухвало
Груди недоторкані свої.

Щоб горіли маками долоні,
Щоб гуло моє серцебиття,
Щоб в твоєму соромливім лоні
Визрівало завтрашнє життя.

І моє прокляття очманіле
Упаде на тім'я дурням тим,
Хто твоє солодке грішне тіло
Оскверняє помислом гидким.

Стегна твої, брови і рамена,
Шия і вогонь тендітних рук —
Все в тобі прекрасне і священне,
Мамо моїх радощів і мук!

16.XI.1962

Гей, нові Колумби й Магеллани,
Напнемо вітрила наших мрій!
Кличуть нас у мандри океани,
Бухту спокою облизує прибій.

Хто сказав, що все уже відкрито?
Нащо ж ми народжені тоді?
Як нам помістити у корито
Наші сподівання молоді?

Кораблі! Шикуйтесь до походу!
Мрійництво! Жаго моя! Живи!
В океані рідного народу
Відкривай духовні острови!

Геть із мулу якорі іржаві —
Нидіє на якорі душа!..
Б'ються груди об вітри тужаві,
Каравела в мандри вируша.

Жоден вітер сонця не остудить,
Півень землю всю не розгребе!
Україно! Доки жити буду,
Доти відкриватиму тебе.

Мріяти й шукати, доки жити,
Шкварити байдужість на вогні!..
А якщо відкрию вже відкрите,—
Друзі! Ви підкажете мені...

15.X. 1962

О земле з переораним чолом,
З губами, пересохлими від сміху!
Тебе вінчали з кривдою і злом,
Байстрятam шматували на утіху.

Вкраїнонько! Розтерзана на шмаття,
У смороді й тумані гнойовім,
Кричиш ти мені в мозок, мов прокляття,
І зайдам, і запроданцям твоїм.

Любове світла! Чорна моя муко!
І радосте безрадісна моя!
Бери мене! У материнські руки
Бери моє маленьке гнівне Я!

Візьми всього! І мозок мій, і вроду,
І мрій дитинних плеса голубі.
Для мене найсвятіша нагорода —
Потрібним будь, красо моя, тобі.

29.IX.1962

ЧУЮ

Чую, земле, твоє дихання,
Розумію твій тихий сум,
Як на тебе холодні світання
Ронять пригорщами росу.

Знаю — зливи, та буйні грози,
І роса в шумовинні віт —
То сирітські, вдовині сльози,
То замучених предків піт.

Назбирала ти їх без ліку
На роздоллі полів, дібров,
Щоб живили тебе довіку
Людські сльози і людська любов.

3.I.1961

* * *

Земле рідна! Мозок мій світліє,
І душа ніжнішою стає,
Як твої сподіванки і мрії
У життя вливаються моє.

Я живу тобою і для тебе,
Вийшов з тебе, в тебе перейду,
Під твоїм високочолом небом
Гартував я душу молоду.

Хто тебе любов'ю обікраде,
Хто твої турботи обмине,
Хай того земне тяжіння зрадить
І з прокляттям безвість проковтне!

16.I.1963

* * *

Я чую у ночі осінні,
Я марю крізь синій сніг:
Вростає туге коріння
У землю глевку із ніг.

Стають мої руки віттям.
Верхів'ям чоло стає,
Розкрилося ніжним суцвіттям
Збентежене серце моє.

Вростаю у небо високе,
Де зорі — жовті джмелі,
І чую: пульсують соки
У тіло моє з землі.

Зі мною говорять могили
Устами колишніх людей,
І їх нерозтрачені сили
Пливуть до моїх грудей.

О земле жорстока й мила,
Ковтнула ти їхні дні —
Усе, що вони любили,
Віддай долюбить мені!

Усе, що вони не домріяли
У чорному гвалті боїв,
Хай клекотом і завіями
Ввірветься в думки мої!

Вслухайтесь, земле і небо,
У рокіт страждань моїх —
Живу не лише за себе,
Я мушу жити й за них.

13.V.1962

УКРАЇНСЬКА МЕЛОДІЯ

Довго тужить сумна бандура
Про діла у старій сивині,
І якусь невідому зажуру
Навіває та пісня мені.

Не мелодія — збурена рана,
Не слова, а безжальні голки,
Тільки бачу не сині лимани
І не горді козацькі полки.

А ввижається — там, біля шляху,
На потоптаній кіньми траві
Жирний ворон, мов чорна папаха,
На козацькій сидить голові.

А нав-круг по-ру-ба-ні
До-си-на-ють сни,
І да-ле-ко бу-бо-ни
Кли-чуть до вій-ни.

18.I.1957

Україно, п'ю твої зіниці
 Голубі й тривожні, ніби рань.
 Крешуть з них червоні блискавиці
 Революцій, бунтів і повстань.

Україно! Ти для мене — диво!
 І нехай пливе за роком рік,
 Буду, мамо горда і вродлива,
 З тебе дивуватися повік.

Ради тебе перли в душі сію,
 Ради тебе мислю і творю —
 Хай мовчать Америки й Росії,
 Коли я з тобою говорю!

Одійдіте, недруги лукаві!
 Друзі, зачекайте на путі!
 Маю я святе синівське право
 З матір'ю побути на самоті.

Рідко, нене, згадую про тебе,
 Дні занадто куці та малі,
 Ще не всі чорти втекли на небо,
 Ходить їх до біса по землі.

Бачиш: з ними щогодини б'юся,
 Чуєш — битви споконвічний грук!
 Як же я без друзів обійдуся,
 Без лобів їх, без очей і рук?

Україно! Ти — моя молитва,
 Ти моя розпука вікова...
 Гримотить над світом люта битва
 За твоє життя, твої права.

Хай палають хмари бурякові,
Хай сичать образи — все одно
Я проллюся крапелькою крові
На твоє священне знамено.

26.XII.1961

* * *

Може, ти зі мною надто строга,
Та й чого б ти ніжною була?
Але ти в життя моє убоге
Зіркою яскравою ввійшла.

І нехай проміння те не гріє,
Що послала зірка здалека,
Та до неї лине й лине мрія,
Ніби світло, тиха і легка.

І не треба долі дорікати,
Всіх не може обігрить вона:
Нас до тебе горнеться багато,
Але ж ти одна.

12.III.1960

* * *

В букварях ти наряджена і заспідничена,
Поворозками зв'язана, ледве жива,
На обличчі тремтить в тебе радість позичена,
На губах скам'яніли казенні слова.

Україно! Тебе я терпіти не можу,
Я тебе ненавиджу чуттями всіма,
Коли ти примітивна й на лубок похожа,
Коли думки на лобі у тебе нема.

Я люблю тебе іншу — коли ти бунтуєш,
Коли гнівом під кручі клекоче Дніпро,
Коли думаєш ти, коли бачиш і чуєш
І несеш од криниці вагоме відро.

Україно, мовчи! Україно, затихни!
Не така ти багата, щоб тратить слова.
Хай брехня твоє слово дугою не вигне,
Хай не вірить твій розум в убогі дива.

Україно! Яка в тебе мрія шалена!
Ти не кліпай очима на мрію чужу.
Притулися горбами й устами до мене,
Перетни в моїм серці криваву межу!

Ти здави моє серце своїми руками
І углядиш, що в ньому немає води.
Не сиди в пелюшках над чужими віками,
Але гордо крізь смерть до безсмертя іди!

21.XII.1961

УКРАЇНСЬКИЙ ЛЕВ

Бубнявлють думки, проростають словами,
Їх пагіння бринить у завихренні днів —
Цілий тиждень живу і ходжу між левами,
Недаремно ж і місто взивається — Львів.

Є міста-ренегати, є просто байстрята,
Є леви, що мурликають, наче коти,—
Божевільно байдуже облизують грати
І пишаються з власної сліпоти.

Але думать про них я сьогодні не хочу,
Бо мені, видно, трішечки повезло —
Я побачив у Львові Міцкевича очі,
Кривоносові плечі й Франкове чоло.

Сивий Львово! Столице моєї мрії,
Епіцентр моїх радощів і надій!
Вибухає душа — я тебе зрозумію.
Але, Львово, хоч трішки мене зрозумій.

Я до тебе прийшов із захопленням сина.
Од степів, де Славута легенди снує,
Щоби серце твоє одчайдушно левине
Краплю сили хлюпнуло у серце моє.

1962

* * *

Є тисячі доріг, мільйон вузьких стежинок,
Є тисячі ланів, але один лиш мій.
І що мені робить, коли малий зажинок
Судилося почать на ниві нерясній?

Чи викинути серп і йти байдикувати,
Чи долю проклясти за лютий недорід
І до сусід пристать наймитувати
За пару постолів і шкварку на обід?

Коли б я міг забуть убоге рідне поле,
За шмат ції землі мені б усе дали...
До того ж і стерня ніколи ніг не коле
Тим, хто взува холуйські постолі.

Та мушу я іти на рідне поле босим,
І мучити себе й ледачого серпа,
І падати з втоми на покоси,
І спать, обнявши власного снопа.

Бо нива це — моя! Тут я почну зажинок,
Бо кращий урожай не жде мене ніде,
Бо тисяча доріг, мільйон вузьких стежинок
Мене на ниву батьківську веде...

1963

Понеси мене на крилах, радосте моя,
Де на пагорбах і схилах сонця течія.

Де стоять в обновах білих, в чистому вбранні
Рідні хати, білі хати з хмелем при вікні.

Де замріяні дівчата ходять до криниць,
Де послались шовком ниви обіч ґрунтовиць.

Де мене, рум'яне диво з прутиком в руці,
Ухопив гусак сварливий за нові штанці.

Благослови, добра доле, вередухо вперта,
На цій землі мені жити та на ній і вмерти.

«Є В КОХАННІ І БУДНІ І СВЯТА...»

(Кохання та світова гармонія)

ТИША І ГРІМ

Средь этой пошлости таинственной,
Скажи, что делать мне с тобой:
Недостижимой и единственной,
Как вечер дымно-голубой?

А. Блок

I

Довго спали вітри у ярах на припоні,
Довго тиша гнітюча полями повзла,
І стояли дерева німі на осонні,
Знемагала в пилюці вечірня імла.

І на трави не бризнули роси, мов перли,
Як рум'янець густий ранне небо залив.
І здавалось — життя задрімало, завмерло,
Заблукало в безмежжі неміряних нив.

І здавалось — нема ні початку, ні краю
Цій нудоті німій і нудній німоті...
Найстрашніше, мабуть, тільки тиша карає,
Коли поруч з тобою повзе по житті.

II

Та звелася з-за лиману
Хмара темно-сиза,
Полоснули ятагани —
Блискавки — донизу.

І вітри на перепутті
Загрімili цепом,
Розірвали свої пута
І помчали степом.

І озвалися долини
Гомоном знайомим,
І упала на коліна
Тиша перед громом.

І земля впилаь водою,
Мов живою кров'ю.
І обнявся сміх з журбою,
Ненависть — з любов'ю...

Гей, почуйте, добрі люди,
Заздрить мені треба:
Грім ударив мені в груди,
Грім з ясного неба.

І убив у серці тишу,
Розпанахав спокій —
Я стою і вітром дишу
На землі широкій!

III

Люди різні між нас бувають —
Симпатичні, гарні, чудні.
Дні за днями, бува, куняють,
А живуть лиш у мріях та сні.

Може, це і не дуже грішно —
Не для всіх же доступна даль,
Тільки чомусь в очах їх смішно
Заплелися журба і жаль.

І життя мовби їх не било,
І дрима в них чимало сил.

Але їм тільки сняться крила,
Наяву ж — вони зовсім без крил.

Я судить їх не маю права,
Я для них не бажаю зла —
Я і сам жив отак «цікаво»,
Доки в мене ти не ввійшла.

Сам я сонний ходив землею,
Але ти, як весняний грім,
Стала совістю, і душею,
І щасливим нещастям моїм.

IV

Пригадаю усе до слова,
До зітхання згадаю все,
І мене — в недосяжне — знову
Хвиля спогадів понесе.

То наївні, а то суворі,
Сколихнуть вони спокій мій,
А за ними в холодне море
Рушить човен моїх надій.

Ой, ті плавання невеселі
(Як від правди себе втаю?) —
Розіб'ється човен об скелі,
Об гранітну байдужість твою.

V

Не жартуй наді мною, будь ласка,
І, говорячи, не мовчи.
Нащо правді словесна маска?
Ти мовчанням мені кричи.

І без слів я все розумію,
Що сказати маєш мені,
Та в мовчанні живе й надія
Не почути жорстоке «ні!».

VI

Ображайся на мене як хочеш,
Зневажай, ненавидь мене —
Все одно я люблю твої очі
І волосся твоє сумне.

Хай досада чи гнів жевріє,
Хай до сліз я тебе озлю —
Ти для мене не тільки мрія,
Я живою тебе люблю.

Для кохання в нас часу мало,
Для мовчання — у нас віки.
Все віддав би, що жить осталося,
За гарячий дотик руки.

Влийся сонцем у ширу мову,
У думок моїх течію —
Я люблю твої губи, і брови,
І поставу, і вроду твою.

Ображайся на мене як хочеш
І презирством убий мене —
Все одно я люблю твої очі
І волосся твоє сумне.

VII

Чому смуток з тобою поруч
Часто ходить у світлі дні?
Певне, є в тебе біль і горе,
Невідомі зовсім мені.

Хоч на щастя життя багате,
Але кожну людину ждуть
І печалі, і сум, і втрати,
І не можна їх обминуть.

Але к бісу цю мудрість убогу!
І догадки під три чорти!
Я бажаю, щоб всю дорогу,
Все життя усміхалась ти.

Щоб ніколи сльоза на вії
Не світилася, мов роса.
Хай же щастям завжди ясніє
Некриклива твоя краса.

Я не йму тобі зовсім віри,
Як сумною побачу тебе,
Небо в сутінь буває сірим,
А насправді ж воно — голубе.

VIII

Здрастуй, сонце, і здрастуй, вітре!
Здрастуй, свіжосте нив!
Я воскрес, щоб із вами жити
Під шаленством весняних злив.

Хай заляжеться тиша навколо,
Й знову стану, як ви, німим,
Але в серці моїм ніколи
Не замовкне весняний грім.

IX

Пройдуть зливи, замовкнуть грози,
Задрімають вітри на ланах.
І весняного грому погрози
Пронесе стороною луна.

А проміння довге, як мітли,
Обмине сизохмарну даль.
І пройдеш ти, лишивши світлу,
Невгамовну мені печаль.

Та в прекраснім житті важкому
Будуть завжди сіять мені
В душу, повну вітрів і грому,
Сіруватих очей вогні.

Січень 1961

ВОНА ПРИЙШЛА

Вона прийшла непрохана й неждана,
І я її зустріти не зумів.
Вона до мене впливла з туману
Моїх юнацьких несміливих снів.

Вона прийшла, завітчана і мила,
І руки лагідно до мене простягла,
І так чарівно кликала й манила,
Такою ніжною і доброю була.

І я не чув, як жайвір в небі тане,
Кого остерігає, з висоти...
Прийшла любов непрохана й неждана
Ну як мені за нею не піти?

* * *

Буду тебе ждати там, де вишня біла
Виглядає з саду тихо і несміло,

Де, здається, спокій і нема нікого,
Тільки завмирає, журиться дорога.

Може, ти не прийдеш, гарна й кароока, —
Буде мене пестить нічка одинока,

Буде мене тішить, лагідна та люба,
Цілувать у щоки, розвівати чуба.

Може, ти не прийдеш, лаяти не стану —
Буду сам гуляти з вечора до рану.

Бо й признатись щиро: не тебе я жду,
Жду свого кохання в білому саду.

* * *

Ти не можеш мене покарати
Блискавками з-під милих брів,
Бо тебе я навіки втратив
Ще до того, як вперше стрів.

Ти не можеш мене любити,
Ненавидіть не можеш теж —
Ти прийдеш, як гаряче літо,
Тільки грозами обпечеш.

Через теплі зелені трави
Поведе тебе в далеч путь.
Та за мною лишиться право
До кінця тобі вірним бути.

Дні і ночі думать про тебе,
Виглядати тебе щомить —
Лиш для цього, їй-богу, треба,
Тричі треба на світі жить!

(1961)

Спади мені дощем на груди,
Пустелю-душу ороси —
Я стану жить. Я мріять буду,
Як мріють ранками ліси,

Коли салютами-громами
Гуркоче небо навесні.
Ти тільки спокою ні грама
Не дай воскреслому мені.

Якщо ж ти хмара, а без грому,
Якщо ти буря без води —
Пливи у далеч невідому,
А душу збоку обійди...

4.11.1961

МОРЕ РАДОСТІ

Я із надій будую човен,
І вже немовби наяву
З тобою, ніжний, срібномовен,
По морю радості пливу.

І гомонять навколо хвилі,
З бортів човна змивають мох,
І ми з тобою вже не в силі
Буть нещасливими удвох.

І ти ясна, і я прозорий,
І душі наші мов пісні,
І світ великий, неозорий
Належить нам — тобі й мені.

О море радості безкрає,
Чи я тебе перепливу?

Якби того, що в мріях маю,
Хоч краплю мати наяву.

9.III.1961

ЗАКОХАНА

Ось на тому й ушухла злива,
Розійшлися з під'їзду всі.
Ти брела по струмках, щаслива
В загадковій своїй красі.

Били блискавки ще тривогу,
Розтинаючи небосхил,
І веселка тобі під ноги
Опустилась, чудна, без сил.

Довго вітер уперто віяв,
Але чомусь і він тепер,
Зазирнувши тобі під вії,
У волоссі твоєму вмер.

Через вулиці нахололі
Повз очей зачарований хміль
Йшла ти в сонячнім ореолі
Невідомо куди й звідкіль.

Йшла, та й годі. Може, з роботи,
В магазини чи на базар.
Дріботіли маленькі боти
Об розчулений тротуар.

Не дивилася ні на кого,
Йшла й не чула, напевне, ніг.
Але щастя твоє ще довго
Голубіло з очей у всіх.

[1962]

* * *

Ніби краплі жовті, в темну воду
Стигли зорі падають вночі.
Ти ідеш крізь синю прохолоду,
Підійнявши місяць на плечі.

Ти ідеш... Іди собі щаслива,
Мрій і смійся, думай і мовчи,
Посміхайся вітрові грайливо,
Травам ім'я милого шепчи.

Ти ідеш... Звичайно, не до мене,
Не мені замріяність несеш.
Ніжна й добра, щедра і шалена,
Іншому в обійми упадеш.

Іншому у душу зрониш слово,
Сумнів розпанахавши навіп.
Вечір перли вам до ніг казкові
Буде сипать росами на діл.

І від вас між сонних незабудок,
Без злоби, досади і обмов,
По росі брестиме босий смуток
І моя нерадісна любов.

* * *

Я дивлюся в твої перелякані очі,
Я тебе заголубить, запестити хочу.
Тільки знаю: не треба! Не треба!
Міг раніше я жить
І не думать про тебе.
Все вривалося в душу, в тривожне чоло —
Все на світі було,
Лиш тебе не було.
А тепер уже й світу, здається, нема —

Тільки ти залишилась сама.
Але я протестую, волаю: не треба!
Та не можу вже жити —
І не думати про тебе.

17.XII .1961

* * *

Є в коханні і будні і свята,
Є у ньому і радість і жаль,
Бо не можна життя заховати
За рожевих ілюзій вуаль.

І з тобою було б нам гірко,
Обіймав би нас часто сум,
І, бувало б, темніла зірка
У тумані тривожних дум.

Але певен, що жодного разу
У вагання і сумнівів час
Дріб'язкові хмарки образи
Не закрили б сонце від нас.

Бо тебе і мене б судила
Не образа, не гнів — любов.
В душі щедро вона б світила,
Оновляла їх знов і знов.

У мою б увірвалася мову,
Щоб сказати в тривожну мить:
— Ненаглядна, злюща, чудова,
Я без тебе не можу жити!..

22.II.1961

І чудно, і дивно якось
Відчути, що поруч ти,
Що в серці тривога і м'якість,
На серці — думок бинти.

Ну чим я себе розважу?
Мені не пробачиш ти,
Що я в вечори оранжеві
Тебе не зумів знайти.

Несу я німих докорів
У грудях, напевне, з пуд.
В блискучому теплому зорі
Читаю твій ніжний суд.

Тепер крізь обов'язків грати,
Крізь холод порожніх днів
Збагнув, що не вмів шукати
І ждати тебе не вмів.

Ну чим я себе розважу?
Мені не пробачиш ти,
Що я в вечори оранжеві
Тебе не зумів знайти.

Не знаю — чи був я кволим,
Чи ти загубилась в юрбі?
Та знаю, що й я ніколи
Цього не прощу собі.

[1962]

Ой майнули білі коні, тільки в'ються гриви,
Тільки курява лягає на зелені ниви.
Пронеслись, прогупотіли, врізалися в небо,
Впала з воза моя мрія — пішки йде до тебе.

Знаю: дійде, не охляне, в полі не зачахне —
Світ твоїми, моя люба, кучерями пахне!
Крізь пилюку, по багнюці, в холод і завію
Прийде чистою до тебе біла моя мрія.

26.1.1962

* * *

В грудях набубнявіла тривога
Світла, ніби ранок запашний,—
Ти ще не хилила ні до кого
Лобик свій упертий і смішний.

Ти ще не торкалася губами
Вічних і прозорих таємниць.
Чистота твоя тремтить вогнями
У червонім клекоті зірниць.

Тільки манить ввечері дорога
У казково загадковий світ...
В грудях набубнявіла тривога,
Тиха й мовчазна, як динаміт.

РУСАЛКА

(Легенда)

Повела житами стежка неширока
В поле, де тополя мріє одинока.
А над нею плинуть хмари, ніби думи,
Повні весняного трепетного суму.
А до неї гнуться, лащатся ласкаво
Ніжні, нетолочені, росянисті трави.
І стоїть тополя, повна сонця й болю,
Вітами-привітами кланяється полю.
Розкажи, тополе, не ховай од всіх,
Чому слабне вітер в кучерях твоїх?
Розкажіть ви, роси, ніби перли, чисті,

Чому вас роняють трави урочисті?
— Ой, я ж не тополя, я ж не деревина:
Серце в мене людське — я була дівчина.
Трави — мої коси, коси — мої сльози,
Хмари — мої думи, що плекають грози.
Я була дівчина, я колись любила,
Чисту мою душу злоба загубила.
Я журби своєї не ховаю, ні,
Лиш ніхто не слуха ці слова смутні,
А мені дзвеніти кожен день несила,
Як я полюбила, та й не долюбила...

По хмарах місяць стрибав щоночі,
Пірнав до мене на саме дно,
Дивився сумно мені ув очі,
І коси гладив мої дівочі,
І говорив мені одно:
«Ой вийди, серце, з води на волю,
На трави чисті, на срібний луг,
Ковтни повітря хоч раз уволю;
Як я, напийся людського болю —
Війна жорстока іде навкруг».
Тоді кричала йому сердито
Цариця наших підводних нив:
— Я не дозволю на луг ходити,
Війна навколо — можуть убити...—
І сумно місяць над нами плив.

Але на Йвана та й на Купала
Цариця наша добріша стала.
Розчинила вона двері підводної хати
Та й пустила русалочок на луг погуляти.
Небо кров'ю паленіло, тонуло в загравах,
А ми собі веселились на шовкових травах.
Залицялися до вітру, з вихором кружляли,
Вели танок і піснями смуток відганяли:

«Ой ти, місяцю,
Ой ти ясний,

Ми тебе голубить хочемо.
Ти зійди до нас,
Прекрасний,—
Зацілуємо, залоскочемо.
Не ховайся поза хмарами,
Не гребуй речами-чарами».

І раптом — вітер стрибнув угору,
Підняв шалений і дикий рев.
Рвав на деревах трухляву кору
І сльози-роси трусив з дерев.

Кричав, і плакав, і вив завзято,
І кидав хмари, немов м'ячі.
І десь далеко в порожній хаті
Озвались криком сумні сичі.

А потім хлопець прямо з туману
У наше коло весело вбіг,
Благальним зором у душу глянув
І впав, кривавий, мені до ніг.

За ним свистіли сердиті кулі,
Будила темінь сліпа луна.
А в нього брови — крила зозулі,
А губи в нього — келих вина.

І вітер знову стрибнув до мене,
«Сховай!» — промовив і дибки став.
Я чула крики убивць шалених,
Їх лютий тупіт землю хитав.

І я вербою зазеленіла,
Своїм волоссям хлопця укрила.

Кати снували навколо мене
І люто темінь і ніч кляли,
Убрання рвали моє зелене,
А партизана все ж не знайшли.

Над ним сиділа я довгі ночі,
Ласкала й гріла своїм теплом —
І зяясніли у нього очі,
Життя торкнуло його крилом.

Я так манила його до себе,
У нашу сонну, спокійну тиш,
А він сміявся: «Мила, не треба,
Не треба жартів таких! Облиш

Хіба я можу спокійним бути,
Коли довкола — вістря пожеж?
Це буде зрада, і підла, й люта,—
Твоє б кохання я зрадив теж...»

І я сказала: «Піду з тобою,
Назавжди кину цю тишину...»
Але Цариця, повна злобою,
Мені кричала: «Я проклену!»

Ми з ним тікали, і серед поля
Отут я стала немов тополя.
Мене Цариця заворожила,
Щоб я ніколи вже не любила,
Щоб я стояла й на сонці мліла,
Щоб сохло з туги дівоче тіло,
Щоб не могла я дійти до річки,
Де веселяться мої сестрички.
Але, убога, вона й не знала,
Що я багатша від того стала:
Я бачу сонце і бачу квіти,
І вітер носить мені привіти.

Я жду, що милий скоро прилине,
Щоб обійняти свою дівчину:
Любов розвіє зловісні чари,
Розіб'ють тугу сердець удари.

Так стоїть тополя, повна сонця й болю,
Вітами-привітами кланяється полю.
Добра та ласкава, ніжна й молода,
Милого з походу вірно вигляда.

І не зна, що поруч, де життя шумить,
Милий на майдані бронзовий стоїть.
Але їх коханню вічно жить і жить —
Листям на тополі й бронзою дзвенить.

20—24.IX.1961

* * *

Там, у степу, схрестилися дороги,
Немов у герці дикому мечі,
І час неспинний, стиснувши остроги,
Над ними чвалить вранці і вночі.

Мовчать над ними голубі хорали,
У травах стежка свище, мов батіг.
О, скільки доль навіки розрубали
Мечі прадавніх схрещених доріг!

Ми ще йдемо. Ти щось мені говориш.
Твоя краса цвіте в моїх очах.
Але скажи: чи ти зі мною поруч
Пройдеш безтрепетно по схрещених мечях?

20.XII.1962

БЕРЕГ ЧЕКАННЯ

Через душі, мов через вокзали,
Гуркотять состави почуттів...
Може, сподіватися зухвало,
Вірити і ждати — поготів.

Та не вірить я не маю змоги,
Обіймає сумніви огонь,
І червоним ліхтарем тривоги
Зупиняю поїзда твого.

І стою на березі чекання:
Що ти мені з гуркоту кричиш?
Станеш ти біля мого благання
Чи до інших станцій просвистиш?

27.X. 1962

* * *

Всі обра́зи й кривди до одної
Я тобі забуду і прощу —
Жду твоєї ласки хоч малої,
Як земля у спеку жде дощу.

О жорстока! Щастя хоч краплину
В душу мою змучену згуби —
Полюби і зрадь через хвилину,
Та хоч на хвилину полюби!

21.IV.1960

* * *

Виє вітер, довго виє, навіть слухать обрида.
Ходить байда споконвічний та у вікна загляда.

Ну чому б тобі, приблудо, не заснути уночі,
Не погріть старечі кості в димарі чи на печі?

Я не сплю — мені й не дивно: я ж не вітер —
чоловік,
Помитарствую, поб'юся та й засну колись навік.

Але ж я не спати — жити! Жить і мріяти люблю —
Через це у довгі ночі не вилежуюсь, не сплю.

Ну, вгамуйся, клятий вітре, не стогни та не хрипи,
У моє вкладайся ліжко і за мене там поспи.

І зітха тужливо вітер, кулаками в шибки б'є:
— І мені, — кричить, — кохання також спати
не дає

Я давно про зірку мрію, світлу зіроньку одну,
Але я не дму, не вію, а до неї не сягну.

Тож ходжу я в довгі ночі та зітхаю знов і знов,
Ій пісні сумні складаю про сумну мою любов.

16.III. 1961

* * *

Я чекав тебе з хмари рожево-ніжної,
Із ранкових туманів, з небесних октав,
Коли думи збігалися з мли бездоріжної
І незвіданий смуток за душу смоктав.

Я від тебе жадав незвичайного й дивного,
Щоб з'явилася маревом, видивом, сном,
Щоби я знемагав од дихання нерівного,
Од залятої радості під вікном.

І не міг я спекатися словесної пишності,
Одсахнутись ураз од кокетливих мрій —
Волочив я тебе в ореолі безгрішності
Крізь хитливих ілюзій розкиданий стрій.

Припливла ти до мене з прибоєм уяви,
Несподівано встала над смутком чекань —
Розцяцькованих мрій павіани і пави
Повтікали лякливо під купол світань.

Розгубили вони свої зваби і почесті,
І сьогодні вклоняється серце моє
Тій земній, соромливій, жагучій жіночості,
Що красою життя — материнством — стає.

4—6.V.1962

* * *

Ну скажи — хіба не фантастично,
Що у цьому хаосі доріг
Під суворим небом,
Небом вічним,
Я тебе зустрів і не зберіг!
Ти і я — це вічне, як і небо.
Доки мерехтітимуть світи,
Будуть Я приходити до Тебе,
І до інших йтимуть
Горді Ти.
Як це все буденно!
Як це звично!
Скільки раз це бачила Земля!
Але ми з тобою...
Ми не вічні;
Ми з тобою просто — ти і я...
І тому для мене так трагічно
Те, що ти чиясь, а не моя.

24.IX.1962

* * *

Говорю я з тобою мовчки,
Тиша хмарою проплива.
І вовтузиться думка, мов квочка,
В намаганні родить слова.

Тиша важчає. Терпнуть губи,
Тиша репне навпіл ось-ось.
Припаду я шалено й грубо
До безумства твоїх волось.

Упаде розідрана маска,
І сполохана вгледити ти,
Скільки в тиші чаїлося ласки,
Скільки в грубості — теплоти.

Насміються з своєї беззубості
Прописні допотопні думки.
Джерелом вдарить ніжність із грубості,
Заворкують живі струмки.

Задихнеться від люті сірість —
Нам на щастя, а їй на зло.
Поміж нас підведеться щирість
І з'єднає наше тепло!

[1963]

АБАЖУРИ

Ступає ніч ногами бурими
На почорнілий сніготал.
Під віями, як абажурами,
Блищить очей твоїх овал.

А я стою з думками хмурими,
Досада смутку додає:
Чому від мене абажурами
Прикрила сяєво своє?

12.1.1962

ЧАДРА

Я тебе не сприймаю за істину,
Бо таких, мабуть, зовсім нема.
Ніч, вітрами дурними освистана,
Свою чорну чадру підніма.

І дивлюсь я здивовано в очі,
Що заблискали з-під чадри.
У волоссі — у сірому клоччі —
Причаїлися дикі вітри.

Недарма понад нею пронісся
Ураганний тайфун стихій.

Виповзає на перенісся
Зморшка відчаю і надій.

І куди я до істини втраплю
Через ями й вибоїни слів?
Коли б випив її хоч краплю,
То, напевне б, від жаху зомлів.

Я тебе не сприймаю за істину —
Небо навіть, і те рябе.
Одчайдушну, печальну, розхристану,
Голубу і безжально освистану —
І таку я люблю тебе!

12.1.1962

ІКС ПЛЮС ІГРЕК

Чорнявій математичці

Я не заздрю уже нікому —
Де ще мудрих таких знайти?
Це ж мені стало вперше відомо:
Ікс плюс ігрек — це будеш ти.

І здається, що я володію
Віковічним секретом краси
Лиш тому, що я розумію
Загадкові твої ікси.

Розумію? Який там розум!
Просто здорово, що ти є!
Що вслухається в ніжні погрози
Збаламучене серце моє.

Я не заздрю уже нікому —
Де ще мудрих таких знайти?
Одному лиш мені відомо:
Ікс плюс ігрек — це будеш ти.

9.1.1962

Дотліває холод мій у ватрі,
Я один замріяний іду...
Ми тоді зустрілися в театрі,
На гальорці в третьому ряду.

І не вірю, що мені здалося,
Бо напевне знаю — так було:
То не скрипка кликала — волосся,
Що тобі спадало на чоло.

Тишина хиталася велично,
Ніжні струни квилили вниз —
Тож було і солодко й незвично
У твоїх очах читать грозу.

А коли виходили із залу
З думами про вічне і земне,
Довго ти під ліхтарем стояла
І чекала, радісна, мене.

Ми ішли через блакитне місто,
Мовчки зупинились на мосту.
Ти була така прозора й чиста,
Я не смів порушити чистоту.

Тільки досі знаю: не здалося,
Так і залишилось, як було,—
То не скрипка кличе, а волосся,
Що тобі спадає на чоло.

Дотліває холод мій у ватрі,
Біля мосту стишую ходу...
Часто жду тебе я у театрі
На гальорці в третьому ряду...

15.X.1961

НЕ ВІР МЕНІ

Не вір мені, бо я брехать не вмію,
Не жди мене, бо я і так прийду.
Я принесу тобі свою надію,
А подарую смуток і біду.

Слова ясні, лише мені відомі,
У бурмотіння скучне переллю,
Свою усмішку у холодній втомі
Бездумно, безголово утоплю.

І буду нерозумно обридати,
І недоречно скиглити чомусь,
Але, як треба буде заридати,
Я гомерично, тупо засміюсь.

Не вір мені, бо я брехать не вмію,
Не жди мене, бо я і так прийду,
Я принесу тобі свою надію,
А подарую смуток і біду.

[1963]

* * *

Я тобі галантно не вклонюся,
Комплімента зроду не зліплю,
Тільки в очі ніжні задивлюся,
В них свою тривогу утоплю.

І коли химерною габою
Спеленає землю довга ніч,
Довго серце тужить за тобою,
Довго сон мені не йде до віч.

Довго білі таємничі крила
Обвивають маревом видінь,
І стоїш ти крихітна, і мила,
І прозора, мов ранкова тінь.

І палають, ніби стиглі вишні,
Владно підкоряючи собі,
Губи неціловані і грішні,
Очі божевільно голубі.

2.1.1957

* * *

Скільки хникають вже коханці,
Скільки пишних говорять фраз,
Скільки грошей потратив на танці,
На цукерки кожен із нас!

Скільки меду у кожному слові
Наточили ми для дівчат,
Що вони збожеволить готові
І готові «рятуйте!» кричать.

Щоб любили нас, щоб кохали,
Кожен з шкіри своєї ліз.
Скільки потім за нас проливали
Милі очі солоних сліз!

Розлилися вони, як море,—
Хто там берег у нім знайшов?
У жіночому лютому горі
Захлинається наша любов.

* * *

Розвели нас дороги похмурі,
І немає жалю й гіркоти,
Тільки часом у тихій зажурі
Впливаєш з-за обрію ти.

Тільки часом у многоголосі,
В суєті поїздів і авто

Спалахне твоє біле волосся,
Сірі очі і каре пальто.

24.XII. 1962

* * *

Я і в думці обняти тебе не посмію,
А не те, щоб рукою торкнутися смів.
Я люблю тебе просто — отак, без надії,
Без тужливих зітхань і без клятвених слів.

Навіть в снах я боюсь доторкнутись до тебе,
Захмелить, одуріти від твого тепла.
Я кохаю тебе. Мені більше не треба,
Адже й так ти мені стільки щастя дала.

21.22.IV. 1960

ЧЕКАННЯ

Мерехтять у тумані огні,
Впали роси на заспані трави.
Ти прийди, усміхнися мені,
Ластів'ятко моє кучеряве.

Тихо вечір тумани пряде,
І не чути й не видно нікого,
Лиш чекання моє молоде
Одиноко стоїть край дороги.

У весняному сумі ночей
Я чекаю тебе, моя мила,
Щоби полум'ям синіх очей
Ти тривогу мою погасила.

Жовтень 1962

ОДУРЕНА

Він байдуже потис її руку
І не чув її милих докорів,
І так довго стогнали по бруку
Перестуки її підборів.
І стояв він, тупий, плечистий
І байдужий, немов колода.
І здалося — на ціле місто
Заридала вона на сходах.

* * *

Заграє смерть іржавою трубою,
Та я, забувши, що минає строк,
На край світів блукати за тобою
Піду у жовтій куряві зірок.

Піду блукать по всесвіту широкім,
Незваним гостем побуваю скрізь
І десь знайду невблаганну, жорстоку
Тебе, богине радощів і сліз.

І під шатром розписаного неба
Я поцілую очі твої злі —
Візьму я все, о блуднице, від тебе,
Чим ти людей обходиш на землі!

* * *

Все було. Дорога закричала,
Блиснули байдужі ліхтарі.
Ти пішла від мене до причалу
І згоріла в полум'ї зорі.

Вибухали дні незрозуміло,
І життя котилося моє...

Але там, де ти тоді згоріла,
Кожен ранок сонце устає.

ПІШЛА

Довго будуть сумніви долати
І морочить голову мені,
Хоч і знаю — назавжди пішла ти,
Назавжди розтала вдалині.

Щастя знов довірилось примарі,
Знов за ним у сіру ніч бреди...
На холоднім білім тротуарі
Білий сніг притрушує сліди.

* * *

Я не помру від розпачу і муки,
Лиш в самотній ночі навесні
Все будуть снитись милі, теплі руки
І рученята сині і ясні.

І будеш ти у кожному диханні,
І будеш ти навіки при мені
Гасить зірки очима на світанні,
Палить мене в безжальному вогні.

І буду ждати кожної години
В далекому чи близькому краю
Одну тебе, тебе єдину,
Маленьку милу дівчинку мою.

* * *

Ти до мене прийшла не із казки чи сну,
І здалося мені, що стрічаю весну.
Ти явилась мені — і здалося, що світ
Помолодшав навколо на тисячу літ.
Скільки ніс я для тебе тривоги і тепла,
Але ти, як весна, стороною пройшла.

* * *

Сниться мені невідома Італія,
Сонце палюче та кремені гір,
Платтям принадно охоплена талія
І на вустах — медозбір.
Сняться мені твої плечі оголені,
Ніжна покора натовплених рук,
Губи твої переможно подолані,
Серця стривожений стук.
Палять мене твої фосфорні очі,
Перса солодкі й тісні,
Диханням пристрасним сповнені ночі
Сняться, прокляті, мені.

* * *

Не бажаю я нічого, хочу тільки одного:
Стуку серця дорогого біля серденька мого.
Хай мене, немов пилину, носить доля по землі
Подаруй мені хвилину — і забудуться жалі.
І минуле зло розтане, ніби привиди сумні,
І лице твоє кохане буде сяяти мені.

* * *

Цвіла ромашка в полі на межі,
До сонця й вітру бісики пускала,
Аж доки руки лагідні, чужі

Ромашку для букета не зірвали.
Ромашко! Ти п'яніла від тих рук,
Ти цілувати їх була готова,
Для них за біль своїх образ і мук
Ти не знайшла докірливого слова.
Благословляла тихо мить ясну,
Коли в його потрапила тенета,
А він тебе і не любив одну,
А лише як прикрасу для букета.

* * *

Повертався пізно з косовиці,
Йшов собі, як і завжди ходив.
Дівчину зустрів біля криниці,
Попросив напиться води.

Подивилась, не сказала й слова.
Падав вечір на луги, ліси...
Ой, напивсь води, але любові
Я водою в серці не згасив.

СИНИЙ КОНВЕРТ

Знову з пошти в синьому конверті
Друзі лист бажаний принесли.
Довго йшов він — літери затерті
Про його шляхи розповіли.

Десь у вечір зірка мерехтлива
Задивлялась, певне, неспроста,
Як дівчина вперше несміливо
Відправляла милому листа.

Він ішов через поля замріяні,
Через ріки дальні і мости,
Щоб слова, розлукою навіяні,
Хлопцю в гуртожиток принести,

Щоб крізь рівні літери затерті
В душу очі глянули сумні...
Гарний лист у синьому конверті
Друзі принесли... та не мені.

ЖЕБРАК

Пристає ко мне нищий дурак...

А. Блок

Шапку дід поставив на коліна.
— Змилуйтеся,— жалібно веде...
Хто мине, а хто копійку кине
Й з видом благодійницьким пройде.

Підійду, хай дивляться прохожі...
— Родичі з тобою, діду, ми!
Заberi, будь ласка, в мене гроші,
На додачу молодість візьми.

Йди собі і деś поснідай нишком,
Я ж прийму отут твої діла...
— Дайте, люди, ласки мені трішки,
Крапельку вділіть мені тепла.

Захуйте мідяки в кишені,
Золота добудьте із душі —
Болі в серці у моїм скажені,
Поможіть мені, товариші!

Мабуть, всі б від реготу помліли,
До крові б кусали кулаки:
Бач, мовляв, до чого знахабніли —
Ласки захотіли жебраки!

Хай трясли б мене, як дику грушу,
Був би я щасливим все життя,
Коли б ти в мою голодну душу
Кинула копійку співчуття.

«Світ який — мереживо казкове!..»

(Значення природи в житті людини)

---

* * *

Флегматично зима тротуаром поскрипує,
Фантастичні плете казки,
Позіхне десь під білою липою,
На шибки покладе мазки.

Вкриє землю габою сріблястою,
І в напруженій тиші нічній
Світ здається чарівною казкою,
Нерозгаданим плетивом мрій.

2—20.I.1957

* * *

Вже день здається сивим і безсилим,
І домліває в зарослях ріка...
Луги, луги, пропахлі сіном прілим,
Чи ви мене впізнали, земляка?

Я тут колись бродив між лепехою
І спочивать сідав на купині —
Тоді ви разом бавились зі мною,
Свою журбу повідали мені.

Чому ж тепер така сумна напруга,
Завмерла мова в тиші верховіть?
Та ви не бійтесь — я вернувся другом,
Я зрозумію все — шуміть, шуміть...

НІЧ В ОЗЕРІ

В мовчанні вод пригнічено-веселих
Застигли зорі на холоднім дні —
І озеро нагадує мені
Великий таємничий келих.

На дні повільно хмари темно-сині
Повзуть, немов підводні кораблі,
А навкруги ні клаптика землі —
Одні лиш зорі, строгі і красиві.

І я тремчу — у грудях канонада,
Я онімів, бо неземна принада
Мені так душу щастям колиса.

І соромно стає, і розум боре втома:
Адже болото й гнилизну у ньому
Хова ревниво крадена краса.

КОМЕТА І СІРНИК

I

В холоднім космосі блукаючи без цілі,
Вона Землі хвостом не обмине
І омахів огнисті заметілі
З нічного неба щедро сипоне.

І довго будуть дивуватись люди,
Напишуть вчені тисячі томів
Про те велике і незвичне чудо,
Про феєрверк небачених вогнів.

II

Сірник малий в руках у господині
В кімнаті темній спалахне на мить —
Хитне на стінах чудернацькі тіні,
Щоб потім вмерти й більше не ожить.

І люди всі не бачать в тому дива,
Звичайна річ, до цього кожен звук.
Хоч всім потрібний вогник сиротливий
Видобуває крихітний сірник.

ЛЮБОВ

Дзвенять німою тугою ліси,
Коли їх ніч тремтлива обнімає
І від очей у ревності ховає
Принади їх первісної краси.

Бринять живою радістю ліси,
Як ранок спалахне на небокраї,
Як сонце огняне завісу піднімає
Із їх первісної і чистої краси.

Мені здається, — може, я не знаю, —
Було і буде так у всі часи:
Любов, як сонце, світу відкриває
Безмежну велич людської краси.

І тому світ завжди благословляє
І сонце, що встає, і серце, що кохає.

* * *

Десь на горизонті хмара-хустка
Манить в даль, мов дівчина у сад,
І весни такі пахучі згустки
Розплескалися об голубий фасад.

Дні стоять погожі і привітні —
Розтопилося б і серце кам'яне;
Всі на вулицях — немов знайомі, рідні,
Лиш чомусь не впізнають мене...

* * *

Світ який — мереживо казкове!..
Світ який — ні краю ні кінця!
Зорі й трави, мрево світанкове,
Магія коханого лица.

Світе мій гучний, мільйонноокий,
Пристрасний, збурунений, німий,
Ніжний, і ласкавий, і жорстокий,
Дай мені свій простір і неспокій,
Сонцем душу жадібну налий!

Дай мені у думку динаміту,
Дай мені любові, дай добра,
Гуркочи у долю мою, світе,
Хвилями прадавнього Дніпра.

Не шкодуй добра мені, людині,
Щастя не жалій моїм літам —
Все одно ті скарби по краплині
Я тобі закохано віддам.

10.XI.1962

* * *

Ти знаєш, що ти — людина?
Ти знаєш про це чи ні?
Усмішка твоя — єдина,
Мука твоя — єдина,
Очі твої — одні.

Більше тебе не буде.
Завтра на цій землі
Інші ходитимуть люди,
Інші кохатимуть люди —
Добрі, ласкаві й злі.

Сьогодні усе для тебе —
Озера, гаї, степи.
І жити спішити треба.
Кохати спішити треба. —
Гляди ж не проспи!

Бо ти на землі — людина,
І хочеш того чи ні —
Усмішка твоя — єдина,
Мука твоя — єдина,
Очі твої — одні.

16.XI.1962

* * *

Минуле не вернеть,
                                не виправить минуле,
Вчорашнє — ніби сон,
                                що випурхнув з очей.
Як луки навесні
                                ховаються під мулом,
Так вкриється воно
                                пластами днів, ночей.
Але воно живе —
                                забуте й незабуте,
А час не зупиняється,
                                а молодість біжить,
І миті жодної
                                не можна повернути,
Щоб заново,
                                по-іншому прожити.

29.XI.1962

ОСІННІЙ ДИСОНАНС

Небо скуйовджене і розколисане
Дрантя спустило на темні бори.
Сонного місяця сива лисина
Полум'ям сизим горить.

З ротатим, ридаючим риком
Вітри орди хмар несуть,
І ходить за їхнім криком
Бажання лягти й заснуть...

10.XII.1962

ЗАВІРЮХА

Ой, зима!
Біжить, регоче біло,
Бубонами брязкає в степу...
Вам усе на світі зрозуміло?
Просвітить, премудрі,
Недозрілу
Душу мою,
Зрячу і сліпу!
Душу примітивну,
Як метелиця,
Білу й зрозумілу,
Наче сніг!
Їй в очах
Чомусь туманом стеляться
Істини одвічні і нудні.
Ну й зима!
Сміється, свище, сіє,
Гонить дум урочистий кортеж:
Як усе на світі зрозумієш,
То тоді зупинишся
І вмиєш!

17.X.1962

З ВІКНА

Синиця в шибку вдарила крильми.
Годинник став. Сіріють німо стіни.
Над сизим смутком ранньої зими
Принишкли хмари, мов копиці сіна

Пливе печаль. Біліють смолоскипи
Грайливо пофарбованих ялин —
Вони стоять, немов у червні липи,
Забрівши в сивий і густий полин.

Полин снігів повзе до видноколу,
Лоскоче обрій запахом гірким.
Лапаті, білі і колючі бджоли
Неквапно кружеляють понад ним...

20.XII.1962

ЧАРИ НОЧІ

Лягла на всьому вечірня втома.
Палає місто, мов дивний храм.
І розтинають ніч невагому
Квадратні очі віконних рам.

Ці чари ночі такі знайомі —
Усі підвладні, покірні вам.
О, скільки вікон у кожному домі!
А там, за ними,— ідилій, драм!

Там заплітають життя тенета,
Там люди б'ються з останніх сил,
Там так знадливо звучать монети
І рве легені отруйний пил.

Там гинуть вчені, митці, поети
Але... й виходять вони звідтіль.

1.X.1956, Біївці

Сонце впало в вечірню куряву,
Тиша виповзла за село.
Нашорошилось небо буряно
І погрозами зацвіло.

Ніч підходила з гуркотіннями,
Ніч несла божевілля й жах,
Плазувала потворними тінями
У нервово пружних кущах.

Ніч кричала мені, розтерзана,
Оперезана громом навхрест,
І у зойках її березяних
Закипівся гучний протест.

Хмари дибились волохато,
Місяць в небі петляв, мов кіт,
Вихор всівся на сіру хату
І загвинчував стріху в зеніт.

Та встає перламутровий ранок
Крізь холодний і злісний рев,
І проміння зализує рани
В закатованих ніччю дерев.

Безпорадні агонії злості,
Злість гармонії не порве!
Сонце ходить до нас не в гості,
Сонце з нами живе!

Вирина воно ранками з куряви,
На потрав'я обтрушує пил,
І пливе, й ховрахів обурює,
Повне ніжності й повне сил.

16.1.1962

ПОЕТ І ПРИРОДА

Пройшла гроза — і знову літня проза:
Парує степ, і оживає ліс.
І горобці, неначе з-за куліс
Упали табуном на просо.

І знов спадають трафаретні роси
Із сінокосів буйних кіс,
І знову в небі невідомий біс
Підвісив сонце на прозорих тросах.

І, захолонувши у дивній грації,
Зітхають свіжістю дівочою акації,
Вітрами обціловані до ніг...

А я дивився, серце розривалося:
Ну що в тім нового, сучасного ховалося?
Так зрозуміти і не міг.

5.1.1956

* * *

Немає смерті. І не ждїть — не буде.
Хто хоче жить, ніколи не помре.
І будуть вічно веселитись люди,
І танцювать дівчата в кабаре.

І в сіру ніч, коли мене не стане,
Коли востаннє римою зітхну —
Я не помру, лиш серце в грудях стане,
Схолоне кров, а я навік засну.

1955

МАНДРІВНИК

Кусень хліба, молоко в торбині,
Босі ніжки, збиті до крові,—
Гонить хлопчик гуси по стежині,
Прутиком похвиськує в траві.
І звертають хлопцеві з дороги,
Кидають привітно на ходу:
«Ти куди, козаче кривоногий,
Може, вже шукаєш молоду?»
Тільки він всміхається солідно
Та спідлоба гляне мимохідь,
І йому нітрохи не обидно,
Що його не хочуть розуміть.
Бо ж ніхто не знає, що хлопчина
Всі шляхи, де йшли мандрівники,
Буде знати, як оцю стежину,
Що веде від хати до ріки.

1955

* * *

Лаються, і плачуть, і сміються,
Дорікають, просять і кленуть
В час, коли над нивами зів'ються
Пахощі в прозору каламуть.

Ходять заціловані до болю
З криком божевільним на устах,
Бо ж проснулась то весняна воля
В стомлених і змучених серцях.

Бо, напнувши сонячні намети,
Що весна дурманом налила,
До струмка припала вся планета,
Упилася і в танок пішла.

26—27.III.1957

* * *

У душі моїй —
Місця немає туманам.
У душі моїй —
Сонце червоне буя,
І регоче, й гримить
Голубим океаном
Нерозтрачена радість моя.

У душі моїй —
Шторми, і грізні прибої,
І тривога,
Мов хмара грозова,
Встає.
Я вродливий з тобою,
Розумний з тобою,
У тобі — моя ніжність
І серце моє.
Облягли нас тумани.
У їхньому клоччі
Піднімаються сумніви,
Мов комиші.
Ти не бійся дивитись
В мої розтривожені очі,
Очі —
Вікна моєї душі.

* * *

Як хороше радіти без причини,
Коли на місто сутінь опада
І чується, як тихо, безупинно
Дзюрчить у стоки весняна вода.

І сну нема, і спокою немає,
І відчаю, і певності нема,
Тебе ж у далеч владно закликає
Напоєна надіями пільма.

І хочеться всю землю обійняти,
І йти шукать нечуваних пригод...
О, скільки музики натхненної багато
У шумі каламутних вод.

* * *

Осінній вечір морозом дихав,
У небі місяць, немов п'ятак...
Вона прийшла непомітно, тихо,
Голівку мило схиливши так.
Вона пройшла — і мені ні слова,
Лиш на хвилину звела брову...
І сіяв вечір густу полову
На пережовклу суху траву.

* * *

Зимовий вечір,
Закуривши люльку,
Розсипав зорі,
Неначе іскри,
Пустив хмарки,
Мов кільця диму,
І, проскрипівши чобітьми,
Шепнув морозам,
Щоб готували вікна,
Ліси вбирали
У білий іній
Та готували
Йому постіль.

МАЛЕНЬКІ СОНЦЯ

Минула ніч, і сонце білогриве
Несе на тросі огненному день,
І блискітки, швидкі та метушливі,
Стрибають на асфальті де-не-де.

Мовчать каштани, стомлені і мляві,
Та ось під них, у царство тишини,
Ввірвалися чорняві і біляві,
Блакитноокі дочки і сини.

І вже каштанам ніколи дрімати,
І сонце не надивиться згори
На їх носи, рум'яні і кирпаті,
На витівки, на ігри дівчоти.

І небо теплотою глибиніє,
І радість наливається в серця —
Сміються, бігають, пустують, мріють
Малесенькі замурзані сонця.

* * *

У маленьких очах відбивається світ —
Гамірливий, гучний і великий —
Буйна радість зелених віт,
Білі хмари і срібні ріки.

В них — червона печаль зірниць
І світанків краса незабутня.
Із маленьких лукавих зіниць
Поглядає на нас майбутнє.

В них відіб'ється простір без меж,
Тиха вулиця й синє поле,
Але клекіт страшних пожеж
Хай у них не тремтить ніколи.

Хай в маленьких очах відбивається світ
Од маленьких ромашок до стартів великих,
Хай в них світиться синій zenit,
А не жах од побоїщ диких.

* * *

Снігу, снігу сиплеться довкола,
І садів травнева білизна.
Тільки плаче на морозі гола
Під холодним вітром бузина.

Тільки діти витягли санчата
І, б'ючи підборами об сніг,
Мчать веселі весну зустрічати,
Розсипаючи щасливий сміх.

* * *

Я не люблю зими — вона така убога,
Одноманітна, барвами скупа,
І місяць білий — круглий, як лупа,—
Втопає в царстві мертвого й німого.
Я не люблю зими — вона така убога.

Усе важке й безмовне, мов каміння,—
Сама ж господарка на колії доріг
Зсипає зорі пригорщами в сніг,
Купаючи в їх сонному промінні
Усе важке й безмовне, мов каміння.

* * *

Сам собі підспівувать не стану,
Нізащо себе не проклену —
Буду славить голубі тумани,
Гіркоту приємну долину.

Буду шаленіти від любові
До моїх прозорих сіл і міст
І шукати в кожному людським слові
Потаємний і великий зміст.

«НАЗУСТРІЧ СОНЦЮ, РАДОЩАМ І БУРІ...»

(Пошук сенсу людського буття)

ВАРВАРИ

Круг багаття не танцюють дико,
Не беруться в бійці за чуби
Варвари із атомного віку,
Варвари з космічної доби.

Захищають горді ідеали,
Перегоняють в гроші кров і піт,
Крізь холодні скельця-окуляри
Оглядають благодійно світ.

У палацах пишних — не в печері
Варвари з космічної доби
Мріють дати людству на вечерю
Атомні опеньки і гриби.

23.X.1961

* * *

Берези, в снігу занімілі,
Їній на вітах слізьми,
Про що ви мрієте, білі?
— Про сонце мріємо ми...

Дуби в крижаній кольчuzі,
Одягнуті в сиві шовки,
Про що замислились, друзі?
— Про сонце наші думки...

Вітри із морозяним шпаром,
Куди вас несуть чорти,
Чого галасуєте даром?
— Хочемо сонце знайти...

Очі, наповнені горем,
Очі сумні мої,
Чому ви блукаєте зором?
— Хочем побачить її...

Серце, недавно кволе,
Муко моя мала,
Чому щеміш, як ніколи?
— Хочу її тепла...

Розуме мій байдужий,
Вируч мене хоч ти —
Над чим ти думаєш, друже?
— Хочу надію знайти...

14.IV.1961

ПОКАРА

Не всі на світі радощі священні —
Є радощі, народжені з проклять:
Коли, метнувши громи навіжені,
Став Єву Бог із раю проганять.

Він їй сказав: «Ослушниче зухвала!
Мені твого не треба каяття —
Прирік тобі, щоб в муках сповивала,
Живила кров'ю завтрашнє життя».

Адам ходив насуплений, мов хмара,
У розпачі кривила Єва рот,
Бо ще не знала ця наївна пара,
Що та жорстока помста і покара
Дорожча всіх утрачених щедрот!

30.XII.1962

Найогидніші очі порожні,
Найгрізніше мовчить гроза,
Найнікчемніші дурні вельможні,
Найпідліша брехлива сльоза.

Найпрекрасніша мати щаслива,
Найсолодші кохані вуста,
Найчистіша душа незрадлива,
Найскладніша людина проста.

Але правди в брехні не розмішуй,
Не ганьби все підряд без пуття,
Бо на світі той наймудріший,
Хто найдужче любить життя.

27.XI. 1962

ПЕРЕХОЖИЙ

Ліні Костенко

Як він ішов!
Струменіла дорога,
Далеч у жадібні очі текла.
Не просто ступали —
Співали ноги,
І тиша музику берегла.
Як він ішов!
Зачарований світом,
Натхненно і мудро творив ходу —
Так нові планети грядуть на орбіти
З шаленою радістю на виду!
З шаленим щастям і сміхом гарячим,
З гімном вулканним без музики й слів!
Як він ішов!
І ніхто не бачив,
І ніхто від краси не зомлів.

В землю полускану втюпився кожен
Очі в пилюці бездумно волік...
Раптом —
Шепіт поміж перехожих:
— Що там?
— Спіткнувсь чоловік... —
Одні співчували йому убого,
Інші не втримались докорять:
— Треба дивитись ото під ноги,
Так можна голову потерять... —
Трохи в футболі пограли словами,
Обсмакували чужу біду.
А він знову йшов.
І дивився прямо.
І знову
Натхненно творив ходу!

[1963]

ПОМИЛКА

Помилялись не тільки люди,
Помилялись навіть святі.
Згадайте: Ісус від Іуди
Мав останній цілунок в житті.

Ми не святі, не боги, а значить,
Не варто втішати себе дарма.
Але, як твій промах
Лиш ворог бачить,—
Друзів у тебе нема!

29.XI.1962

Навіщо бундючитися пихато,
Грїтися в похвалах?
Слава не ртуть:
Мало великим себе уявляти,
Треба великим бути.

6.XI. 1962

ГОЛОВЕШКА

Кажуть, люди жили табунами,
Спали покотом в млі печер,
Цїлувались при зорях ночами
На крутих узбережжях озер.

Говорили, що знали і вміли,
Не таїли своїх думок,
А на брилах поети невміло
За рядком карбували рядок.

І тоді лиш з'явилося горе
В небагату і ширу сім'ю,
Як полізли люди у нори,
І до того ж — кожен в свою.

Найпаскудніший, підлий гаде!
Ти посіяв між нас брехню,
Як украв, вихаючи задом,
Головешку «свою» з вогню.

Ти за кривду усю в одвіті,
Бо від тебе до наших пір
Стільки правд розвелось на світі,
Стільки лисячо-людських нїр.

Ти живеш і до цього часу
У смердючій своїй норі,

Обпиваєшся пивом і квасом,
Виповзаєш на світ на зорі.

Будеш, мабуть, ще довго жити,
Але здохнеш нарешті ти,
Тільки треба з усього світу
Головешки докупи знести.

ГЕРОСТРАТ

Нащо мене засуджено до страти?
Нікчемні люди, ваш нікчемний суд
Не обезглавив слави Герострата —
Я єсьм живий, і я творю свій труд!

Забуті зодчі, муляри забуті,
І прахом взято скульптора ім'я.
На попелі їх дум встаю, із каламуті,
Іду у всесвіт і в безсмертя я.

Кляніть мене, кривіться від огиди,
Несіть мені прокльони і плювки —
Вже чорна слава вбивці Артеміди
Мені під ноги кинула віки!

Ви всі — ніщо. Ваш труд, і ваші болі,
І ваші мрії — порошок все і тлін!
Над вами — я. Вулкан моєї долі
Веде мене крізь хаос поколінь.

Над світом галасливим і патлатим,
Що чварами гуде і клекотить,
Затис я в жмені божевільний атом,
І слава мені груди лоскотить.

Творіть красу! Держайте і не спіте!
Та пам'ятайте, що над вами — я,
Готовий все убити і спалити,
Щоб обезсмертити своє ім'я.

6.XI.1962

Як не крути,
на одне виходить,
слід би катюгам давно зазубрїть:
можна прострелити мозок,
що думку народить,
думки ж не вбить!

26.X. 1962

НЕКРОЛОГ КУКУРУДЗЯНОМУ КАЧАНОВІ, ЩО ЗГНИВ НА ЗАГОТПУНКТІ

Не чути голосїнь, іржавіють оркестри,
Оратори втомились від кричань:
В труні лежить не вождь і не маєстро,
А просто — кукурудзяний качан.

Труна із тупості, бездарністю оббита;
Бредуть за нею стомлені думки:
Кого оплакувать, кого мені судити,
Кому із серця відбивать замки?

Кого трясти за петельки і душу?
Кого клясти за цю безглузду смерть?
Помер качан, і я кричати мушу,
Налитий смутком і злобою вщерть.

Качане мій, за що тебе згноїли?
Качане мій, кому ти завинив?
Качане мій, лягли в твою могилу
І людська праця, і щедроти нив.

Безсонні ночі, неспокійні днини,
Мозолі, піт, думок гарячий щем
Лягли з тобою поруч в домовину
І догнивають під густим дощем.

Прокляття вам, лукаві лицедії,
В яких би ви не шлялися чинах!
Ви убиваєте людську надію
Так само, як убили качана.

ВЕСЕЛИЙ ПОХОРОН

Били в дзвони вітри,
Калатали на сполох.
Зупинялися ріки і череди хмар.
То ховали байдужість.
На ратицях кволих
Тупцювали за гробом ватаги бездар,
Проводжали в дорогу останню.
До ями
Понесли її пишну і чорну труну,
І ридання, народжені холоуями,
Покотили на цвинтар
Плаксиву луну.
Танцювали дерева,
Сміялися квіти,
Умивалося небо у синяві рік,
Виривався з грудей,
З-під холодного гніту,
Первозданної радості крик.
Ну чого б їм казитись,
Чого їм бриніти,
Знемагати од сміху й сміятися знов?
Хоронили байдужість.
Ніжнішали квіти,
Били в бубони неба
Розчулені віти —
Воскресала любов!..

28.IX.1962

КРАПЛЯ В МОРІ

На світі законів немало,
Я нагадаю один:
Щоб море не висихало,
Потрібно багато краплин.

Але в штормову годину,
Як море бурунить гнів,
Потрібна зайва краплина,
Щоб вийшло воно з берегів.

13.X.1962

* * *

Торжествують:
Він не спотикався
Не змочив —
Ні разу! —
Підошов,
Проти вітру —
Жоден раз! —
Не пхався...
Але ж він нікуди і не йшов!

16.I. 1963

* * *

Люди часто живуть після смерті:
Вріже дуба, а ходить і їсть.
Перепродує мислі підтерті
У завулках тісних передмість.

Гилить зуби, дає поради,
Носить лантухи настанов,
Підмічає серйозні вади
У діяльності установ.

Не втомляється спати і жерти,
На милицях за часом біжить.
Їй-право, не страшно вмерти,
А страшно мертвому жить.

10.XI. 1962

* * *

Може, так і треба неодмінно,
Як робить давно вже звикли ми;
Падати слухняно на коліна
Перед геніальними людьми.

Вихвалять, і славити, й кричати,
Роздувати фіміамів дим —
Геніїв між нами небагато,
Та чому б не поклонятись їм?

Але я зібрав би всіх титанів
І сказав би, знявши капелюх:
Я не буду вам співать пеанів
І хвальбою лоскотати слух.

Ви усі розумні та відверті,
Тож скажіть по щирості мені:
Хто й за що вам дарував безсмертя,
Хто й за що продовжив ваші дні?

Говоріть, кричіть, щоб всі узнали,
Втямили нарешті до пуття:
Смертні вам безсмертя дарували,
Смертні вам продовжили життя!

Щоб надійно крила соколині
Вас у небі вічності несли,
Мудрості своєї по краплині
Смертні вам, як бджоли, віддали.

Вас, як прапор, підніма людина
В боротьбі за правду проти тьми.
Генії! Безсмертні! На коліна
Станьте перед смертними людьми!

11.VI. 1962

САМОТНІСТЬ

Часто я самотній, ніби Крузо,
Виглядаю з-за обрію кораблів.
І думка безпорадно грузне
В клейкім баговинні слів.
На своєму дикому острові
В шкіряниці з убитих надій
Штрикаю небо очима гострими:
— Де ти, П'ятнице мій? —
Залпи відчаю рвуться з горла,
Гуркотять у байдужу даль:
— Пошли мені, Боже, хоч ворога,
Коли друга послати жаль!

ПРО ПОЕЗІЮ

Поету, кажуть, треба знати мову
Та ще уміти вправно римувать.
Натхнення і талант — і все готово
Слова самі піснями забринять.

То правда все, але не в тому сила,
Мені здається, що не тим вірші
У дні тяжкі серця наші палили,
Любов і зненависть будили у душі.

Бо не запалить серце точна рима,
Яку хтось вимучив за місяць чи за ніч
Ні, інша сила, буйна, незборима,
Вогнем і пристрастю напоює ту річ.

Ні, інша сила так цілющо діє,
Словам велику надає вагу,
Бо з нею світ цвіте і молодіє
І світло б'є крізь морок і пургу.

Без неї рими, точні й милозвучні,
Не варті навіть драного гроша —
Слова звучать примусить сильно й гучно
Лише одна поетова душа.

1953

* * *

Не докорю ніколи і нікому,
Хіба на себе інколи позлюсь,
Що в двадцять літ в моєму серці втома,
Що в тридцять — смерті в очі подивлюсь.

Моє життя — розтрошене корито,
І світ для мене — каторга і кліть...
Так краще в тридцять повністю згоріти,
Ніж до півсотні помаленьку тліть.

8.1.1955

ПОЕТ

Я жив не раз, хоч не в одній оправі,
Вмирав не раз і знову воскресав,
Серцями людськими, мов каменем, кресав,
Втопивши біль у віковій заграві.

Тоді як ви плелися невеселі,
Опутані кайданами в катівні,—
Мартинови під ваші сні наївні
Мені стріляли в груди на дуелі.

Я не вмирав. На прив'язі міцному
Мене, мов пса, покірні холуї

Тримали в закутку холодному, тісному
Закинувши в віддалені краї.

Та не піддавшись зарібку легкому,
Я не прислужував ніколи і нікому.

3.11.1956

МОЖНА

Можна вірить другові чи милій,
Марить наяву чи уві сні,
Білизну червневих ніжних лілій
Заплітатъ букетами в пісні.

Можна жить, а можна існувати,
Можна думать — можна повторять.
Та не можуть душу зігрівати
Ті, що не палають, не горять!

Люди всі по-своєму уперті:
Народившись, помирає кожна,
А живуть століття після смерті
Ті, що роблять те, чого «не можна».

29.IX.1956, Бійці

БРАМА

Дикими, незнаними речами
Марить брама у тривожнім сні,
Де сторожа брязкає ключами
І скриплять ворота затісні.

Привиди з кривавими мечами
У накидках чорних, ніби ніч,
Граються безформними м'ячами —
Головами, знесеними з пліч.

Кров стіка під флегматичні мури,
Зойки захолили на губах —
Сотні літ наруга і тортури
Мертвих повертають у гробах.

І не бачить місто в ніч похмуру,
Як сторожа (вже не при мечах)
Нову жертву кидає під мури
З тряпкою брудною на очах.

1956

* * *

Ви плачете? У вас, напевне, горе,
І ваші сльози варті співчуття,
Та хай ніколи смуток не поборе
Нестримної любові до життя.

І хай чужа усмішка в ту хвилину,
Кому сьогодні щастя розцвіло,
Не здасться вам тупим ударом в спину
І не пробудить в серці зло.

8.IV.1957

ТИША

Не розірвати цю холодну тишу,
Вона міцна й похмура, мов граніт,
Хоч в ній пробив мікроскопічну нішу
Наш галасливий і бездарний світ.

І бурі й шторми — то дитячий лепіт,
То відчайдушний виклик німоті,
То безнадійний крик у безконечнім склепі
І непокірність вічній самоті.

Зловісна тиша. Холодно і млосно.
О, чим її, прокляту, розірвать,
Щоб зашуміло щастя стоголосне
І не дало нам більше спать?!

I.IX.1957

* * *

Я тут один, мов у чужому краї,
Ніхто мене, як друг, не привіта.
Постійно туга щире серце крає
І самота постійно огорта.

Чужі мені ці ідоли надуті,
І псалми їм складатиму не я,
Бо не втонула в пошлій каламуті
І не заснула молодість моя.

11.IX.1957

* * *

Хто у тому винен, я не знаю,
Та й шукати винних не піду.
Тільки думка думку обганяє —
Як мені звести їх до ладу?

Може, так написано від роду
(Та чи в цьому втіху я знайду?) —
Що в житті моїм одні незгоди,
Іншим теж несудну біду.

Може, так судилося од віку
І даремно я шукаю лік —
Хай розбите серце, мов каліка,
Стугонить у грудях цілий вік.

І нехай на голову бездари
(Дурневі — навіщо голова)
Упадуть, як безпощадна кара,
Синові докірливі слова.

Я не жду і не прошу пощади —
Хай життя не балує мене —
Що ж робити, коли поруч з гадом
Батькове ім'я він пом'яне?

І нащо йому, малому, знати,
Що печаль сосе, немов змія,
Що для мене найлютішим катом
Стане совість змучена моя.

8.III.1960

* * *

Я хочу бути несамовитим,
Я хочу в полум'ї згоріть,
Щоб не жаліти за прожитим,
Димком на світі не чадіть.

Щоб не пекли дрібні образи
Дрібненьку душу день при дні,
Я згоден вибухнуть відразу,
Неначе бомба на війні.

І диву дивному даюся,
Що з того користі катма:
Чомусь не лопаюся, не рвуся —
Напевне, капсуля нема.

8.III.1961

Заспані сні оточили мене,
Щуляться з холоду, бідні.
І в кожного личко таке чудне,
І очі — холодні, мідні.

В солодкій синіють втомі
Їх постаті сірі й дурні...
Невже ви мої знайомі?
Невже ви снились мені?

30.1.1963

ВОРОН

Очі розпечену магму лють,
Губи тремтять потворно —
Сліпа та безсила лють
Прийшла і взяла за горло.

І став я малим та чорним
Голодним вороном.
І сиджу на березі та каркаю,
Докоряю, караю й кричу,
І людей проклинаю та картаю,
Що не можу наїстися досхочу,
І чорнію, марнію та худну,
І благаю щодня про одне:
—Пожалійте, змилуйтесь, люди,
Нагодуйте мене!..

19.IX.1963

СУД

Параграфи присіли біля столу,
Примітки причаїлись по кутках,
Очима гострими підсудну прокололи
Цитати із багнетами в руках.

І циркуляр дивився в окуляри,
І грілися роззяви біля груб,
І вказівки скакали, як примари,
Із телефонних мудрих труб.

— Вона чужа,— параграфи сказали,
— Вона не наша,— мовив циркуляр.
— Нечувана,— примітки пропищали.
І в залі знявся лемент і базар.

І циркуляр на них поглянув строго,
І зал заворушився і затих...
...І розп'яли її, небогу,
В ім'я параграфів товстих.

Вона даремне присягала слізно,
Що не чинила і не чинить зла.
Була у суддів логіка залізна:
Вона ні в які рамочки не лізла,
Вона — новою думкою була.

1963

Я...

Він дивився на мене тупо
Очицями, повними блекоти:
—Дарма ти себе уявляєш пупом,
На світі безліч таких, як ти.—
Він гримів одержимо і люто,
І кривилося гнівом лице рябе,
Він ладен був мене розіпнути
За те, що я поважаю себе.

Не стала навколішки гордість моя.
Ліниво тяглася отара хвилин...
На світі безліч таких, як я,
Але я, їй-богу, один.
У кожного Я є своє ім'я,
На всіх не нагримаєш грізно,
Ми — це не безліч стандартних «я»,
А безліч всесвітів різних.
Ми — це народу одвічне лоно,
Ми — океанна вселюдська сім'я.
І тільки тих поважають мільйони,
Хто поважає мільйони «Я».

* * *

Не лицемірити, не чванитись пихато,
Не дуракам пускати в очі дим,
Не з мудрим виглядом зазубрені цитати
Вигукувати голосом худим,—

Я не цього бажаю, не папуга,
Щоб віддаватись цьому ремеслу.
Я хочу правді бути вічним другом
І ворогом одвічним злу.

* * *

Я юності не знав. Нудотно і похмуро
Пройшли мої, можливо, кращі дні
У тісноті і сутінках конури

З думками власними наоднині.
Я не шукав хвилиної утіхи,
Бо соромітними здавалися мені

Вульгарні танці і розмови тихі,
П'янке тепло дівочої руки
І губи, скорчені від сміху.

І все було у мене навпаки:
Коли гриміли духові оркестри
І шарпали підлогу каблуки,

У мене в роздумах проходили семестри.
Були зі мною сум і самота
Та ще нудьга й докука, ніби сестри.

Тепер смішні — дитяча прямота,
І аскетизм, і холодність уявні,
Бо сонне серце сполох калата.

І та моя відчуженість недавня
Мене залишила — і я бажаю жить,
Відкрити на вікнах посірілі ставні,

З людьми сміятись, плакати і любити.

* * *

Встає над нами сонце, як вставало,
Гудуть вітри в розгойданих дротах.
Зелені верби руки заламали,
І заніміло сонце на вустах.

Приходять ночі. Електричний пояс,
Немов зміюка, місто обвива.
Я лиш тоді, мій друже, заспокоюсь,
Як опустіє зовсім голова.

Як я люблю — давати не буду звіту,
Переді мною два десятки літ,
І в мене серце, мов несамовите,
Вистукує любов у білий світ.

О друже мій, попереду розлука,
А зустрічі — чи трапляться вони,
І наші спільні радощі і муки
Чи впливуть із серця глибини?

Я не скажу того, що сам не знаю,
І лиш бажання щире вироста,
Щоб, як життя наблизиться до краю,
Я міг почати так тобі листа:

Встає над нами сонце, як вставало,
Гудуть вітри в розгойданих дротах.
Зелені верби руки заламали,
І заніміло сонце на вустах.

І ми такі ж, як всі на світі люди,
І я від тебе клятви не беру,
Та лиш тоді я молодість забуду,
Тоді замовкну, як помру.

* * *

Щось нове у серці забриніло,
Мов сп'янило запахом суцвіть,
Будить думку і бадьорить тіло,
Але що — не можу зрозуміть...

ТІНЬ

Біг чоловік через поле дике,
Біг чоловік через темний ліс,
Повну вулицю лементу й крику
У легенях набряклих ніс.
Біг чоловік через сонні луки,
Вибився з сили від голосінь.
Тенором, повним черствої муки,
Допитувався:
«Де ж моя тінь?
Тиха, сіренька, на мене схожа,
Завжди зі мною ходила тінь —
Жити без неї не можу,
Ніби дерево без корінь.
Вона мене в скруті завжди виручала,
Зі мною ходила і спати лягала.

Як день — то казала, котра година...
Бувало, до сонця повернеш спину,
І прямо перед тобою стелеться власна тінь —
Милуйся до ночі, якщо не лінь.
І раптом втекла.
Я один залишився.
І відразу ж без неї у дурні пошився,
Бо не второпаю, котра година,
Куди повертати потилицю й спину
І як узнати — чи день, чи ніч...
Раз тінь моя пурхнула пріч...»
І побіг чоловік по світах блукати,
Знемагати від сліз і квилінь,
Спотикатись, шукати, благати:
— Поверніть мені тінь!..
А тіні байдуже. Живе сама.
І видає себе за людину.
І хоч нічого людського в ній нема,
Ніхто не помітив зміни.

* * *

На білих конях пронеслися роки,
Забризкали водою з-під копит —
І десь далеко дзвонять їхні кроки,
І крешуть іскри із камінних плит.
Так молодість безцільно пролетіла,
Її, бездумну, в далеч понесло.

О, чом я не схопився за вудила
І на пусте не вискочив сідло!
І не помчався в дикому алюрі,
Повітря розриваючи грудьми,
Назустріч сонцю, радощам і бурі,
Назустріч смерті — чорт візьми!

* * *

І знову сам воюю проти себе —
Два чорти схарапудились в мені.
Один волає: «Зупинись! Не треба!»
Штовхає інший: «Не впиняйся, ні!»

І я іду, і падаю, і знову
Спішу вперед або плетусь назад.
Мені дарма, що брехні і обмови
Об мене торохтять,
Як об гостинець град.

Мені дарма, плюю на остороги,
Топчу улесливості мох.
Мої чорти беруть мене на роги,
І щоб мені не збитися з дороги,
То треба дослухатися обох.

* * *

Нашої заслуги в тім не бачу,
Нашої не знаю в тім вини,
Що козацьку бунтівливу вдачу
Нам лишили предки з давнини.

Нам і те не добавляє слави,
Що вони од чужоземних сил
Заступили землю кучеряву
Горами високими моги́л.

Бо коли, закохані в минуле,
Прокуняєм свій великий час,
Наша лінь нікого не розчулить,
Слава ж та відмовиться від нас.

Спогади докучливі, як нежить,
Що тій славі принесуть нове?
Тільки тим історія належить,
Хто сьогодні бореться й живе.

КИРПАТИЙ БАРОМЕТР

І. ЗАМІСТЬ ВЕЧІРНЬОЇ МОЛИТВИ

Ти лежиш іще впоперек ліжка –
Ну до чого мале й чудне!
А до тебе незримі віжки
Прив'язали цупко мене.

Кажуть, носа ти вкрав у баби,
Губи й ноги забрав мої,
Взяв у матері синю звабу
І в очах своїх затаїв.

Спи, грабіжнику мій кирпатий.
Сумнів диханням розігрій,
Я тобі стану в голови слати
Найніжніші подушки мрій.

Розішлю свої думи в дозори,
Щоб у сизому міражі
Не ступило свавільне горе
На кордони твоєї душі.

Бо не змок ще убивчий порох
Од потоків дитячих сліз —
Через трупи надій бадьорих
Твій одвічний і підлий ворог
До усмішки твоєї ліз.

Над народами, над віками
Встало горе, мов чорний гном.
Торохтять бойові тамтами
Над прозорим дитячим сном.

Відгодована злість, і хитрість,
І закута в броню брехня
Атакують добро і ширість
Серед ночі й білого дня.

Гуркотять бойові колісниці.
Свищать ратища і шаблі...
І тривозі моїй не спиться,
Йде вона босоніж по землі.

І встає проти кривди й злови
Мій обсмалений сонцем гнів,
Щоби спав ти спокійно, щоби
Ти сміявся і жебонів.

І ладнає совість гармати
Проти підлості і обмов,
І виводить зневіру на страту
Безпощадна моя любов.

Наливайся земними силами,
Вдосталь радощів зачерпни —
Над тобою тріпочуть крилами
Тихі-тихі спокійні сни...

II. ПОГРОЗИ НОЧІ

Вибіг він з туману муки, втомлено присів,
Гуртувались мляві звуки у сузір'я слів.

Мав він силу необорну, цей лукавий хтось,
Мені в душу світло чорне від тих слів лилось.

Він казав: «Скона твій спокій на моїх ножах,
Я — на місці, я — стоокий, я — всесвітній жаж.

Дам тобі великі очі і великі вуха,
Страх до смерті залоскоче силу твого духа.

Гей, виходьте, мої слуги, мої вірні діти,
Мою владу, мою силу дурню покажіть!»

Вибігали із туману з галасом і гиком
Довгоруки, волохаті, обплетені ликом.

Вузьколобі й куцоногі, з іклами-зубами,
Заходились вибивати тропака ногами.

Т а н е ц ь   п і т е к а н т р о п і в

Ми не брешем, не лукавим —
Що подужаєм, берем!
Ми сьогодні світом правим,
Все жерем,
Жерем,
Жерем!
Тільки ми од страху вільні,
Ми — сини Європи!

Ми — могутні,
Ми — всесильні,
Ми — пітекантропи!
Нам живеться ласо й любо,
А на совість ми плюємо —
Що потрапило на зуби,
Те жуємо,
Жуємо,
Жуємо!

Тільки ми від глузду вільні,
Ми — сини Європи!
Ми — могутні,
Ми — всесильні,
Ми — пітекантропи!

Танцювали, гупотіли, раптом провалились,
На їх місці генерали як з землі вродились.

Оточили мою душу й заревіли п'яно,
Били в груди кулаками, мов у барабани.

Х о р   г е н е р а л і в

Слухай, мрійнику, ідіоте!
Ти — в комедії лицедій!
Ми випльовуєм сотнями з рота
Недогризки людських надій.

Не цяцьками — ракетами бавимо,
А життя не вертає назад —
Син ітиме з очима кривавими
Крізь гарячий атомний чад.

Одсахнеться твоєї щирості
І шукатиме ласки у риб,
Коли з серця у нього виросте
Наша мрія — атомний гриб.

Ми його заберем у тебе,
Вкрадем юність його й любов
І піднімем в розчахнуте небо
Над німим божевільям дібров.

Здичавілі од крові нації
Будуть щирити ікла, мов звір,
І здихатимуть від радіації
У роззявлених пащах нір.

Як розірве космічну тишу
Передсмертний стогін землі —
Вічність подвиги наші запише
На своєму сивім чолі!

Вони пливли у ніч, як манекени,
Крізь їхні вигуки байдужі і страшні
Прилинув синім видивом до мене
Маленький привид і сказав мені.

М о н о л о г м а л ь н ь к о г о п р и в и д а

Я — твій ровесник. Доля моя куца,
Печаль моя не відає кінця —
Старих світил чіткі орбіти рвуться,
І гаснуть ненароджені серця.

Я — твій ровесник. Плоть моя убита,
Із ребер в мене вирости дуби.

Моє життя потрошене, мов жито,
Ціпами божевілья і злоби.

Коли я біг розхристаний на луку,
Де обрій так прозоро глибенів,
Чужий солдат схопив мене за руку
І до людей у білому одвів.

І я дививсь на них незрозуміло,
В зіницях метушилися зірки,
І кров моя червоно цебеніла
У банку із рожевої руки.

І чорна ніч звелась в очах у мене,
І сон легкий навік мене зборов...
Моїм убивцям у голодні вени
Влили мою дитинно чисту кров.

Я — твій ровесник, пролісок надії,
Розтоптаний жорстокістю нікчем,
Я — син краси і голубої мрії,
Я — автор ненаписаних поем.

Я — твоя мука і твоє сумління,
Мені кати не обрубали крил:
Із ран моїх бере твоє коріння
Для боротьби і ненависті сил.

Немає в мене страху за плечима —
Я розірвав його одвічний гніт.
Великими блакитними очима
Дивлюся я докірливо на світ.

Іди і спопеляй байдужі душі,
І сліпоту, й холопство прокляни,
Щоб не зійшлись, в кривавицю заюшені
Народів обікрадених сини.

Я — твій ровесник. Доля моя куца,
Печаль моя не відає кінця.
Я кличу вас у відчаї не гнуться,
А вибухати, як нові сонця!

III. РАНОК

Над тихим сном мого малого сина,
Над плетивом думок моїх і мрій
Пливла тривога, ніби всесвіт, сива,
Гойдаючись на гребенях надій.

Цідилась ніч крізь темне сито неба,
І зорі танули, як вогники малі...
Кирпатий мій! Дивлюся я крізь тебе
У завтрашнє страдалиці Землі.

Я бережу для тебе її квіти,
Тобі несу думок своїх огонь,
Для тебе запускаю на орбіти
Ракети із порепаних долонь.

Ми народились в муках, щоб родити,
Синами обезсмертити свій рід,
Щоб квітував на диво всьому світу
Козацький геніальний родовід!

Сини! Сини! Барометри кирпаті
Людського спокою і завтрашнього дня!
Ми перед вами разом винуваті,
Що на планеті бійки і гризня.

Ми винуваті, що міліють ріки
І лисинами світять береги,
Що десь духовні лупляться каліки
І виростають ваші вороги.

Будь проклят спокій! Досить нарікати
На клопітливий і суворий час!
Грядуть сини — барометри кирпаті,
Вони за все спитають завтра нас.

17.IX.1962

«Лебеді материнства»

(Гімн синівської любові й відданості)

КРИВДА

(Новела)

У Івася немає тата.
Не питаєте тільки, чому
Лиш від матері ласку знати
Довелося хлопчині цьому.

Він росте, як і інші діти,
І вистрибує, як усі.
Любить босим прогоготіти
По ранковій колючій росі.

Любить квіти на луках рвати,
Майструвати лука в лозі,
По городу галопом промчати
На обуреній, гнівній козі.

Але в грудях жаринка стука,
Є завітне в Івася одно —
Хоче він, щоб узяв за руку
І повів його тато в кіно.

Ну, нехай би смикнув за вухо,
Хай нагрімав би раз чи два,—
Все одно він би тата слухав
І ловив би його слова...

Раз Івась на толоці грався,
Раптом глянув — сусіда йде.
— Ти пустуєш тут,— озвався, —
А тебе дома батько жде...

Біг Івасик, немов на свято,
І вибрикував, як лоша,
І, напевне, була у п'ятах
Пелюсткова його душа.

На порозі заляк винувато,
Але в хаті — мама сама.
— Дядько кажуть, приїхав тато,
Тільки чому ж його нема?..

Раптом стало Івасю стидно,
Раптом хлопець увесь поблід —
Догадався, чому єхидно
Захіхікав сусіда вслід.

Він допізна сидів у коноплях,
Мов уперше вступив у гидь,
З оченят, від плачу промоклих,
Рукавом витирав блакить.

А вночі шугнув через грядку,
Де сусідів паркан стирчав,
Вибив шибку одну з рогатки
І додому спати помчав...

Бо ж немає тим іншої кари,
Хто дотепи свої в іржі
Заганяє бездумно в рани,
У болючі рани чужі...

ЛИСТ

Знов листа мені прислала мати,
Невеличкий лист — на кілька слів.
Пише рідна, що навколо хати
Наш садок вишневий забілів.

Наче вчора бігав я до школи
І садив ті вишеньки малі,

А тепер гудуть над ними бджоли
І поважні пустуни-джмелі.

Слів таких і треба небагато,
Та вони, як весняні пісні,
Принесли в гуртожиток в кімнату
Теплі-теплі спогади мені.

1954

ЛЕБЕДІ МАТЕРИНСТВА

Мріють крилами з туману лебеді рожеві,
Сиплють ночі у лимани зорі сургучеві.

Заглядає в шибку казка сивими очима,
Материнська добра ласка в неї за плечима

Ой біжи, біжи, досадо, не вертай до хати,
Не пушу тебе колиску синову гойдати.

Припливайте до колиски, лебеді, як мрії,
Опустіться, тихі зорі, синові під вії.

Темряву тривожили криками півні,
Танцювали лебеді в хаті на стіні,

Лопотіли крилами і рожевим пір'ям,
Лоскотали марево золотим сузір'ям.

Виростеш ти, сину, вирушиш в дорогу,
Виростуть з тобою приспані тривоги.

У хмільні смеркання мавки чорноброві
Ждатимуть твоєї ніжності й любові.

Будуть тебе кликати у сади зелені
Хлопців чорночубих диво-наречені.

Можеш вибрати друзів і дружину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.

Можна вибрати друга і по духу брата,
Та не можна рідну матір вибирати.

За тобою завше будуть мандрувати
Очі материнські і білява хата.

І якщо впадеш ти на чужому полі,
Прийдуть з України верби і тополі.

Стануть над тобою, листям затріпочуть,
Тугою прощання душу залоскочуть.

Можна все на світі вибирати, сину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.

Весна 1962

* * *

Скільки б не судилося страждати,
Все одно благословлю завжди
День, коли мене родила мати
Для життя, для щастя, для біди.

День, коли мої маленькі губи
Вперше груди мамині знайшли,
День, що мене вперше приголубив
Ласкою проміння із імлі.

Як мені даровано багато,
Скільки в мене щастя, чорт візьми!
На землі сміятись і страждати,
Жити і любити поміж людьми!

16.XI.1962

ОДИНОКА МАТІР

Він мовчки впав.
Отерпли зорі строгі,
Страждання опустилось на лице,
І краяв темінь
Передсмертний стогін,
Безпомічний і гострий,
Мов ланцет.
Його вже не було.
А ненависть стожала
Мечами помсти рвалася у світ,
Бо поруч з ним
Прострелені лежали
Твоя любов,
Твої сімнадцять літ.
Життя тріумфувало у двобої,
Життя крізь смерть
Утвердило себе...
І стала ти
В сімнадцять літ вдовою,
Хоч наречений твій
Ще й не знайшов тебе.
Повзли роки.
Росло твоє чекання.
Печаль смоктала радощі твої,
І над твоїм
Розстріляним коханням
Скажено глузували солов'ї.
Та право материнства — за тобою!
І син в колисці пісню наслуха.
Хай вузьколобі звуть його ганьбою,
А лицеміри — пасинком гріха!
Нехай духовні покидьки
Й заброди
Байстрям, безбатченком
Назвуть твоє дитя!
Найтяжчий злочин —
Вкрасти у народу
Тобі довірене життя.

Мадонно мого часу!
Над тобою
Палають німби муки
І скорбот,
І подвиг твій,
Обпечений ганьбою,
Благословив розстріляний народ.

10.X.1962

КРИК XX ВІКУ

У небі тішились хмари,
У небі сонце пливло,
Під небом кривавили чвари
І лютувало зло.

Земля, вагітна скорботою,
(Відчай їй груди тне)
Над кривдою і підлотою
Народила в муках мене.

Народила, немов надію,
Колисала ночами без сну:
— Може, від тебе помолодію,
Може, побачу весну...

Може, твій струм і атом
Вгамують нестерпний біль, —
Голосила над віком двадцятим
Найгеніальніша з породіль.

Голосила велика мати,
Благала, кричала мені,
Щоб став я жорстоким катом
Недоумства, підлоти й брехні.

І стою у злобі по коліна
З серцем, повним ганьби й проклять,

Божевільні каліки й руїни
У зіницях моїх миготять.

Що залишу майбутньому дневі,
Чим ділитися буду з ним?! —
Вибухають бомби водневі
На обпеченім лобі моїм!

А люди забавляються, мов діти,
Катам співають гімни холої,
І генерали мріють посадити
На всій планеті атомні гаї.

Ридаю і кричу, гилю себе у груди,
Волосся патраю з сідої голови:
Що можу я, коли дрімають люди?
Що можу я, коли заснули ви?

21.X.1962

ЩЕДРІСТЬ

Благословенна щедрість! Все від неї,
Від щедрості думок, сердець і рук.
Краса сповита матір'ю-землею
Від щедрості страждань її і мук.

І ми народжені од щедрості любові,
Нас годувала щедрість матерів.
Ми теж її вихлюпувать готові
Із душ своїх, мов рибу з ятерів.

І все ж прожити, певне, так годиться,
Щоб старість не промовила, бува:
— Ти був, козаче, щедрим на дурниці
І на красиві та пусті слова!..

24.IX.1962

ДУМА ПРО ЩАСТЯ

Увійшла вайлуватю в сіни,
з хати віє нудьга й самота.
У руках засміявся віник —
спритно валянки обміта.

Тупотить об долівку ногами
і мороз вибива з рукавиць.
З нею в хату ввірвався гамір,
ошалілий сміх сніговиць.

Мов воскресли принишклі діти —
тупіт, лемент, вищання й писк.
Місяць хоче, мабуть, погрітись —
суне в шибку свій блідий диск.

Заглядає, цікавий, у миску:
що ви з'їли таке смішне,
що од вашого реготу й писку
тягне в хату із неба мене?

Хлюпа щастя дзвінкою хвилею,
ніби тут вікувало воно —
не життя тобі, а ідилія,
як в поганих книжках чи в кіно.

Де фотографи? Де поети?
Нуте, хлопці, сюди скоріш!
Можна знімок утнуть до газети
і жахливо веселий вірш.

Це ж така показна ситуація —
гарна мати і троє дітей!
Це ж чудова яка ілюстрація
для підтвердження наших ідей!

Застрибають веселі цифри
у ґрунтовно важких статтях,

та не встане з словесних вихрів
многотрудне її життя.

Ви мовчанкою соромливою
постараєтесь обминуть,
що в доярки цієї щасливої
руки й ноги вночі гудуть.

І чи прийде під ваші кашкети
блискавицею думка дзвінка:
в космос крешуть ото не ракети
але пружні цівки молока.

А для неї це зовсім не диво,
бо збагнула давно таке:
справді, зараз вона щаслива,
тільки ж щастя яке важке!..

І тому ця Марія чи Настя
будить дзвоном дійниці село,
щоб поменше такого щастя
на Радянській землі було!

8.II.1962

ЧЕРВОНІ КОНВАЛІЇ

(Поема)

Ми ішли через поле.
Двоє.
Говорили чи ні —
Хтозна.
Хмари плинули
Над Сулою,
І на них відлітала весна.
І уже задихалося літо,

І зігнали вітри у траві,
І колосся, промінням политі,
Ворушилися, мов живі.
Тільки обрій моргав суворо,
Де тополі, немов списи,
Підняли свої вістря вгору
На сторожі цієї краси.
Вуси-вусики у пшениці,
Стежка-стежечка, мов стріла,
До домівки мене і Фріца
Через лан голосний вела.
Ми зустрілися з ним у вузі,
І не відаю сам, чому
Раптом стали ми вірні друзі,
Полюбилися один одному.
Ми не слухали, ми не чули
Чорний шепіт сліпих віків.
Ми навпіл розірвали минуле,
Що ковтнуло наших батьків.
Поклади мені в руку руку,
В очі глянувши — не моргай!
Виніс край мій жорстоку муку,
Щоб сьогодні ожив твій край.

БЕНКЕТ

Після першої дядько Оверко
Говорив ще про се, про те:
Як знімали хрести із церкви,
Як палили Письмо Святе.
Після другої — він історик —
Про Хмельницького річ веде.
Як залізе в столітній морок,
То немов із могили гуде.
А як висушив третю чарку
(«Я за ваше здоров'я п'ю!»),
Пригадав дядько тітку Варку.
Ненаглядну кралю своєю. І почав:
«На моєму тілі

Дев'ятнадцять слідів од куль.
Ти мені не мішай, Василю,
І морганням очей не муль.
Я веду все оце до чого?
Жінка в мене, як грім, була.
Може, з виду і надто строга,
А в душі — джерело тепла.
З неї прямо хлюпала сила,
Ніби сік з виноградних грон...
Це вона Курта Шнайдера вбила,
Горлоріза на весь район».
Чому Фріцові стало жарко?
Чому виступив з нього піт?
«Отому, що убила Варка,
Скільки малось од роду літ?» —
«Скільки років? Хай лічить дідько!
Дядько входив уже в екстаз.—
А мені про це знати звідки?
Я не бачив його ні раз.
Я тоді, брат, служив у піхоті.
Я тоді, хлопче, був солдат.
І не хвастаю — в нашій роті
Поважали мій автомат...»
Я даремно міняв розмову,
Заганяв її в інше русло.
Фріца ранило кожне слово,
Кожне слово душу пекло.
Тиша раптом вповзла у хату,
Кинув бомбу із рота Фріц:
« Перестаньте!..
Це був мій тато...
Не кажіть
Про його убивць...»
Стало й дядькові раптом жарко,
Ледь промовив: «Оце тобі на!
Та налийте мені ще чарку!
Та горілки давай, не вина!
Ти вже, хлопче, не злись на мене,
Я кажу тобі, як солдат:
То не батько твій, а скажений

Був убивця, падло і кат!»
Як побитий, Фріц вибіг з хати
І допізна блукав один...
Хилиталася темінь патлата,
Вечір важко ліз через тин...

КОНВАЛІЇ

Ранком двоє ми йшли по лузі,
Де хлюпоче Сула в береги.
Ми були з ним уже не друзі,
Але ще не були вороги.
Холод з нами ходив у лісі,
Дибки стали уперті чуби.
І мовчали в блакитній висі
Величезні столітні дуби.
А на тулубах їх шершавих
Кров сочилася з-під кори...
Доцвітали конвалії в травах,
Голубої весни прапори.
Білі-білі конвалії милі,
Вас насіяла тут весна.
Їй змагатися з літом не в силі —
Утікає на північ вона.
Утікає ярами, ярками
За далекі ліси і горби.
Їй махають прощально гілками
Мовчазні і суворі дуби.
Їй дорогу обмиють росою
Теплі трави і світлі гаї.
За її неземною красою
Одридають в кущах солов'ї.
Білі-білі конвалії милі,
Перли радості у траві.
Вас обпалюють вітри загорілі,
Галасливі вітри степові.
І самі зазітхають у листі,
Пил скорботи їм шлях замете.
Ви вмрете недоторкано чисті,

Недоторкано білі вмерете.
Як ви руки йому не спалили,
Коли він осквернив красу:
«Покажи,
Де його могила...
Я...
Букетик йому однесу...»
І зірвав несподівано пломбу
Із душі зубів перехруст.
Я жбурляв не слова, а бомби
Із обпечених гнівом уст.
«Ти прийшов до моєї хати,
Як приходить любов навесні.
Тож не смій мені в серце плювати,
Не пробуджуй злоби в мені!
Не розхлюпуй моєї печалі,
Душу зрадою не бентеж,
Я тебе прокляну без жалю,
Коли квіти йому понесеш.
І не тому, що помста груди
На шматки мені зараз рве,—
Правди там не було і не буде,
Де ще пам'ять його живе.
Я лякати тебе не смію —
Над тобою не владен страх.
Хочеш ти, щоб минуле зміїв
Пробудило в наших серцях?
Може, хочеш, щоб знову пальці
Затискалися в кулаки,
Щоб зустрілися ми в атаці,
Як в минулому наші батьки?
Тільки розумом подивися.
Правду щиру побач в диму:
Жде ще дехто, щоб ми вп'ялися
У горлянку один одному.
Губи їхні від люті сині,
Злоба щелепи їм звела.
Хай минуле спить в домовині,
Не викопуй з могили зла.
І не гребуй моєю любов'ю.

Ми обидва сильні й живі.
Я ж не хочу, щоб плакали кров'ю
Ці конвалії в чистій траві.
Роздивися тверезо по світу —
Нас нова обнімає доба...
Не неси на могилу квіти,
Де заснула твоя ганьба!»
Він мовчав.
Але хмари з неба
Опустились йому на чоло.
«Це я знаю...
Про це не треба...
Розкажи, як усе було...»

ТІТКА ВАРКА

Навесні мені вперше мати
Із спідниці пошила штани
І сказала: «Годі гуляти,
Пасти свині, хлопче, жени».
То високе було довір'я,
В мене аж забивало дух,
Коли вперше вийшов з подвір'я
Не хлопчисько вже, а пастух.
Ми на вигоні в цурки грали,
Заганяли в ямки ошля,
Партизанили й воювали,
Вкравши пруття сталі в коваля.
Раз я біг завертати свині,
Що взяли маршрут на буряк,
І тоді із прозорої сині
Скинув бомбу на вигін літак.
Я кричав, надриваючись: «Ма-мо!»
На зелений упавши єдваб...
І зіяла холодна яма,
Де сидів «партизанський штаб».
Потім танки були й машини,
Наполоханий плач і гам.
І криваве намисто шипшини

Замінило цукерки нам.
Тато мій пішов до загону
У Козацький сосновий ліс.
Мама харч їм носила й патрони,
І про це хтось гестапо доніс.
Шнайдер маму одвів на страту,
Їй на шию петлю затіг,
А мене заховала від ката
Тітка Варка в свинячий барліг.
Лиш весною у темні ночі
Виповзав я з свого лігва.
Тітка Варка мене ув очі
Цілувала й шептала слова:
«Виростай для страшної кари,
Виростай на ворожу біду...»
І зірок незліченні отари
Миготіли мені в саду.
Раз вночі розбудив нас грюкіт,
Хрипла лайка й глуха возня:
«Одчиняй, партизанська суко!
Не сховаєш тепер щеня!...»
Тітка — в сіни мене за двері,
«Тільки крикну «тікай» — біжи!
Як повернеться мій Оверко,
Ти про мене йому скажи...»
А сама ухопила сокиру,
Притулилася до стіни
І сказала привітно й щиро:
— Хто там грюкає?
— Одчини!
Двоє кинулись люто в хату.
Я тоді — з-за дверей на поріг,
Прямо в руки потрапив кату.
«Я тебе тут, щеня, стеріг!»
Глухо впала важка сокира,
Я ще й жаху свого не зборов,
Як на чуба мого з-під мундира
Полилася чужинська кров.
Доки тітці крутили руки,
Я, мов миша, пірнув в гарбузи,

Ніби заєць, помчав через луки,
Через воду брів до лози.
До світання тремтів між латаття,
Доки люди мене не знайшли...
Тітку Варку в розтерзанім шматті
Того ранку на страту вели.
І вона величаво мовчала,
Дивний спокій світивсь на чолі —
Тітка Варка отак зустрічала
Двадцять першу весну на землі.
Говорити ще можна багато,
Але ти зрозумів, чому
Замінив мені дядько тата,
Став я сином навек йому.

БАТЬКО

Фріц мовчав. І мовчало літо.
І отерпли мої уста.
Закликала нас щиро жити
Солов'їна печаль проста.
Що було — ми того не забули.
Те, що є,— перед нами тут.
Хай звільняється серце чуле
Од туману, брехні і пут.
Поклади мені в руку руку,
В очі глянувши — не моргай!
Виніс край мій жорстоку муку,
Щоб сьогодні ожив твій край.
Сонце впало на сизу хмарку,
Обрій полум'ям запалав...
На могилу селянки Варки
Фріц конвалій букет поклав.
Ми прийшли опівночі в хату,
І тоді, задавивши плач,
Фріц до дядька промовив:
— Батьку...
Ти, дурному мені, пробач... —
Дядько був до розмов охочий,

Але тут не знав, що казать.
Тільки витер долонею очі:
«Ну, хлоп'ята,
Пора вже спать...»
Скільки дядьку Оверку весен,
Запитайте в гаю зозуль.
Ніби русла Дніпра і Нейсе,
Обпекли його шрами від куль.
Він строчити умів з автомата,
Чобітьми толочив лани,
Щоб не знали війни й розбрату
Ворогів колишніх сини.
Хто посмів би його осудити,
Хто б його покарати смів,
Коли б серце його розбите
Осліпили помста і гнів?
Міг би він за глибокі рани,
За любов, що сконала в петлі,
Невблаганним кривавим бураном
По ворожій пройтися землі.
Але смерть він душив без ліку
На суворих дорогах війни,
Щоб жили у братерстві довіку
Ворогів колишніх сини.
Світ зігрів він своєю любов'ю,
Переміряв шляхи вікові,
Щоб ніколи конвалії кров'ю
Не ридали
Ніде
В траві.

24—29.X.1961

МАТЕРІ

В хаті сонячний промінь косо
На долівку ляга з вікна...
Твої чорні шовкові коси
Припорошила вже сивина.

Легкі зморшки обличчя вкрили —
Це життя трудового плід.
Але в кожному русі — сила.
В очах юності видно слід.

Я таку тебе завжди бачу,
Образ в серці такий несу —
Материнську любов гарячу
І твоєї душі красу.

Я хотів би, як ти, прожити,
Щоб не тліти, а завжди горіть,
Щоб уміти, як ти, любити,
Ненавидіть, як ти, уміть.

1955

ПЕРЕСПІВ З НАРОДНОЇ

Гей, у лузі та й не перше літо
Вигляда некошена трава.
Гей, у полі та й не перше жито,
Та й не перше жито дозріва.
Не повернуть козаки з походу,
Не заграють сурми на зорі...
Будуть вік стояти біля броду
Посивілі верби-матері.

1955

НА ЧЕСТЬ СВОГО ДВАДЦЯТИРІЧЧЯ

Вже два десятки стукнуло хлопчині,
І вже під носом натяк є на вус.
Лише для мами я в одному «чині» —
Як був малим, так, певне, і лишусь.

Сусіди кажуть: парубок нічого...
Дівчата кажуть: хлопець так собі,
Якби, мовляв, був білий чуб у нього
Та щоб до чуба очі голубі...

Лише одна цих вад не помічає,
А інколи, бува, наоднині
Вона мене несміло величає
Найкращим хлопцем в нашій стороні...

І всім я радий вірити охоче,
Бо за похвалами ніколи не женусь.
Чомусь лиш мамі вірити не хочу,
Що я завжди дитиною лишусь.

1955

ПІСНЯ

Що ярами глибокими, степом та лісами
Йшли козаки проти хана, блискали списками.
Гей, іржали ситі коні, вороні й булані,
Майоріли короговки у густім тумані.
Попереду на баскому на коні гарячім
Їхав славний Конашевич — кошовий козачий.
Їшли бити татарина, табуни займати,
І ревіло над степами грізне «ой, гай, мати».
Ой, гай, мати! Ой, гай, мати! Ой, широкі ниви —
Прийдем в гості к бусурману, натворимо дива.
Ой, гай, мати. Ой, гай, мати. Гай, та не загайся—
Не весілля, а поминки відправлять збирайся.
Та не плач ти над труною, не зітхай важенько,
Краще в пісню свою тугу вилий, стара ненько.
Щоби слава наша в пісні ожила з віками,
Щоб гордилась Україна нами — козаками.

8.XII.1955

Я не бував за дальніми морями,
Чужих доріг ніколи не топтав —
В своїм краю під буйними вітрами
Щасливим я і вільним виростав.

Мене ліси здоров'ям напували,
Коли бродив у їхній гушині,
Мені поля задумливо шептали
Свої ніким не співані пісні.

Коли не вмів ще й букваря читати,
Ходив, як кажуть, пішки під столом,
Любить людей мене навчила мати
І рідну землю, що б там не було.

Чужих країв ніколи я не бачив,
Принад не знаю їхніх і окрас,
Та вірю серцем щирим і гарячим:
Нема землі такої, як у нас.

«Я Б ЦІ СЛОВА ПОСТАВИВ ЗА МОРАЛЬ...»

(Гумор та сатира)

ГОДИННИК

Годинник бідкався: «Здоров'я препогане.
А що ж то скоїться, як цокать перестану?
Це ж час зупиниться!
І всесвіт пропаде!
Ой-ой, біда! Рятуйте мене, люди,—
Без мене ж і для вас життя не буде...»
Давно Годинник той лік часу не веде,
А час іде!

14.11.1960

МУДРА СОВА

Стара Сова, знай, все своє веде:
— Їй-богу, світ навиворіт іде:
Вночі всі сплять, а вдень спішать робити...
І не обридне ж їм навпомацки ходити!

15.11.1960

ЯКЕ ЗУХВАЛЬСТВО!..

Сів Горобець і скаргу пише в суд:
«Від Солов'я життя мені немає —
Мої пісні, весь мій натхненний труд
Цвіріньканням, бездара, називає!»

РІКА Й ЗАПЛАВА

Буває так, що у гаряче літо
Заплава ремствувати стане на Ріку:
«Куди вона так пре несамовито?
В таку жару не гріх і відпочити —
Ще вистачить роботи на віку.
Нехай, дурна, сама до Моря плине,
А я косу піщану протягну
І тут собі спокійно відпочину,
А восени притулок свій покину
Та ще й Ріку, дивись, пережену —
До Моря першою прилину».
Подума так і пересохне скоро.
Ріка сама уперто попливе —
Не тільки воду донесе у Море,
Але й запліднить спрагнучі простори
Та силою напоїть все живе.
Заплава ж вляжеться, куняючи ліниво,
Під сонцем висихаючи щомить.
Коли ж не висохне розумниця спесива,
То жабуриння розведе на диво —
Вода в ній зацвіте і засмердить.

Скажу я вам, що звіку-зроду
І між людьми воно так є:
Хто спокою шукає у негоду —
Хоч здохне, хоч живим згниє.

21. II. 1959

Ю-ВИЛЯЄМО

Збіглись кури та індики,
Підняли страшний базар:
— Слава Півневі навіки!
— Півень!
— Півень!
— Ювіляр!

Крекчуть селезні з заплави,
Гуси хлипають з Дніпра:
— Ювіляру вічна слава!
— Слава генію!
— Ура!
І розчулено ридає
Із трибуни Горобець:
— Рівних Півневі немає,
Півень — перший наш співець!
Молодець!
Станьте, птахи, на коліна!
Заздріть Півневі, півні!
Він співає солов'їно
Голосні свої пісні.
Дай вам, Боже, стільки сили,
Щоб по разу на віку
Ви, як він, сказать зуміли
Голосне, дзвінке, стокриле,
Граціозне, свіже, миле,
Дуже мужнє й дуже сміле,
Сонячне
«Ку-ку-рі-ку!» —
Це — пошана! Це довір'я!
Це скажу вам — ювілей!
Лоскїтливі, наче цїр'я,
Рвуться оди із грудей!
Нїби роси-росяниці,
Сльози капають з очей,
Мов навчилися ці птиці
Ювілейти в людей.

25.1.1962

ЛЕВ У КЛІТЦІ

Залізні пруття обламали зуби,
Тепер ти — курка після зливи,
Лежиш у клітці, стомлений, лінивий,
Облизуючи спрагли губи.

Тебе цікаві розглядають косо —
Невже це ти, великий і всесильний,
Розбійнику жорстокий і свавільний,
Невже тебе приборкати вдалося?

Що ж, їм пора б уже збагнуть,
Що ти носив лиш ненависть і лють
В своєму серці кам'янім і дикім,

Свободи не любив, як Ватикан Корану,
А тому можеш бути рабом або тираном,
Рабом — нікчемним, деспотом — великим.

9.XII.1955

ДО ПАПУТ

Ви, що слова у юрбу метаєте,
Ніби старі п'ятаки,
Чому ви лише повторяєте?
Де ваші власні думки?
Чи ви їх нікчемність ховаєте,
Чи взагалі їх не маєте,
Чи повсихали у вас язики?

Якщо повсихали, можна пробачити,
Можна простити, але ж...
У вас язики — можна коси мантачити
Або замітати манеж!
Чому ж ви чужими сльозами плачете,
На мислях позичених чому скачете? —
Хотілось би знати все ж!

29.IX.1962

‘АЛАСЛИВОМУ МЕНТОРОВІ

Навіщо? Навіщо? Навіщо
Отой катехізис заслуг?
Залиш мені в спадщину
Думку найвищу,
Нерепнуте небо і гострий плуг.
Не треба! Не треба! Не треба
Читати мені букваря!
Залиш мені правду
Про час твій і тебе
Без дріб'язку, без «ура».
Ну, як тобі, друже,
Не гріх докоряти,
Що я народився
Від тебе пізніш?
Навчи мене краще землю орати,
У правди із серця виймати ніж.
Навчи мене всьому!
Навчи мене мріяти,
Кувати і сіяти,
Жати навчи!
Я буду твій час не словами міряти
Ділами мені кричи.
Кому зрозуміла твоя скорбота,
Що я не вчорашнім —
Прийдешнім живу?
Дав час мені вдосталь
Турбот і роботи,
І клопіт новий, і наснагу нову.
Навіщо? Навіщо? Навіщо?
Закрий катехізис заслуг —
Залиш мені в спадщину
Правду найвищу,
Коли ти мій вчитель і друг.

24.IX.1962

ДО СУЄСЛОВІВ

Навіщо метушитися? Для чого
Обстоювати власну правоту,
Хвалить свої діяння і дороги,
Виправдувать мотиви і мету?

Здається, наче просите пощади
В історії, що горда і німа, —
Вона ж однак без вашої поради
Вам вирок винесе сама.

Вона словесні розметає шати,
Каміння лжі прониже, мов бурав,
Ви перед нею будете стояти
Не в тогах слів —
У трусиках зі справ.

26.III.1962

РОЗКІШНІ ТРУПИ

Раби хвилинної непевної забави,
Легкого щастя й долі шукачі,
Хіба ви кращі, ніж бездарні, мляві,
На смітник викинуті паничі?

Ї совість ваша п'яна і нечиста,
Мов каламутна весняна вода.
Ви проіснуєте без цілі і без змісту
Ї по собі не лишите сліда.

О, ви навчилися носити зачіски модні,
Цінять красу, жувать слова чужі
Та проїдати копійки народні,
Ви — філістери, гниди — не мужі!

Але за ширмою чванливості і цноти,
За блиском розкоші і шиком суєти
Вам не втаїти власної гидоти
Ї не сховать своєї пустоти.

17.IX.1956

КРИВЛЯКАМ

Не вигадуйте муки і драми,
Не видавлюйте з себе сліз,
Правді в очі дивіться прямо,
Не відводьте погляду вниз.

Не вимучуйте з себе сміху,
Коли серце стогне від мук,
Не благайте у долі лиха,
Коли щастя іде до рук.

Будьте схожі самі на себе —
Чи розумні, чи просто дурні.
Будьте чортом чи ангелом з неба,
Тільки не будьте штучні й смішні.

31.III.1957

* * *

Ви, що складали псалми і оди,
Світ оглядали крізь щілини рам —
Як ви боїтеся, що вийде в люди
Ваш заношений крам!

Говоріть голосніше, ридайте більше
Може, й прилипне комусь до рук.
А ні — то зав'яжуть пояс тугіше,
Їдять і глитають брук.

31.I.1962

БАЛАДА ПРО ЗАЙШЛОГО ЧОЛОВІКА

На свято Зелене з густих заплав
Прийшов чоловік і надію посіяв:
— Мене, люди добрі, пан Бог послав,
Щоб я вам зачав Месію.
Гріхами задавлене ваше село,
Брехня розлилася, як море,
Та встане мій син і лукавство та зло
За Божим велінням поборе.
Ведіть мені дочок сімнадцяти літ,
Я виберу суджену Богом, —
Сказав і присів біля шинку на пліт,
Припікши всіх поглядом строгим.
Коли ж привели перед нього дівчат,
— Ну, що ж, доведеться наступного року
чекать:

Нема поміж ними святої.

І хто тільки міг, той прибуді служив,
Ніс їсти і пити до хати,
Щоб їх визволитель безжурно дожив
В селі до наступного свята.
І знову ведуть перед нього дівчат,
І він лиш хита головою:
— Гай-гай, доведеться наступного свята
чекать:

Нема й поміж цими святої.

І зими біліють, і весни дзюрчать,
Роки пропливають, мов хмари,
А він подивляє паради дівчат,
Та все не знайде собі пари.
Лиш сумно щоліта кива головою:
— Нема й поміж ними святої.

І люди принишкли, покірні й сумні,
І моляться, хто тільки може:

Як треба, життя укорочуй мені
Та шли йому суджену, Боже.

На свято тридцяте слухняні осли,
Втомившись присуду ждати,
Навшпиньки до зайди у хату зайшли,
Він мертвий лежав серед хати.

Коли ж, проклинаючи грішних дівчат,
Оमितь його люд позбігався,
Побачили раптом: безплідний кастрат
Месію зачать нахвалявся.

[1963]

МУДРА ПАЛЯНИЦЯ

Пухка, рум'яна Паляниця
Колись у кошику на ферму забрела
(Ясніш сказать — Петрова молодиця
Її поснідати взяла).
От поки поралися люди,
Хлібина, щоб розширить кругозір,
Грайливо випнула пшеничні груди
Та й стала оглядати двір.
І раптом — жах який!
Якраз перед собою
Побачила велику купу... гною.
«Тьху! — скрикнула, —
А що це за проява?
Чому отут розлігся у дворі?!
Либонь, тебе не для забави
Вивозять від зорі і до зорі.
Обридло всім тебе тут обминати,
Морочитись з тобою день при дні...
Ох, як ще гною в нас багато —
Аж соромно мені!...»
Тут Кошик обізлавсь:
— Чого ти усіх ганиш?

Від того розумнішою не станеш!
Забудь свої чванливі болі,
Вгамуй свої дурні жалі —
Бо як гнойку не буде в полі,
То й паляниця не буде на столі.

Не Паляниця в байці хай шукає зміст,
А ті, хто паляниці їсть.

ХМІЛЬ НА ДУБИ

Довився якось Хміль аж до верхів'я Дуба
І, зиркнувши на світ з такої висоти,
Надувся вельми, закопив губу
Та й став ректи:
— Хвала мені!
Тепер я вже при чині —
Не те, що вивсь раніше по тичині.
Тепер я на такій височині,
Що неможливо вже не заздрити мені.
— Мовчав би ти, базікало ледаче,
Ціна твоєму росту — гріш.
Куди б не вибравсь ти, одначе
Нікчемою zostавсь, як був раніш.
Який би виріс ти, охота подивитись,
Коли б не мав по чому витись?

Це, певне, Дуб сказав. А жаль,
Я б ці слова поставив за мораль.

ДВА ОСЛИ

На ринок до сусіднього села
Повіз господар продават' осла.
І так втомився, що на півдорозі
Прип'яв осла та й захропів на возі.
Прокинувся під вечір, глянув і заквиснув:
Осла давно якийсь бродяга свиснув.

Та дурень став себе втішати:
— Як добре все-таки, що ліг на віз я спати!
Якби заснув на ішаку своїм,
Мене б украли також разом з ним.

ЛЕВ ІМ'Я ЗМІНИВ...

Жорстокий Лев на ліс наводив жах,
Всі мешканці його трусилися в куцах,
Коли в своїм свавіллі дикім
Виходив він на промисел із риком.
А безліч звірів, кинувши кубло,
Шукать притулку в інший ліс пішло.
І Лев задумався: «Як далі мені бути?
Це ж скоро нікого вже буде й проковтнуть!..»
І ось його наближені шакали
На цілий ліс гуртом загвалтували:
«Гей, звірі! Слухайте, радійте і співайте,
До Лева всі в обійми повертайте,
Хай кожен сумніви від себе проганя,
Бо Лев — уже не Лев!
Бо Лев — уже Ягня!
Ягня це кожному горлянку перерве,
Хто Левом ще хоч раз його назве!»
Та звірі всі тікали в дику хашу,
Бо Лев ім'я змінив, та не змінив він пашу.

1955

ВОВК-МИРОТВОРЕЦЬ

Голодний Вовк, що лиш розбій творив,
Якось вночі Вівчарці говорив:
«Нема за мною й крапельки вини.
Я зовсім вже не той, що був допіру,
Я з вівцями давно бажаю миру,
Аби лишень погодились вони.
Отож прошу — пусти мене в кошару,

Бо з ними я сьогодні віч-на-віч
Бажаю повести правдиву річ...»

Вівчарка, хитрість бачачи наскрізь,
Сказала Вовку: «Ти в кошару лізь,
Але, як хочеш говорити любо,
Залиш надворі пазурі і зуби».

«Говориш ти зовсім не до ладу!
А як же без зубів я правду доведу?» —
Промовив кисло Вовк
Й пішов кричать по світу,
Що Вівці з ним не хочуть в мирі жити.

1955

ВОВКАМ НА ЗЛО

— Чому в тебе куций хвіст? —
В Зайця запитали.
— Бо не хочу, щоб вовки
Його одірвали.

СТОРОЖ

Біля воріт стоїть він на сторожі,
Без пропуску не ввійдеш — не благай,
А зовсім поруч — дірка в огорожі,
Сюди хоч і тритонкою в'їжджай.

І марне він дере біля проходу рота,
Бо злодії вже втямили давно,
Що стереже він заводські ворота,
А не майно.

ДОГМАТИКИ

Втюпили в землю порожні очі,
На тім'ях — сивіє рілля.
Мозок не родить.
Піт неохоче
Випаровується з-під бриля.

Позичте їм зерна засіять ниви,
Полийте рілля їх дощем думок, —
Може, —
Чому б не повірить в диво? —
Вродить якийсь колосок.

МАНДРІВКА ПО ЦВИНТАРЮ

(Низка епітафій)

БЮРОКРАТОВІ

Тепер спокійно можна спочивати,
Ніхто його не потурбує вже —
Від клопотів щоденних бюрократа
Смерть-секретарка пильно береже.
Робить їм, правда, нічого обом —
Ніхто до них не рветься на прийом.

29.XI.1961

НЕ ДОЧЕКАВСЯ...

Він ладен з себе шкуру здерти,
Аби як-небудь виправити зло:
Посмів нещасний самовільно вмерти,
А помирає — вказівки не було.

6.V.1962

БРЕХУНОВІ

Ї в спеку, і в мороз
Тут всяк сказать вагається:
Чи він умер всерйоз,
Чи тільки прикидається!

29.XI.1961

ЛЕДАРЕВІ

Цьому однаково, чи помирать, чи жить
Живим лежав і тут лежить.

30.IX.1962

ЗЛОДІЄВІ

Його за те Всевишній покарав,
Що він коси у смерті не украв.

30.IX.1962

ПЛАЗУНОВІ

Цей плазував на череві
Ї догоджати звук,
Начальникові килимом
Під ноги слав язик.
Тепер з могили темної
Благання шле у світ:
«Переверніть, о людоньки,
Зі спини на живіт!»

29.XI.1961

ХАБАРНИКОВІ

Він тут себе вважає випадковим,
Досада йому тім'я протира:
— Я був би досі ще живим-здоровим,
Якби підсунув смерті хабара...

6.V.1962

ЗАЗДРІСНИКОВІ

А цей ночами все сичить і свище,
Хоч вже перетворивсь на порошок:
— Чого могила у сусіда вища
І домовина довша на вершок?..

29.XI.1961

РОЗЗЯВІ

Цей у могилі з горя занеміг,
Що власні похорони бачити не міг.

29.IX.1962

«ТАМ ЦВІТЕ КРАСА-КРАЇНА...»

(Казки)

ЦАР ПЛАКСІЙ ТА ЛОСКОТОН

ЦАРЕВЕ СІМЕЙСТВО

Там, де гори і долини,
Де гуляє вітровій,—
Там цвіте краса-країна
З дивним ім'ям Сльозолий.
І колись в країні тій
Був на троні цар Плаксій.
Голова його — мов бочка,
Очі — ніби кавуни.
В Плаксія було три дочки
І плаксивих три сини.
Старша звалася Нудота.
Середульшая — Вай-Вай,
Третя донечка — Плакота,
Всі сльозливі через край.
А цареві три сини
Так і звались — Плаксуни.
Отака була сім'я
У царя, у Плаксія.
Цілі дні вони сиділи,
Голосили, та сопіли,
Та стогнали, та ревли,
Сльози відрами лили.
Цар Плаксій велів сердито:
«Хай із ними день при дні
Плачуть всі в країні діти,
Бо сміятись і радіти
У моєму царстві — ні!

Хто всміхнеться — в часі тім
Я того нехайно з'їм!»
Ще була у Плаксія
Грізна гвардія своя:
В ній служили молодці
Забіяки-сльозівці.
Хто сміявсь — вони хапали
І нагайками шмагали,
Так що в царстві тому скрізь
Вистачало плачу й сліз.
Цар любив, як плачуть діти,
Бо любив їх сльози пити.
Отакий був цар Плаксій
У країні Сльозолій.

ДЯДЬКО ЛОСКОТОН

Але в тому диво-царстві,
Зневажаючи закон,
Жив у мандрах і митарстві
Добрий дядько Лоскотон.
Він приходив кожний вечір —
Хай чи дощ іде, чи сніг —
До голодної малечі
І усім приносив сміх.
Мав він вдачу теплу й ширу,
Ще й лукавинку в очах.
І була накидка сіра
В Лоскотона на плечах.
Лоскотливі мав він вуса
І м'якенькі, наче пух,
І м'яке волосся русе
Розсипалося до вух.
Він як прийде, залоскоче,
То сміється, хто й не хоче.
Тільки де він появлявся,
Зразу плач там припинявся
І приходив до усіх
Голосний та широкий сміх.

Не любили Лоскотона
Цар Плаксій і Плаксуні,
Видавали заборони
Проти лоскоту вони.
І за дядьком Лоскотonom
Із нагайками в руках
Охоронці злих законів
Полювали по хатах.
Але дядько Лоскотон
Не боявся цих заслон;
Він ходив по всій країні
І носив з собою сміх
В розмальованій торбині,
В пальцях лагідних своїх.

АРЕШТ ЛОСКОТОНА

Розізливсь тоді Плаксій —
Цар країни Сльозолий.
Гнівno він гукнув із трону:
«Гей, ледачі сльозівці!
Хто впіймає Лоскотона,
Буде муж моїй дочці!
Хто його посадить в льох —
Вибирай одну із трьох!
Бо уже цей Лоскотон
Скоро нам розвалить трон:
Що тоді ми будем пити,
Як не будуть плакати діти?»
І завзяті сльозівці
Понеслись у всі кінці,
Щоб скарати по закону
Баламута Лоскотона.
Довго скрізь його шукали,
У всі шпари заглядали,
Перерили всі двори,
Обходили всі бори,
Час потратили дарма:
Лоскотона скрізь нема,

Бо його завжди і всюди
Од ловців ховали люди.
Опівночі Лоскотон,
Коли всіх колише сон,
Йшов собі в бідняцькі хати
Їхніх діток розважати.
Був тоді у Плаксія
Лютий посіпака,
Віроломний, як змія,
Капітан Макака.
Так хотілося йому
Царським зятем стати,
Що ні разу в ту зиму
Не лягав і спати.
Все ходив, усе він слухав
І нарешті все рознюхав.
На світанку Лоскотон,
Насмішивши діток,
У міцний поринув сон
Між кленових віток,
А лукавий капітан
Підікрався змієм
Й Лоскотонові аркан
Зашморгнув на шиї.
Руки вивернув назад.
Міцно спутав ноги
І мерщій у Плаксоград
Рушив у дорогу...

ВЕСІЛЛЯ В ПАЛАЦІ

Лоскотона посадили
За вузьенькі ґрати,
А в палаці порішили:
—Час весілля ґрати...—
Гей, зійшлися царенята
І придворних свита
Наречених шанувати,
Сльози діток пити.

До вінця веде жених
Висохлу Нудоту,
Та дивитися на них
Зовсім неохота.
Хоч Макака був бридкий,
А вона ще гірша,
Їм поет один гладкий
Присвятив ще й вірша.
Стільки там було хвальби,
Так скрасив їх вроду —
Навіть жаби від ганьби
Булькнули у воду!
Але цар ходив, пишався,
Він із зятем цілувався,
Похвалявся: «Ну, тепер
Лоскотон, вважай, умер!
Недоступним став для всіх
Голосний та щирий сміх.
Тож від радості стрибайте!
Тож від радості ридайте!
Ми тепер встановим скрізь
Віковічне царство сліз!»
Так розхвастався Плаксій —
Цар країни Сльозолий.

ЗВІЛЬНЕННЯ ЛОСКОТОНА

Та поки гуло весілля,
То п'яниці вартові
Напились якогось зілля
Та й поснули у траві.
А вночі йшли до в'язниці
Батраки й робітники,
Щоб звільнити із темниці
Лоскотона навіки.
Рознесли всі перепони,
Гнули ґрати, мов пруті:
— Гей, веселий Лоскотоне,
Це прийшли твої брати!

Йди до нас, веселий брате,
В нашу здружену сім'ю!
Підем разом догравати
Ми весілля Плаксію...

ПРОДОВЖЕННЯ ВЕСІЛЛЯ

У палаці кожен скаче
Та від щастя гірко плаче,
Ллються сльози, як ріка,—
Бачте, радість в них така!
Раптом цар упав на трон:
— Ой, рятуйте — Лоскотон! —
Всі відразу «ох» та «ах»,
Жах у кожного в очах.
А веселий Лоскотон
До царя стрибнув на трон
І сказав йому якраз:
— Насмієшся ти хоч раз!.. —
Став царя він лоскотати,
І Плаксій став реготати.
Так сміявся — аж заливався,
Аж від реготу качався,
Кулаками очі тер —
Потім лопнув і помер.
Ох, була ж тоді потіха —
Цар Плаксій помер од сміху!
З ним придворні одубіли,
Бо сміятися не вміли.
А цареві три сини,
Три завзяті Плаксуни,
Так сміялись-реготали,
Що штани з них поспадали —
Тож всі троє без штанів
До чужих втекли країв.
Три царівни теж навтьоки
У чотири бігли боки.
Кровопивці-сльозівці
Стали п'явками в ріці,

А Макака-забіяка
З'їв себе із переляку.
Так веселий Лоскотон
Розвалив поганський трон.
Сам же він живе й понині,
Дітям носить щирий сміх
В розмальованій торбині,
В пальцях лагідних своїх.
Схочеш сам піти в цей край,
То маршрут запам'ятай:
Треба йти спочатку прямо,
Потім вправо завернуть,
А тоді поміж дубами
Поведе наліво путь.
Після цього вже помалу
Чимчикуй куди попало:
Як од втоми не впадеш —
В цю країну попадеш.

ПОДОРОЖ У КРАЇНУ НАВПАКИ

Лесик, Толя й два Володі
Сумували на колоді.
Лесик скаржився: «Хлоп'ята,
Страх як тяжко жить мені —
Слухай маму, слухай тата,
Умивайся день при дні.
Ох, і тяжко жить мені!»
Толя теж сидить бідує
Вилива жалі свої:
«Дуже Тоня вередує,
Розважай весь час її...»
А Володя скиглить: «Тато
Змусив квіти поливати...»
І зітхає вся четвірка:
«Як нам тяжко! Як нам гірко!»
Раптом трісь — і перед ними
Бородань малий з'явивсь,

Хитруватими очима
На четвірку він дививсь.
І сказав до них суворо
Цей химерний чоловік:
«Я почув про ваше горе
Й через доли, через гори
Свою бороду волік —
Поспішав мерщій сюди
Виручати вас з біди.
Недалеко звідсіля
Є чудна одна земля —
Там ні дня нема, ні ночі,
Кожен робить там, що схоче...»
Тут всі четверо до нього:
«Поможіть нам, допоможіть!
Як пройти в оту країну,
Розкажіть нам, розкажіть!» —
«Поможу я вам охоче,—
Каже власник бороди,—
Ви на мить заплющіть очі —
Я відправлю всіх туди».
Тільки так усі зробили,
Всіх як вітром підхопило,
Закрутило, завертіло,
Заревло і загуло
Й над степами,
Над лісами,
Аж під небом понесло!
Як розплющили всі очі,
Закричали:
«Тру-лю-лю!
Я роблю тепер, що схочу,
Що захочу, те й роблю!
Ми потрапили-таки
У країну Навпаки!»
Ну, а цей чудесний край
Для малечі просто рай:
Там в річках тече чорнило,
Там ніхто й не чув про мило!
Всі замурзані по вуха,

Галасують всі шодуху,
Оком чують, вухом бачать,
Догори ногами скачуть.
Сажотруси хати білять,
Землеміри небо ділять,
Косарі дерева косять,
Язиками дрова носять.
Взявши торби, малюки
Ходять в небо по зірки.
Наберуть їх повні жмені,
Ще й напхають у кишені
І додолу з неба — скік! —
Хто на скирту, хто на тік.
Лесик, Толя, два Володі,
Як малі телята в шкоді,
Цілий день брикали, грались,
Реготали і качались,
То з якимись хлопчиками
Воювали галушками,
То в густих чагарниках
Танцювали на руках.
І кричали:
«Тру-лю-лю!
Що захочу, те й роблю!»
Потім, стомлені й щасливі,
Спали, висячи на сливі.
Одіспавшись, ласуни
Рвали з дуба кавуни
І з кущів серед левад
Смакували шоколад.
Якось їх біля млина
Стріла гвардія чудна —
Ці вояки в штанях синіх
Верхи їхали на свинях.
«Хто такі? — спитав похмуро
Найстрашніший мацапура.—
Це перевертні, не діти!
Гей, хапайте їх, в'яжіте!»
І вояки той наказ
Так і виконали враз

Та й погнали неборак
До палацу Невмивак.
Ждав їх в будці для собаки
Цар Великий Невмивака —
Він найстаршим тут вважався,
Бо сто років не вмивався.
Як побачив цар малих,
Закричав, завив на них:
«Що це в біса за прояви?
В них праворуч руки праві?!
Чом вони очима бачать?
Що це, слуги мої, значить?
Треба їх обмити чорнилом,
Бо від них одгонить милом.
Потім всім їм для науки
Треба викрутити руки,
Ще й відтягти треба вуха
Та навчить очима слухать.
Лиш тоді ці диваки
Зможуть жити в Навпаки.
А тепер цих недотеп
Замуруйте в темний склеп!»
Так, зіпершись на ломаку,
Гаркнув грізний Невмивака,
І дітей всіх чотирьох
Слуги кинули у льох.
У льоху в холодній тиші
Шаруділи сонні миші,
Од стіни та до стіни
Сновигали таргани
І, забившись в кутки,
Пряли пряжу павуки.
Пронизав усіх хлоп'ят
Страх нечуваний до п'ят,
Тож всі четверо щосили
У тюрмі заголосили,
І від тих солоних сліз
Льох увесь по швах поліз:
Спершу стіни тануть стали,
Потім двері з цукру впали.

І щаслива дівтора
З криком радісним «ура!»
Задала стрімкого дьору
Од царя страшного з двору.
А вояки в штанях синіх
Мчали назирці на свинях,
І кричали, й докоряли,
Й помідорами стріляли.
Ось-ось-ось були б спіймали
Але свині раптом стали
Й повернули до лози
Смакувати гарбузи.
Як вояки не галділи,
Свині й слухать не хотіли —
Тільки рохкали й хрумтіли,
Гарбузи все їли, їли.
А наївшись, як одна,
Всі чкурнули до багна.
Тож вояки всі чимдуж
Мчали слідом до калюж
Та благали:
«Любі паці,
Вже пора вставать до праці!»
Свині добре все те чули,
Та й бровою не моргнули
І пролежали в багні
Дві секунди ще й два дні.
А тим часом наші діти
Мчали, мов несамовиті,
Через поле й сінокіс
Та й потрапили у ліс.
Тут, у лісі на поляні,
Квіти бавились рум'яні —
Грали в гилки, в коперка,
Танцювали гопака.
Як побачили малих,
Прудко кинулись до них,
Застрибали, заскакали,
У листочки заплескали:
«Йдіть до нас!

До нас у коло —
Потанцюєм, як ніколи!»
Квіти діток гратись кличуть,
А вони стоять, кигичуть:
«Там вояки в штанях синіх
Доганяють нас на свинях.
Хочуть ці лукаві круки
Повикручувать нам руки.
Ой! Ой! Ой! Де наші мами,
Що без них тут буде з нами?»
Квіти з жаху стали сині:
«Нас також потопчуть свині!...»
Тут до них підскочив дід —
Кущовик Червоний Глід:
«Не сумуйте, не кричіте,
Я поляну оточу,
І свинею топтати квіти
Відучу!»
Глід, Шипшина й Терен дикий
Вмить без галасу і крику
Всю поляну оточили,
Нашорошили голки
Й заганяли їх щосили
Свиням в ноги і боки.
І воякам шматували
Пишний одяг і тіла —
Впало ранених чимало,
Кров з них ріками текла.
Вже вояки як не брались,
Тільки геть пообдирались —
В колючках, усі в крові
Повтікали ледь живі.
Розізлився Невмивака,
Що зірвалася атака,
І звелів поставить, клятий,
Круг поляни вартових,
Щоб зухвальців упіймати —
Хай чи мертвих, чи живих!
Він сказав:
«Дітей схопіть

Ї в чорнилі утопіть!»
Ї вояки в штанях синіх
Сновигали скрізь на свинях,
Доглядали, щоб малечі
Не було шляхів до втечі.
Ну, а діти, бідні діти,
Стали худнути, марніти,
Стала їх бороти втома,
Закортіло всім додому.
Ї зітхала вся четвірка:
«Як нам тяжко!
Як нам гірко!»
Раптом трісь — і перед ними
Бородань малий з'явивсь.
Хитруватими очима
На четвірку він дививсь.
«Хто із вас додому хоче,—
Каже власник бороди,—
Хай лишень заплющить очі —
Віднесу його туди...»
Тільки всі отак зробили,
Всіх їх вітром підхопило,
Закрутило, завертіло,
Заревло і загуло
Й над степами,
Над ярами
Попід небом понесло!
Як розплющили всі очі,
Гульк — уже в своїм дворі!
Їх стрічають, обнімають
Ї бабусі, й матері.
Ї кричать мандрівники:
— Нас тепер ніяким дивом —
Навіть бубликом красивим! —
Не заманите віки
У країну Навпаки!

КАЗКА ПРО ДУРИЛА

Ото ж воно й почалося з того,
що одружився дурний Петро —
тільки до хати привів небогу,
зразу ж топитись пішов у Дніпро.
Стрибнув у воду — в воді не тоне,
почував тім'я дурний, а тоді
почав серед річки —
хай Бог боронить! —
ходить на руках по воді.

Походить трохи та ляже полежить,
на хвилю закине ноги брудні —
і хоч би тобі що!

Схопив, правда, нежить
та рибалок до смерті злякав у човні.
Йому все байдуже —

ходить та чхає,
та грайливо моргає до риб,
а небога із кручі рукою махає:
— Вернись, чоловіче,
бо з'їм твій хліб! —

Почув те Петро та бігом додому,
що запопав — то усе перегриз,
добре, що жінка спалила солону
та в глечиках поховала дрова і хмиз.
Наївся Петро:

— Ну, стели постелю,
горличко ніжна моя,—
та сама лишень лізь під стелю,
а на долівці приляжу я.—

Отак і жили без нужди і горя,
сусіди шепталися, як один:

— Від чого товстіє Петрова Федора? -
Аж гульк — у Федори син.

І такий собі хлопець, що далі нікуди,
і такий тобі хлопець, що — ну.

На другий рік вже навчився бігати,
а на шостий — виматюкав старшину.

Прийшли тоді до Петра пузаті
та кажуть:

— Ти знаєш чи ні,
що виродок твій губатий
сказав, ніби ми дурні? —

Розізлився Петро:

— Отак тобі й на!

Та я ж його витурю з дому,
щоб не балакав малий сатана
того, що усім відомо... —

Узяв і прогнав.

А що дурному?

Тільки приказував, як проганяв:

— Іди, лобуряко, з дому —

ти з мене останню сорочку зняв!

Іди собі, зла личино!

Може, десь виб'єшся у пани,
то гляди не поскупися, сину,
матері справить картату хустину,
а мені — кисет і штани...

Ну, йди вже, клята рахубо,
бо дома з голоду вріжеш дуба... —

І пішло хлоп'я із убогої хати
кращої долі собі шукати.

Де воно не ходило, де воно не було!

Спало, де впало, їло, що мало,
та, мов трава, росло.

Та хлопця й вигнало — слава Богу:

не менш сажень в ріст,

кулаки — мов горщата,

мов обаполи ноги —

і де те здоров'я бралось в нього,
коли ж все життя безконечний піст?

А люди про хлопця так говорили:

— Чому б не рости, коли він — Дурило!

Отож, як Дурило уже зміцнів

і огидло хлопцеві байдикувати,

раптом ні сіло ні впало він захотів
навідаться до рідної хати.

Спакував у кишеню речі,

доброго костура в руки взяв —
і, як говорять, ноги на плечі
та й пішов, куди знав.
Іде та й людей питає:
— А де тут дорога до Рідного краю?
А люди говорять:
— Кругла Земля,
так що прямої дороги немає:
сонце сходить онно звідтіля,
а тамечки он сідає.
Спитай у нього. Воно
біга довкола Землі давно,
то, певно, тобі щось розумне порадить.
Махнув рукою Дурило
та й пішов навпростець,
добре, що сонце у спину гріло,
а в груди віяв вітерець.
Іде та й іде. Аж у ногах занило,
присісти хотів, та ба —
з-за кущів до Дурила
вибігла враз галаслива юрба.
— Ти куди йдеш?
— Додому.
— А де ж домівка?
— У Ріднім краю.
— А край де?
— Їй-богу, не знаю,
я, люди, шукаю вітчизну свою.
— А навіщо шукати?
Лишайся, хлопче, у нас —
у нас не життя, а свято,
щасливим зробишся враз.—
І вмить та юрба оточила Дурила
І дружно до нього отак говорила:

РЕЧИТАТИВ СТАРШИН РАЮ

Порода наша мудра від природи,
ми знаєм все, бо осягнули все.
І глипає на нас зворушено і гордо

щасливий предок — ширий шимпанзе.
Йому гойдатись на гіллі рипучім
і на тропічних тішитись вітрах,
а ми підем і цілий світ научим,
як у чорнильних плавати морях.
У нас до того мудрі всі та вчені,
що лімітуємо чорнило і папір.
Вулкани діють дужі і скажені
в хребтах висотних паперових гір.
Ми знаєм все! Для нас усе відоме!
Що буде завтра? Запитайте нас.
Як живить вогнища руда суха солома,
так нас годує мудрість повсякчас.
Ми пронесем, ми підведем і підем,
ми дійдемо, ми сягнемо висот!
Ми стільки істин вам за мить націдим,
що подив назавжди заціпить рот.
Чого ж тиняєтесь по світу, ніби п'яні,
чого шукаєте, коли ми все знайшли,
коли ведуть дороги осіянні
під наше сонце з вашої імлі?
У нас давно ніхто й не чув про горе
та інші несенітниці й бридню.
Одна турбота чола наші оре —
а що, як в мудрі паперові гори
раптово влучить іскорка вогню?
Чи вистачить чорнила, щоб залить?
А більше нам нічого не болять...
Дурило, звичайно, розвішує вуха,
Дурило аж рота роззявив та слуха,
Дурило гукає:
— Зрікаюся Рідного краю!
Візьміть мене, друзі, до вашого раю! —
І друзі Дурила під руки беруть,
і друзі Дурила до себе ведуть.
А хлопцеві думка сидить в голові:
— Чого, люди добрі, в вас ноги в крові?
— Та це,— йому кажуть,—
така у нас звичка:
до щастя дорога веде через річку —

та річка із крові та трішки зі сліз,
але ти не бійся.
Не втопишся. Лізь.
Вона не глибока —
либонь, до колін...
— А кров там чия? — не гамується він.
— Чия? А відомо чия — тих людей,
що підло не визнали наших ідей...
Ми їх, значить, трішечки, зовсім помалу
кого задавили, кого зарубали.
— А це хто висить? — питається в них.
— Це дурень один із отих навісних,
що пруться на острів...
— На острів? За чим?
— Та, правду сказати, либонь, ні за чим:
там щастя закуте в печерах німих —
не те, що для нас,
а оте, що для всіх...
— То нащо ж повісили?
— Так, для годиться:
якби не повісили, міг би втопиться...
І далі Дурило по Раю іде,
круг себе очима дурними пряде.
— А це що за ідол? —
питається знов.
— Це той, хто закон наймудріший знайшов:
навчив нас хапати,
навчив убивати,
навчив людям в вічі оману пускати,
навчив нас, як жити годиться на світі,—
читай заповіта його на граніті.

ЗАПОВІТ ЗАСНОВНИКА РАЮ

Що кому на роду написано,
то й конем не обскачеш того.
Одному доля дарує лисину,
другому шляпу з широкими крисами,
а третього причастовує батогом.

А четвертому, п'ятому,
шостому і дев'ятому
цілісінький довгий вік
стільки добра обіцятиме,
що врешті з четвертого, п'ятого,
шостого і дев'ятого
поробить стандартних калік.
А найкраще тому, кому доля багата
не захоче нічого дати —
ані честі, ні глузду, ні сорому —
нічогісінько.

Ось цьому
ми з нікчемства свого п'єдестала створимо,
та освятим в кадильнім диму,
та сипнемо під ноги квітів,
та у лаври чоло вберем,
та, щоб весело жив на світі,
приведем панну Музу в гарем.
А самі заживем без гризоти,
бо відомо й дитині малій,
що у Музи цієї цноти
вже не більше, ніж у повій.
Стільки бідною торгували,
стільки вже продавалась сама,
що назвать її лярвою мало,
а сильнішого слова нема.
Ну, а нам що до того?
Ми люди тихі.

Нам би повне корито бурди,
теплу ковдру, затишну стріху
та цукерку вряди-годи.
Бо таке на роду написано:
від Адама до наших днів
будуть людям світити лисини
величаво мудрих вождів.
Думав, думав Дурило,
аж йому голова заболіла,
та ніяк собі не збагне:
куди і до чого той ідол гне?
Якщо йому правда — ріднесенька мати,

то нащо ж йому п'яти лизати?
А якщо йому люба лизня,
то тоді його ненька — брехня?
Так замислився,
що аж присів,
сім днів не пив і не їв,
а на восьмий устав і каже:
— Якесь дуже дивне те щастя ваше!
Не хочу такого, щоб я вмер!
Сходжу ще на острів до тих печер... —
Та й ну Дурило
від друзів нових тікати,
а ті йому в спину кілки метати.
Добре, що наш Дурило водою не брів
він, як і батько,
ходить по воді умів —
отож він першим став у печері
і давай своїм костуром бити у двері.
За третім ударом упали двері,
і враз ніби сонце сяйнуло в печері.
І вийшло звідти дівча,
і всміхнулося мило:
— Спасибі за поміч тобі, Дурило!
Я долю тепер не мину і твою —
жду тебе, парубче, у батьківській хаті,
у твоєму Ріднім краю... —
Сказало і щезло.
Озирнувся Дурило —
дивиться:
гори вогнем охопило,
і кривава ріка змеженіла,
а там, за рікою,
на тихій Зеленій горі
біліє батькова хата,
а під нею засмучена мати
пасе сонячних зайчиків у дворі...

ВИНО З ТРОЯНД

На неї задивлялися навіть дідугани, і вже рідко який хлопець не міряв очима з голови до п'ят. В одних у зорі світилося захоплення, в других — неприхована хіть, а треті милувалися нею, як шедевром краси. Коли вона кидала чорні коси на пружні груди і пливла селом з сапкою на плечі, хлопці божеволіли. Приходили боязко до її воріт і натхненно говорили про кохання, а вона тільки слухала і мовчала. Ніхто не насмілювався торкнутися її, мов боявся осквернити дотиком красу. Вона ніким не гордувала і ніколи не ганила, а тільки прохала прощаючись:

— Не ходи до мене більше. Добре?

Ї в тернових очах було стільки благання, що ніхто не зважувався їй заперечувати. Минало в хлопців оп'яніння від краси, закохувалися вони в звичайних кирпатих і гостроносих дівчат, а Ольга ставала для них приємною згадкою.

Андрій ніколи не зважувався підійти до неї. Та й куди йому, кульгавому горбаневі, було сікатися, коли й не такі, як він, од неї гарбузи качали. Вона часто ловила його погляд на собі і завжди у відповідь світилася привітністю, але він вбачав у тому образливу жалісливість.

Хлопці ставали трактористами і шоферами, йшли в льотчики і моряки, а він і мріяти про це не міг. Він копирсався в колгоспному саду, а вдома розводив квіти.

До квітів принадився, відколи померла мати. В його садибі не росла ніяка городина, лише виноград, яблуні, вишні і квіти, квіти. Ї могила матері з ранньої провесни аж до бабиного літа квітувала, мов клумба.

Він дарував розкішні букети нареченим, і всі були йому вдячні, і всі шанували його, а йому ж хотілося випити хоч краплю кохання.

— Чи й мені ти подаруєш букет на весілля? — запитала якось Ольга, коли в саду трусили яблука.

Він мало не отерп від несподіванки, але мовив:

— Ти вибереш сама, які захочеш. — Потім він посміливішав і сказав: — У мене їх дуже багато. І ще, коли захочеш, до твого весілля я зроблю вино з пелюсток троянди.

— Вино з троянди? — здивувалася дівчина. — Таке й вигадася.

— Не віриш? — захвилювався він. — Те вино — як ніжність. Коли прийдеш по квіти, покуштуєш.

І він зашкутильгав до куреня, куди його кликав сторож.

Андрій чомусь вірив, що Ольга прийде по квіти. Він виглядав її кожен вечір. Його збентеженість помітили навіть сусідські хлопчачи, які щовечора щебетали на подвір'ї. Це були вірні Андрієві друзі і надійні охоронці його квітів та саду. Того, хто насмілювався зірвати без дозволу бодай гроно винограду чи квітку, піддавали безпощадному остракізмові. Його цькували так настійливо і жорстко, як це можуть робити лише діти.

Ці голомозі квітникарі вечорами, як мухи, обсідали Андрія. Він розповідав їм, що бачать у снах квіти, як вони перешіптуються з сивими зорями, вигадував казки про дивовижні краї, де квіти не тільки пахнуть, але й розмовляють, і ходять, і граються в піжмурки, а в'януть лише тоді, коли в тій країні з'являється хоч одна нещаслива людина.

— Квіти люблять щасливих. У нас від нещастя вони не в'януть, а плачуть. Ви бачили, скільки вранці на них роси? Ото їхні сльози. Хто росяного ранку знайде незаплакану квітку, той буде дуже щасливий.

— А ви знаходили незаплакану квітку?

— Ні, я не знаходив та, мабуть, і не знайду...

Висіло над ними добре і шире небо, і малюкам здавалося, що всіяне воно не зорями, а квітами, і що посадив ті дивовижні квіти дядько Андрій.

Ольга прийшла в неділю зранку. Вона була така прекрасна, що відразу якось похнюпились квіти, а господар відчув себе нікчемою і не знав, де подітися.

— Це правда, що суха квітка, знайдена росяного ранку, віщує щастя? — запитала вона в Андрія.

Язик у хлопця прикипів до піднебіння, очі застигли від подиву.

— Хто... Від кого ти чула про це?

— Я приходила до тебе вчора ввечері і слухала, що ти казав дітям. Так то правда чи ні?

— Ні. То я сам вигадав. — Андрій заховав очі в куш півоній.

Ольга зітхнула.

— Жаль, що я не вмію так гарно видумувати.

«Для чого тобі це? — дивувався хлопець. — З тебе досить тієї вроди, якою наділила мати. А в мене... Що я робитиму, коли зрадять мене ще й ті химерні вигадки?»

Перегодом вони сиділи в заплетеній хмелем і диким виноградом альтанці і смакували вино з троянд.

— Ти дуже гарний хлопець, Андрію, — мовила Ольга.

— Ти хотіла сказати, що я непогана людина? — перепитав.

— Я хотіла сказати те, що сказала, — засміялася Ольга і без усякого зв'язку стала побиватися: — Мені багато кажуть, що я гарна і тому мене люблять. Гадають, мені приємно від того. А хіба я винна, що я гарна? Хіба моя врода — це я?

Вона грайливо перекинула коси зі спини на груди.

— Я хочу, щоб хтось полюбив мене, а не мою красу, чорні брови та рожеві щічки. — Вона помітила, що Андрій хоче вклинцювати своє слово, і заговорила ще швидше: — Що та краса? Вітри видублять шкіру, дощі змиють рум'янець! Натягаєшся ящиків на токах, попогнеш спину на буряках — де та врода й дінеться...

Вона замовкла, і Андрій не знав, що сказати.

— Ну, скажи, Андрію, коли висушить мене праця та негода, чи буду любою для того, що спокусився красою?

— Не знаю, Ольго, — широко зітхнув хлопець. — Не знаю, хто б тебе зміг не любити отаку!

— Я не весь вік такою буду, Андрію, — мовила сумно. — Так мені можна нарвати квітів?

Андрій кивнув головою, і дівчина побрела в барвисте живе озеро. Вона ходила між квітами, а за нею ходили його закохані очі. Ольга прискіпливо обдивилася чи не кожну пелюстку і вернулася до альтанки з порожніми руками.

— Мені жаль рвати їх, — соромливо зізналася. — Вони такі гарні. Краще я зайду іншим разом. Добре?

Він іде з нею до хвіртки і мовчить. Дівчина виходить на вулицю і, дивлячись у синій неспокій його очей, тихо каже:

— А до весілля ти неодмінно приготуй вино з троянд...

КУКУРІКАЛИ ПІВНІ НА РУШНИКАХ...

В Ониськи дерев'яніли ноги, коли десь поруч дзвенів його голос. Вона завжди йшла повз нього ледве жива і не зміла повести навіть бровою в його бік.

А Віктор кричав:

— Онисько! Коли ти скажеш, що я для тебе найкращий?

— Як надоїш од цапа повну дійницю молока, — шмагонула дівчина.

— Я не буду бігати за тобою, — кепкував парубок. — Я просто прийду сватацця.

— Приходь, гарбузи вродили добрі, — мов крізь щидилку, пропускала слова, тамуючи за білизною зубів і образ, і біль, і надію.

Іноді дояркам уривався терпець, і вони починали заступатися за Ониську.

— Ти її мізинця негоден! — казали йому.

— Ов-ва! Аби тільки сказав «ціп-ціп», то прибіжить, мов квочка, — не вгавав обліковець.

— Гляди, щоб не довелося самому на яйцях сидіти, — рубала Ониська під загальний регіт.

Тільки татові могла Ониська довірити, чого коштувала їй та розв'язність. Тато був зовсім юний. Він пішов на

війну тридцятилітнім і таким залишився навіки. Ониська часто хотіла побачити його сивим і вусатим. Не виходило. Мати поздоровкалася зі старістю, а тато залишився молодим. Час уже втратив над ним владу.

— Ой, як мені важко, тату, — казала Ониська, опускаючи до пояса чорну тугу своїх кіс. — Як я його люблю і як... ненавиджу! — тупала маленькою ніжкою. — Що мені робити, тату?

Але батько мовчав, і тоді дуги дівочих брів сповзалися до кирпатого носа, а вії швидко-швидко кліпали, заганяючи назад неслухняні сльози.

Осінні світанки тривожні, як марення. Ониська заспаними очима обмацувала їх сиву бездонність і пірнала в їхню тривогу. По дорозі до ферми вона додивлялася свої дівочі сні.

Одного разу її розбудив Віктор.

— Чого йдеш, мов лунатик? — засміявся він біля самого вуха, і Ониська знов відчула, як терпнуть ноги. Але голова і язик у неї ніколи не терпili.

— Скажи краще, а чого ти так рано з пелюшок виліз?

Він змовчав, а потім якось несміливо взяв за руку. Онисьці зовсім не хотілося випрочувати її.

— Ніколи не думав, що в тебе такі тендітні руки...

— Мужик не повірить, поки не помацає, — сховала досаду в посмішці.

— Підеш за мене? — раптом ні сіло ні впало запитав Віктор. — Підеш?

— Може, й піду за тебе... обліковцем працювати. — Вона таки випрочила руку і йшла немов по гострих лезах.

— То я прийду сватацця, — сказав, ніби не чув її слів, і так само раптово, як з'явився, розтанув у сивій прозорості.

Цілий тиждень за Ониською, куди б не йшла, повзли перешіптування та хихоньки. Під неприховано цікавими поглядами її плечі сутулилися, а думки гнітила образа: «На все село розцвірінькав». Мука туги стискувала груди.

Віктор прийшов у суботу. В кепці набакир, у начищених до блиску хромовиках, вродливий і прилизаний, мов

плакат. Він розсівся на лаві, закинув ногу на ногу, ніби виставляючи напоказ нові чоботи. І відразу ж завів якусь порожню розмову з матір'ю. Говорив довго і одверто хизувався, а потім, наче між іншим, мовив:

— Я оце, тітко, прийшов сватати вашу Ониську...

Мати здивовано звела голову і сказала ображено:

— Хіба, Вікторе, тепер про це з батьками торгуються? В Ониськи своя голова на в'язах. — І, ніби підкреслюючи свою непричетність до того, що діється в хаті, повільно видибала на подвір'я.

Вони довго сиділи вдвох у хаті і мовчали. Кукурікали півні на рушниках, і од їхнього мовчазного співу дзвеніло у вухах.

— То що ж ти скажеш мені, Онисько? — здалеку хлюпнув тривогою Вікторів голос.

— А ти в мене нічого не питав.

— Ти ж знаєш, чого я тут. — Він дивився так благально і винувато, що в неї все тіло сповнилося лінивою жагою.

— Ти ще не втоптав стежки і до моїх воріт, а вже стукаєш у серце, — струснула з себе млявість.

— Але ж ти кохаєш мене...

— Звідки ти знаєш? — насмішкувато підвела очі.

— Про це говорить усе село...

— Але одна людина цього не говорить. — Ониська відкинула на покуть вишивання і не знала, що робити з своїми руками. Гнівом спалахнули карі зіниці.

Віктор немов уперше побачив її.

— І ти осоромиш мене на все село? — зразу ж збагнув безглузду жалюгідність свого запитання.

— Який ти, Вікторе, — не слова, а сльози текли з її вуст. — Іди звідси геть і можеш набрати на грядці скільки завгодно гарбузів. Хоч підводою приїжджай. — Ониська глумилася над своєю мукою. — Одного тобі мало, бери цілий віз і годуй ними свою пиху...

Він пішов згорбившись, ніби й справді ніс на своїх плечах підводу гарбузів.

Ониська ридала над вишиванням.

ЧОРНА ПІДКОВА

Хмари повзли так низько, що перехожі несподівано виринали з них і так само несподівано тонули. Дівчина задерла голову, ніби хотіла протаранити очима їх клубчасту похмурість. Довгими віями вона торкалася країв хмар, а її очі були єдиними синіми цятками серед передгрозової сірості.

— Я не люблю тебе, — сказала дівчина, дивлячись у небо. — Ти брехав мені...

— Я не брехав тобі...

— Ти не любив мене.

Він дивився в землю і не бачив, що коїться над ними.

— Я люблю тебе. — Хлопець нервово човгав черевиком по зеленому горбику і вже вибив на ньому чорну підкову. — Я люблю тебе...

— Ти просто боїшся втратити мене і залишитись самотнім.

— Дурниці! — раптом загарячився він. — Коли я став байдужим тобі, то...

Вона метнула на нього дві сині блискавки.

— Чому ти весь час дивишся в землю?

Він важко, мов гирі, підняв свої очі і спідлоба глипнув на неї, але за мить його очі знову впали в траву.

— Це не має значення, куди я дивлюся.

— Ти ніколи не дивився мені в очі. Ти завжди був жадібним і нетерплячим, — розстрілювала вона його сумніви. — Ти не хотів бути щасливим зі мною, ти просто хотів ошчасливити мене.

Вона раптом заплакала і ледве втрималася, щоб не припасти йому до грудей.

— Я теж хочу бодай одну людину зробити щасливою, — сердито ввігнала підбор у глевку землю і прожогом кинулася геть.

— Почекай! — Він рушив за нею.

Тягуче закашлявся грім, і об листя запорошала великі, мов боруб'яхи, краплі. З хмар виринали двоє. Вони трималися за руки і бігли прямо під клен. Зупинилися захекані і мокрі, щасливі, що знайшли таку густу крону.

— Дивися, підкова, — вигукнув хлопець.

Вони присіли біля чорної дуги, впаяної в зелене божевілля. І якось несподівано зустрілися їхні очі, потім руки і губи.

— Підкову знаходять на щастя, — прошепестіли її уста.

Ті, що знаходять підкову, ніколи не думають про того, хто загубив її.

ВЕСІЛЛЯ ОПАНАСА КРОКВИ

Ніхто не розумів, що гелготів довготелесий та сухоребрий каратель. Але всі бачили, як з його рота виповзали гадюки. Вони довго сичали у вухах, а потім їхнє сичання перекладав на людську мову переляканий учитель з сусіднього села.

— Він каже, що під вашим хутором вчора застрелено троє солдатів. Якби це трапилося тут, вони б забили всіх до одного. А так хочуть повісити лише тих, у кого в сім'ях є партизани. Якщо ж ви не видасте партизанських родичів, то будете знищені всі.

Двісті дідів, бабів, жінок та дітей стояли під божевільно гарячим сонцем, але їм було холодно. Цівки морозу струменіли з чорних отворів автоматів і кулеметів, націлених у всіх разом і ні в кого зокрема. Над натовпом висіли переджнивна спека і передсмертне мовчання. Потім знову з есесівського рота поповзли гадюки.

— Він каже, що ви можете мовчати ще десять хвилин, а тоді він звелить стріляти.

Десять хвилин бігали зморшки по чолах, десять хвилин стікало мовчанням сонце, десять хвилин задубілими очима вдивлялися в закручений шпориш, ніби хотіли віднайти в ньому який порятунок. Потім натовп заворушився, і озерце людей вихлюпнуло наперед тисячолітнього Опанаса Крокву. Він забув навіть уклонитися людям, а пішов прямо на вчителя.

— Скажи цьому кнурові, що то мої сини забили тих вилупків. І ще скажи, хай не сміють мене бити, бо я коростявий. Хай просто вішають.

— Скільки ваших синів у лісі? — переклав учитель запитання есесівця.

— Та всі до одного.

— А хто у вас є дома?

— Була баба, та вмерла.

— А щоб тобі язик не відсох! — висунулася з юрби си-ва жіноча постать, хіба на яке століття молодша від Опана-са. — Живою мене до могили кладе, та ще й прилюд-но. Не втечеш ти від мене, іроде, і на той світ!

Есесівець реготав довго і смачно, коли вчитель пере-клав йому цей монолог старої.

— Це ваша баба? — спитав Опанаса.

— Угу. Моя. А чия ж іще?

— Правду казав дід, що ваші сини в партизанах? — до-питувалися в баби.

— А правду. Хіба такий збреше? Усі соколята наші в лісі гніздяться...

Їх повісили на гігантському в'язі біля колишньої цер-ковки. Здивованими очима дивилися вони на врятованих ними людей і показували вслід карателям свої сині при-кушені язики.

Опанас Кроква зроду не мав дітей, а баба Орися, що поєдналася з ним вірьовкою, ніколи не була його дружи-ною. Кажуть, у юності вони дуже кохалися і хотіли побратись, але батьки не дозволили. Видали Орисю за ба-гатшого.

Може, це правда, а може, людська фантазія творить нову легенду про велику любов, яка вже на смертному одрі зачала життя.

ДУМА ПРО ДІДА

Сиджу під клунею, а дід на низу змагається з сон-цем — хто першим закінчить свої денні турботи. Довга тінь від горба вже облизує його ліву ногу, а права ще сту-пає по сонячній смужці. Гостра коса аж висвистує — так не терпиться дідові докосити останню ручку і нарешті спочити. А тінь уже сягнула дідових колін, потім раптово підскочила до пояса, поповзла на груди.

Я підвівся з місця і став навшпиньки.

— Іванку! — доноситься до мене дідів голос. Він стоїть уже по шию в тіні і жмутком сіна витирає косу. — Чуєш, Іванку?

— Ні, не чую, — кричу, склавши долоні човником.

— То чого ж озиваєшся, ледащо? — Голос у діда лагідний, і я знаю, що він зовсім не сердиться на мене. — Принеси кисет, бо комарі з'їдять.

Це дід, звичайно, лякає мене. Комарі ніколи не з'їдять його, бо він дуже великий і в сто разів сильніший від усіх комарів, що живуть на нашому болоті. Але мені приємно зробити послугу дідові. Я притьомом біжу через грядку до дідового піджака, добуваю з кишені кисет, вибігаю на сінокіс і, стрибаючи через покоси, мчу до діда.

— Ноги не поколи, — чую його настанову. — Летиш, мов заєць переляканий.

— А хіба перелякані зайці швидко бігають?

— Та вже ж що швидко.

— Так, що й ви не доженете?

— Не знаю, не пробував.

— А чому не пробували?

Дід слинить цигарку і лукаво посміхається у вуса.

— Бо за це трудоднів не пишуть.

— А якби писали?

— Однак не взявся б. Не люблю дурне діло робити.

Відповідь не влаштовує мене, і я мов з торби висипаю перед дідом купу запитань.

— Гей-гей, — сміються його пожмакані уста. — Бери краще косу та неси її до клуні.

Ми йдемо через сінокіс, і темніє над нами небо, і дзвенить земля на тисячу ладів, і я слухаю. Слухаю небо, і слухаю землю, і слухаю дідову мову. І в серце моє вливається якась незрима сила, що на віки вічні прив'яже мене до цієї землі, до співучої тихої мови.

...Чим густіша паморозь падала на дідову голову, тим більше він любив мене і щедріше розкривав свою душевну скарбницю. Він старів на моїх очах, і йому здавалося, що сила його і навіть саме життя його перебиваються в мене, бо не було в діда синів — покосили їх пошесті та кулі...

— Безсмертячко ти моє кирпате, — шепотів дід, коли я засинав під музику його слів.

То були дуже гарні слова, бо поганих дід не говорив мені.

Я часто ображав і кривдив діда то своєю нетямучістю, то жорстоким дитячим егоїзмом. Але дід великодушно пробачав мені, як уміють пробачати великі люди. А дід був великим і простотою своєю, і тим, що не канючив од життя більше, ніж заслужив.

Любив дід читати історію та географію, а ще любив Шевченка та Горького, бо Шевченко — це, мовляв, селянський письменник, а Горький — городський.

— Правди такої, як у них, ні в кого немає. Інші теж розумні, але не такі. Не селянський і не робочий розум у них. Якщо я не зрозумів їх, то попроси у них за мене пробачення, коли виростеш.

Що ж, пробачте йому, графе Толстой і Антоне Чехов, не ображайтеся на нього, могутній Франко і ніжна Лесю, не гнівайтесь, Олександрє Блок, Володимирє Маяковський і Олександрє Довженко. І ще й ще інші. А ті, хто бачив, як сам відривав від рота, оддавши останню зернину фронтіві, як годував на трьохсотграмовий трудовень своїх внуків, — ті, що бачили це і мовчали або цвірінькотіли римами про кохання, нехай самі підуть до його могили і попросять у нього пробачення. Не збагнули вони ні сили, ні краси, ані роботи його. І якщо не простить він їх, то нехай сплять свої книжки і візьмуться за іншу працю, щоб не була їх старість убогою.

...Я ходив тоді в восьмий клас. Дев'ять кілометрів було до школи. Як на мої чотирнадцять років, то це не так вже й мало.

В неділю дід цілий день читав. Географію, мабуть.

— Іване, піди врубай дров, — сказала мати.

— Чого це саме я?

— Бо я вже не можу, — промовив дід.

— Ви самі книжки читаете!

— Не пашекуй, Іване! — гримнула мати. — Тільки на язик і проворний.

Я цюкав сиру лозу біля дровітні. Дід повз мене пройшов у клуню. В нього в руці теліпався цупкий конопляний налигач. Я цюкав лозу, а в клуні було тихо.

Раптом ніби обухом хтось гепнув по серцю. Я кинув сокиру в сніг і кинувся в клуню.

— Ді-дусю!

Він стояв і робив мішанку для корови. А від ясел за кожним його рухом жадібно стежила прип'ята цупким налигачем Лиска. Дід глянув на мене і, забачивши переляк на обличчі, стурбувався й сам.

— Що з тобою, Іване?

— Ви йшли з налигачем, і я подумав...

— Я припав до його древнього кожуха і ревів, мов дитина, і просив прощення.

Увечері дід сказав:

— Ганно, нехай Іванко завтра не йде в школу.

— Чого?

— Раз кажу, то треба.

— Добре, Іванко не піде. — Мати здвигнула плечима.

Але то не була примха. В понеділок діда вже не було. Суворий і прекрасний, він лежав у домовині на старезній дубовій лаві. А надворі світило сонце, скрипів сніг і курікали півні на відлигу.

...Я нікого так не люблю, як дідів. Це жива мудрість, неписана історія нашого народу. На своїх зігнутих плечах несуть вони стільки краси і ніжності, що може позаздрити їм будь-хто.

І коли в автобусі я бачу сідоглавого предка мого з в'язанкою бубликів, я чомусь думаю: зараз прийде в хату, добуде свій нехитрий гостинець і скаже своєму Іванкові:

— А глянь, що я приніс від зайця...

Він посадить на коліна своє чорняве чи біляве безсмертячко, і воно, роззявивши ротика, слухатиме його простодушні оповіді, в яких переплететься дійсність і фантазія. І колись обов'язково проснеться в його душі дідова краса, і живитиме його дідова мудрість і дідова мова.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОЄДИНОК

В Опанаса Шворня завжди збиралася літературна публіка. Невизнані генії всідалися за круглим столом і починали дискусії. Ці словесні поєдинки були такі гарячі, що

за якихось півгодини кімната наповнювалася димом. А диму ж без вогню не буває.

Одного разу, коли письменники вже порозкривали роти, щоб здивувати світ новими великими думками, Шворень схопився з свого (точніше, позиченого в сусідки) стільця і закалатав:

— Товариство! Я пропоную влаштувати конкурс.

— Як? — підвів голову гуморист.

— Гм, — чиркнув сірником послідовник Ремарка.

— Що? — перепитав сатирик.

— Коли? — недбало кинув поет, готовий у будь-яку хвилину виявити своє обдарування.

— Валяй, — підвів підсумок реаліст.

— Ну, то слухайте. — Шворень хотів стати на стілець, але сусідка з дверей показала йому електричну праску, і Опанас змушений був продовжувати з підлоги. — Вчора я підслухав прощання двох закоханих. Як ви думаєте, що говорила дівчина юнакові? Певен — не вгадаєте: вона просила, майже благала, щоб він не їхав автобусом, а йшов пішки. Так от: нехай кожен логічно обґрунтує це її прохання. Хто буде найближче до істини, той переможе.

— А хто буде арбітром? — не втримався від запитання реаліст.

— Я дівчину приведу, — роз'яснив Шворень. — Хто перший?

Усі замовкли. За хвилину поет підвівся з місця і закотив очі під лоба. Він належав до новітньої школи, яка, — на заздирість тим, що відмовилися від розділових знаків, — творила красу, користуючись лише останніми.

Риска, дужка, знак окличний,
Знак питання симпатичний,
Три тире, чотири коми —
От вже й істина відома.

— Геніально! — вигукнув Шворень і так заплескав у долоні, що на смерть перелякав рудого кота, який дремав посеред столу і був його єдиною прикрасою.

Після цього взяв слово послідовник Ремарка:

— Вона знала, що в той вечір він випив багато вина і пива. Отже, йому на кожній зупинці доводилося б виска-

кувати з автобуса. Тим паче що в нього слабкий сечовий міхур.

Сатирик теж не примусив себе довго чекати:

— Він не мав постійної прописки і до того ж був п'яний. Дівчина боялася, що в автобусі його затримає міліція. Вона, по-моєму, спекулянтка.

Реаліст, почувавши тім'я трохи більше, ніж слід було, випалив одним духом:

— Вона ревнувала його до кондукторші.

Не встиг він знову піднести руку до тім'я, як затараторив гуморист:

— Вона працювала з ним в одній установі. Була дуже скупа. Вона боялася, що юнак потрапить під автобус. В такому разі з усіх працівників збирали б по карбованцю на вінок, а дівчина не бажала розлучатися з карбованцем.

Цей феноменальний дотеп так розсмішив Шворня, що на нього напала гикавка. Нарешті, зібравши всі сили, щоб подолати регіт, Опанас звернувся до сусідки:

— А тепер, Пашо, скажи, хто з них був найближче до і-і-і-стини?

— Найближче до стіни сидить оте опудало, — сказала Паша на замріяного поета. — Але я не розумію, для чого таке дурне запитання?

— Я питаю, хто з них найближче був до правди?

— Та всі плели чортзна-що! А я просила хлопця, щоб він не їхав автобусом, бо хотіла, щоб стояв він зі мною до світанку. А останній автобус відходить дуже рано — всього о першій годині ночі. Дійшло? — відповіла Паша і, показавши язика невизнаним геніям, вибігла геть.

БІЛІ ПРИВИДИ

Білі привиди заходили до вестибюля, гупотіли незграбними ногами, ляскали долонями, і молочні хітони осипалися з них на підлогу.

— Оце так зима! — вигукували одні, бо фантазії на більше в них не вистачало.

— Привіт від Прадіда Мороза! — намагалися жартувати інші, кидаючи вологі пальта через бильце гардероба.

Ліна автоматично посміхалася їм, бо треба ж бути ввічливою. «До чого всі вони нудні і невиразні», — прялася думка. Нудні і невиразні піднімалися в танцзал і приймалися монотонно шліфувати паркет, залицятися до таких самих нудних і невиразних дівчат або збивалися табунцями і страшенно бездумно пятакали бозна про що й для чого.

Ні-ні, Ліна не зневажає їх, просто їй страшенно жаль оцих бундючних гиндиків, що з дня на день тринькають свій час та енергію на танцюльках. Так, саме на танцюльках, бо вона не сміє кошунствувати і називати танцями оце шаркотіння.

— Про що задумались, міледі? — рве Лініне прядиво занадто вкрадливий голос. Ага, це той самий, що вчора і позавчора намагався полонити її дотепами й мімікою, взятими напрокат з індійських фільмів.

— Ви знову забули цигарки? — обминає очима його цукеркову посмішку.

— Ви вліпили прямо в десятку, мем.

— Номер? — збагачена його інформацією, Ліна добуває з правої кишені дешевого імпортного півпальта замусолену пачку «Казбеку». Немає сумніву, що цей галантний джентльмен смалить звичайнісінькі гільзи, котрі щовечора набиває якимось дешевеньким тютюном. Але з якою помпою він стукає мундштуком цигарки об коробку! Як велично чиркає сірником!

— Може, ви підніметеся зі мною на один танець?

— Ні, я не опушуся до цього.

— О, ангел показує зуби! Але все-таки?

— Слухайте, — каже вона роздратовано, — це гардероб, а не колекціонерня компліментів з позаторішніх фільмів.

— Громадяни, будьте взаємно ввічливі, — метає лозунг чемний кавалер.

— Відвідувачі, не заважайте працівникам виконувати свої службові обов'язки, — ультрачемно всміхається Ліна.

— Може, леді назвуть своє ім'я?

— Макбет.

— Я чекатиму вас біля виходу.

— Якщо балеро мають зайвий час, вони можуть скоротити його в товаристві однієї з балерин. — Ліна показує пальчиком угору.

— Ты меня не любишь, не жалеєшь...

— Гурток художнього читання працює у вівторок і п'ятницю після третьої, — дає йому безплатну довідку. Хвала Всевишньому, заграли прощальний фокс, і тоненька цівочка людей потягнулася за одягом.

Ліна ненавидить свою «професію», але їй страшенно подобається одягати і роздягати людей. Щось є в цьому магічне й незрозуміле, і коли вона нарешті підшукає собі справжню роботу, їй ще довго ввижатимуться букети людських облич, сміятимуться, сумуватимуть і проситимуть очі. Кінець кінцем сюди, крім професійних шаркунів, знічев'я забивається і чимало гарних хлопців та дівчат. Куди не зажене нудьга! Може, і їй колись доведеться марнувати свої вечори в отакому танцзалі, і помирати від нудотних та порожніх розмов, і вислухувати комісовано компліменти, і танцювати, «як поведе партнер»...

Хух!.. Нарешті останнє пальто, останнє «до побачення». Можна й додому, але в тьоті Паші сьогодні жах скільки роботи — нанесли снігу, багна, накидали недокурків біля урн. Ліна пурхає по вестибюлю, а тьотя Паша бурчить і проганяє її додому.

— Може, тебе хтось ще й чекає...

— Хто чекає, той дочекається. — Ліна торохтить совком, шастає віником і обстрілює тьотю Пашу кулеметними чергами вражень, а та докоряє їй за нерозсудливість.

— Колись і кортітиме, щоб залицялися, та ніхто не захоче... Дівування, воно стече, як вода навесні...

— Ліна похапцем одягається і водночас переконує тьотю Пашу, що вона зроду-віку і не подумає виходити заміж, бо тепер тільки й чути, що про розлучення, а путніх хлопців дуже мало.

— Та йди вже додому, мороко ти моя гостроноса!.. А в хлопцях ти тямиш, мов коза в рогозі...

Біля виходу її справді чекає білий привид. Він іде поруч, і від його розв'язної галантності не лишилося й сліду. Мимрить щось про погоду і неоковирно жартує. Лініне роздратування дрімає в найтихішому закапелку душі.

— Мені подобається, що ти не ламаєшся і не кривляєшся, — каже білий привид.

— То чого ж сам граєшся в денді?

— А так...
— Ї мене чекав «а так»?
— Трішечки «а так», а трішечки не «а так».
— Мені не треба твоїх трішечок!
— А мені треба!
— Слухай, ти негідник чи ні? — ставить вона питання руба.

— Може, й негідник, але не дуже, — зітхає хлопець, і вони замовкають, і йдуть поруч, і думають про своє.

— Можливо, я дурень, — раптом каже Недуже-негідник.

— Дійсно, це ймовірно, — погоджується Ліна.

— А ти розумна?

— Хтозна. Мама каже, що я злюка.

— Твоя мама — великий чоловік!

Ї вони йдуть, а місто спить, а сніг валить і валить, і ліхтарі від снігу такі чудні й казкові, що Ліні здається, ніби вона ступила на іншу планету. Ї скільки загадок і несподіванок чекають її в цьому дивному, незнайомому, білому, рідному місті!

Він так і не посмів узяти її під руку і попрощався біля під'їзду, не прохаючи, як інші, постояти з ним «хоч хвилинку».

Ліна впала на біле як сніг простирадло і зітхнула три-можливо й легко. У сні в неї з очей росли фіолетові квіти.

НАЇВНЕ ДІВЧИСЬКО

Вітер лагідно підштовхував її в спину. Вона вимахувала сумочкою і загравала з вітром — підставляла йому рум'яні щоки або раптом обкручувалася на одній нозі, і він грайливо окреслював її непорочний стан. Дівчина відчувала, що на ній схрещуються цікаві погляди, і їй це явно подобалося. Може, вчора, а може, тільки-но ранком вона відкрила в собі жінку і трепетно переживала це відкриття.

Вона ніби вдруге народжувалася на світ. На сіруватих великих очах раптом заіскрилася блискуча вогка поволока, конопляні пасма волосся чомусь поніжнішали і пришули-

лися до лобика, а тіло стало таким легким і слухняним, що вона й сама дивувалася, як це вітер не вхопить її на свої легкі лапаті крила і не понесе кудись далеко-далеко.

Дівчина була об тій порі, коли кожного манить щось загадкове, незбагненне і таємниче. Вона ще не знала, що то звичайна потреба юності кохати і бути коханою. Вона тільки знала, що прагне чогось дуже гарного і ще не звіданого, чогось такого, без чого й жити не варто.

Дівчина йшла на роботу. Цілий вечір і ранок мати на-чиняла її інструкціями і годувала повчаннями, а вона до-слухалася лише незрозумілої бентеги свого ества. Ну й що, коли вона вперше йде на роботу? Колись вона й до школи йшла вперше, а потім це стільки разів повторюва-лося, що аж обридло.

— Тато насилу підшукав тобі місце, — наставляла ма-ти. — Тримайся його. Робота чиста, і люди там гарні.

Подумаєш, люди там хороші! Ніби в іншому місці не-має ще кращих. Ось вона стоїть в автобусі, і всі на неї дивляться такими добрими очима. Хіба в поганих людей бувають добрі очі? І, взагалі, хіба погана людина стане дивитися на гарну?

Вона випурхує з автобуса і, заграючи з білим сніго-вієм, біжить до заводууправління.

— Де тут завком? — довірливо запитує в вахтера.

— Це, дочко, на третьому поверсі праворуч, — каже він їй цілком серйозно, як і личить вахтерові говорити з дорослою людиною.

— Я прийшла на роботу. Мене звуть Оксана Оришеч-ко, — на повному серйозі доповідає вона вже підтоптаному чолові'язі з темними очима і галявиною серед чорної чуприни.

— Ага. Дуже приємно, — відповідає той і міряє її ліни-вим поглядом. — Я голова завкому Крекотень. Для від-відувачів товариш Крекотень, для вас — Микола Пана-сович.

Він запалює цигарку і не дуже доречно запитує:

— Де вчилися друкувати?

— У мами. Вона друкарка.

— Сідайте за машинку.

Він диктує їй метрів сорок бездумності з протоколу чи газети, а потім безбарвним голосом підбадьорює:

— Добре. Молодець. Зрідка це нам ставатиме в нагоді. А тепер підшійте газети, бо тут справжній кавардак. — І простує до свого кабінету.

Оксана мугиче пісеньку про сніг і вітер, газети тріпотять в її руках сірими крилами і слухняно лягають одна на одну. Вона з легеньким вихиласом огинає стола з підшивками і заходить до кабінету.

— Миколо Панасовичу, газети підшиті.

— От і добре.

Якусь хвилину чути лише його важке дихання.

— Якщо будуть відвідувачі, кажіть, що прийматиму з другої години. Зараз зайнятий. — Перед ним лежить розгорнутий журнал, у голосі його лінь і втома.

— А що мені робити? — вихоплюється в неї.

— Не спіши поперед батька в пекло, — несподівано переходить на «ти». — Будеш потрібна — скажу.

Знічев'я вона гортає підшивки газет, друкує листа знайомій у село, скорботно заглядає в маленьке дзеркальце. Часом її викликає Микола Панасович:

— Надрукуй список заочників.

— Зніми копію з цього листа. Два примірники. Стікає день. Проповзає тиждень. На незриму вісь часу намотуються одноманітність і нудота. Шурхотять папери, і стукає серце.

— Коли вже я почну щось робити? — питає вона одного разу.

— Ти прекрасно справляєшся з обов'язками.

— А хіба в мене так і не буде справжнього діла?

— Справжнього діла? — Микола Панасович навіть осміхається. — Наївне ти дівчисько. Кожне діло — справжнє. Так нас учать.

Вона починає щось палко доводити, а він поблажливо і докірливо хитає головою. Йому смішно чути її докази. Він — син свого часу. Колись якось висунувся, його підняли і посадили в це крісло. І він сидить. І сидітиме без жодних нарікань, доки не пересадять в інше. Як це завжди буває з людьми низької культури і убогої душі, совість його не турбує. Він навіть зверхньо дивиться на

людей, особливо неспокійних, і вважає себе незамінним. Порожнечу справді нелегко замінити чимось.

— Знаєте, Миколо Панасовичу, — несподівано для самої себе каже Оксана, — завтра я не прийду на роботу...

Вона не чує, що він бубонить їй услід. Вона вже біжить по східцях, сумочка викреслює кола, а в грудях оживає щось незмірно дороге і ніжне, відвойоване в байдужості.

Оксані знов хочеться, щоб на неї дивилися. І справді, в автобусі вона ловить чийсь погляд. Ага, це он той чорнявий. Він зводиться з місця і пропонує:

— Сідайте, будь ласка.

— Я зараз сходжу, — прямує дівчина до виходу, — почувавши на собі його незвичайний погляд. Перед тим, як зійти, вона озирається, раптом показує парубійкові кінчик язика і виплигує на асфальт.

Вітер підхоплює Оксану на свої білі крила, вона кокетує з ним і зовсім не думає про те, що мама страждатиме від її нерозважного вчинку.

ДОДАТОК ДО ПРОЧИТАНОГО, ЩО СТАНЕ В ПРИГОДІ ВЧИТЕЛЕВІ ТА УЧНЮ

ПРИМІТКИ ТА КОМЕНТАРІ

До хрестоматії увійшли вибрані поезії Василя Симоненка, казки та прозові твори. Їхній добір зумовлений шкільною програмою з української літератури і рекомендаціями для позакласного читання, що стане в добрій пригоді учневі та вчителеві.

Книжка складається з дев'яти розділів, з них сім поетичних, один — поетичних казок і один — прозових творів. Назви поетичних розділів підбрано за рядками з поезій самого Василя Симоненка. Підзаголовки до них допоможуть узагальнити їхню ідейно-тематичну наповненість.

У додаток до хрестоматії включено низку надзвичайно цінних матеріалів біографічного характеру, що характеризують поета як непересічну особистість, та цілу мозаїку з літературознавчих статей та розвідок, яка допоможе вималювати його самобутній літературний портрет і зацікавити до повнішого вивчення його творчості. Також подаються орієнтовні теми письмових творів (як взірець включено кращий письмовий твір київської школярки), теми рефератів та усних доповідей за творчістю Василя Симоненка, й тезові плани учнівських творів. Список рекомендованої літератури в кінці видання послугує допоміжним ключем до глибшого пізнання творчості поета-шістдесятника.

Видання знадобиться кожному, хто заграгне навчитися писати літературні твори, розуміти красу й силу поетичного слова, опанувати вмінням глибокого аналізу.

Тексти в хрестоматії подаються за виданням: Василь Симоненко. У твоєму імені живу. К., «Веселка», 1994; «Автобіографію» 1959 року взято з книжки спогадів Станіслава Буряченка «Крізь болотну тишу — до весняного грому». К., «Смолоскип», 2001.

1. «Народ мій є! Народ мій завжди буде!...» (*Невмируща й непоборна сила українського народу*).

Розділ названо за рядком вірша «Де зараз ви, кати мого народу?», що був написаний 1962, а надрукований в посмертній збірці поета «Земне тяжіння» 1964 року. Щоправда, після певного, на перший погляд невинного, редагування вірш закінчувався так:

Народ мій є! В його *гарячих* (замість *волячих*) жилах
Козацька кров *пульсує* (замість *клепоче*) і гуде!

Заміна двох слів у останньому рядкові призвела до втрати тієї емоційної напруги, якою поет наснажив свій твір.

Зазнав був спотворення і вірш «Пророцтво 17-го року», в якому слово «розтерзані» було замінено на м'якіше «ошукані», а закінчувався вірш додатковими двома рядками оптимістичного змісту, що з'явилися в процесі редагування:

І встане правда і любов на світі,
І на сторожі правди стане труд.

Варто зазначити, що цей вірш був написаний після того, як поет побував на початку 60-х у Биківні, де поховано жертви сталінських репресій. У радянські часи навіть говорити про таке вголос вважалося крамолою, бо цей страшний факт злочинів проти людства щосили замовчувався. Недарма гнів поета такий же сильний, як і віра в неминуче правосуддя.

Вірш «Курдському братові», написаний як відгук на повстання курдів у Ірані, зазнав особливого переслідування цензурою і розповсюджувався лише в «Самвидаві» та в записах на магнітофонній стрічці.

Сам Василь Симоненко набагато раніше за дослідників своєї творчості з гордістю й гідністю визнавав: «...щось у мене було і від діда Тараса, і від прадіда — Сковороди» («Скільки в тебе очей...»). Він мовби зумів глянути на себе збоку, до того ж із відстані часу, на що вказує оте «було» в минулому часі.

Герої цього розділу — то, як правило, неповторні образи простих роботящих людей. Всі вони — «безіменні, святі, незрівнянно чудесні, горді діти землі, вірні діти труда» («Дід умер»). Цей вірш навіяний світлим спогадом про рідного Симоненкового діда Федора Щербаня, смерть якого лишила глибокий слід у його душі. Поетова пам'ять закарбовує навіки характерних українських бабусь, дідусів, матерів та вдів, бо ж «смерть минає їх — вона їх не бере» («Запис у книзі вражень»).

Поет відчайдушно повстає супроти брехні, манкуртства, нікчемства, агресивності, холуйства, зрадливості, демагогії, псевдопатріотизму, шовінізму («Пророцтво 17-го року», «Монархи», «Де зараз ви, кати мого народу?», «Злодій», «Курдському братові» тощо). Вразливе, чуйне поетове серце по вінця повне зневаги й зневаги до всіляких моральних потворств, лише перед високою духовністю звичайної української людини поет завжди схиляється в низькому поклоні. Виходить це в нього завжди широко, бо ж він сам ніколи не фальшивив душою, не ставав у позу й ні перед ким не запобігав і не принижувався. Він сам був носієм отєї високої духовності й гідності. Завдяки публіцистичній гостроті та прямоті його поетична мова точна, слово влучне й напрочуд афористичне. Це помітно вже з перших віршів: «хлібом геній живився кожен, щоби розум його не погас», «вічна мудрість простої людини в паляниці звичайній живе»

(«Перший»), «величі справжній не треба Спиратись на плечі нікчем» («Монархи»), «Праця людини — окраса і слава, Праця людини — безсмертя її» («Безсмертні предки»). В кожному розділі цієї збірки можна знайти немало суто симоненківських афоризмів, хоча витoki їхні, безперечно, з невичерпної криниці народної мудрості.

2. «Україно! Ти — моя молитва...» (*Всеохоплююча любов до рідного краю*).

До цього розділу увійшли поезії, перейняті громадянськими мотивами й синівською любов'ю до України та її історії. Розділ названий за рядком із вірша «Україно, п'ю твої зіниці», на якому варто зупинитись детальніше. Цей вірш зазнав нищівної цензури. У збірці «Земне тяжіння» замість восьми строф було надруковано лише чотири. Уявіть його собі без третьої, п'ятої, шостої та сьомої строф!

Суттєвого поцензурного спотворення зазнав і вірш «О земле з переораним чолом...», друга строфа якого починалась так:

Вкраїнонько! Гуде твоє багаття,
Убогість корчиться і дотліває в нім.

а третя так:

Любове грізна! Світла моя муко!
Комуністична радосте моя!

Внаслідок того редагування зникли оксиморонні пари «Любове світла! Чорна моя муко!» та «І радосте безрадісна моя!» і послабшала гострота вислову.

У вірші «Є тисячі доріг, мільйон вузьких стежинок...», що був написаний за два місяці до смерті, цензура вилучила третю строфу. Цей вірш належить до шедеврів української літератури як досконалий зразок патріотичної поезії.

Образ України в поезії Василя Симоненка невіддільний від образу матері й коханої. Він пойнятий якоюсь особливою, симоненківською інтимністю. Скажімо, у вірші «Чорні від страждання мої ночі...» Україна настільки персоніфікована, що спершу вірш сприймається як вірш про кохання. І лише з останніми двома строфами стає зрозумілою глибина поетової любові до рідної землі, або ж у віршах «Я закоханий палко, без міри...» і «Може, ти зі мною надто строга...» тільки кінцеві строфи «розшифровують» образ тієї, до кого ліричний герой звертається. Для підсилення почуттів поет часто вдається до експресивної лексики, про що свідчать безліч емоційних звертань та чимала кількість знаків оклику.

Власне, коли читати один за одним вірші Василя Симоненка про Україну, то здається, що на очах народжується велична поема, де нуртують паралельними лініями велика синівська лю-

бов до Батьківщини і така ж сама велика лють до її ворогів. Чи не тому поет відчуває в собі моральне право не лише освідчуватися в любові, а й у ненависті, будуючи свій твір на антитезі («В букварях ти наряджена і заспідничена...»)

3. «Є в коханні і будні і свята...» (*Кохання та світова гармонія*).

Розділ названо за першим рядком однойменного вірша. До нього увійшли поезії про кохання.

Особливість інтимної лірики Василя Симоненка в тому, що його лірична героїня уособлює водночас і жінку, й музу, й Україну. Про це яскраво свідчить найбільший у розділі цикл, що складається з дев'яти віршів і має назву першої і єдиної прижиттєвої книжки поета «Тиша і грім». Розмаїття інтимних освідчень, перебуваючи в тісній органічній єдності з довколишнім буттям, витворює цілісну картину світової гармонії.

Поетову душу переповнює ціла гама почуттів із найрізноманітнішими відтінками: тут і біль, і жаль, і щем за втраченим коханням («І чудно, й дивно яюсь...», «Дотліває холод мій у ватрі...», «Ну скажи — хіба не фантастично...»), гіркота розчарувань («Розвели нас дороги похмурі...»), втеча від журби й депресії в наївно-ширу оманливість ілюзій та ідеалізацію вигаданого уявою коханого образу, замилювання й схиляння перед ним, обожнення краси, прагнення недосяжного, незбагненного й довершеного («Море радості», «Є в коханні і будні і свята...», «Сниться мені невідома Італія...»). Кохання поета настільки ірреальне, наскільки й земне («ти для мене не тільки мрія, Я живою тебе люблю»), і домінанта його — честь, самовідданість і совість («...ти, як весняний грім, Стала совістю і душею...»). Це ті чесноти, без яких істинне людське почуття втрачає будь-який моральний сенс («Там, у степу, схрестилися дороги...», «Я чекав тебе з хмари рожево-ніжної...»). Поетова кохана — цілісний образ дівчини, жінки й матері — приваблює своїм багатим внутрішнім світом.

Симоненкова поезія про кохання суголосна творам інших українських поетів, скажімо, Олександра Олеса, Володимира Сосяри, Дмитра Павличка, а внутрішня напруга і, сказати б, присутність загадки ріднить її з любовною поезією Олександра Блока. Вірш «Розвели нас дороги похмурі...» вражає оригінальною знахідкою. За словами Дмитра Павличка її «міг побачити справжній поет, який не побоявся порушити фольклорного права карого кольору тільки на «очі», і, порушивши його, явив дивину слова, повний зблиск у ньому нової поетичної субстанції». Згодом до цієї субстанції долучаться «карі дні» Івана Драча та «карі слова» Світлани Короненко.

Легенда «Русалка» навіяна баладною фольклорною традицією, їй властиві романтичні інтонації та метаморфози в народному стилі.

4. «Світ який — мереживо казкове...» (*Значення природи в житті людини*).

Розділ названо за першим рядком однойменного вірша, в якому домінує жага до життя та самоствердження. Сюди ввійшли поезії, з яких видно ставлення поета до навколишнього світу природи.

Суто пейзажна лірика відкриває нам багатий красою світ, що вабить до себе несподіваністю метафор: тут і «великий таємничий келих» озера («Ніч в озері»), і «хмара-хустка» («Десь на горизонті хмара-хустка...»), і «сонного місяця сива лисина» («Осінній дисонанс»), і «густа полова» вечора («Осінній вечір морозом дихав...»), і «місяць білий — круглий, як лупа» («Я не люблю зими...»). Порівняймо такі контрастні за настроєм вірші, як «Завірюха» та «3 вікна». У першому — повнота енергії, озвучена «білим реготом зими», а в другому — елегійний пейзаж, повен зимового спокою та ідилії.

Мініатюра «Зимовий вечір» нагадує довершену акварель, що тонко змальовує невидимий перехід вечора в ніч, а вірш «Сонце впало в вечірню куряву...» — зразок розгорненої метафори, де експресивна картина оповіді немов повідує, що в природі, як і в людській душі, причаєно не вщуває боротьба світла й темряви, добра і зла, правди й кривди. Симоненкові вірші — не просто такі собі замальовки природи, це насамперед філософські роздуми й намагання зрозуміти її мінливі настрої, щоб станом людської душі передати одухотворений стан природи. Тому в них знаходимо то мінорні («Осінній дисонанс»), то мажорні («Любов») гами, то оптимістичні («Як хороше радіти без причини...»), то помірковані («Минуле не вернеть...») ноти. Часом для підсилення звукової виразності поет вдається до використання алітерації («Осінній дисонанс» — с, р).

І знов запам'ятовуються Симоненкові афоризми:

«Сонце ходить до нас не в гості, Сонце з нами живе!» («Сонце впало в вечірню куряву...»), «...світ завжди благословляє І сонце, що встає, і серце, що кохає» («Любов»), «Як усе на світі зрозумієш, То тоді зупинишся І вмире!» («Завірюха»), «Очі — Вікна моєї душі» («У душі моїй...»)

5. «Назустріч сонцю, радощам і бурі...» (*Пошук сенсу людського буття*).

Розділ названо за рядком вірша «На білих конях пронеслися роки...» До нього ввійшли вірші, перейняті роздумами людини про світ і ставлення до нього, про сенс людського життя й безсмертя, про боротьбу героя за одвічні моральні цінності проти цинізму, брехні, нікчемства та лицемірства, про свою персональну відповідальність за даний Богом талант і розуміння своєї нелегкої поетичної ноші.

Багатьом поезіям Симоненка властива алегоричність. Власне, її цензори пильнували чи не найпильніше. Скажімо, такі вірші, як «Некролог кукурудзяному качанові...», «Брама» та «Суд», уперше було надруковано в діаспорних виданнях (ж. «Сучасність», ч. 1, 1965), оскільки на Україні вони підлягали забороні. А у вірші «Перехожий» було знято присвяту Ліні Костенко, бо на той час заборонялося згадувати навіть саме ім'я поетеси. Дивом уникли цензури вірші «Я...» та «Самотність», яким так само, як і попереднім, притаманна прямота вислову і бунт людської натури проти нівелювання особистості.

Вірш «Може, так і треба неодмінно...» через цензурну пересторогу був надрукований у збірці «Земне тяжіння» без першої строфи, якою поет спрямовував увагу читача на слухняне колінкування перед тодішніми псевдогеніями — такими, як Маркс, Ленін, Сталін, адже говорив він аж ніяк не про геніїв загалом. Без першої строфи мимохіть змінювався акцент головної думки твору.

Цікаві для порівняння поезії «Перехожий» та «Торжествують: Він не спотикався...», що характеризують життєву позицію самого поета.

Цикл «Кирпатий барометр» — узагальнене звернення поета до сина, перейняте глобальною «сивою тривоگوю» за завтрашню долю «страдалиці Землі», почуттям гострої вини за те, що «десь духовні лупляться каліки І виростають наші вороги». Посучасному звучить поетів осуд байдужості всіх тих, хто звалоє своє нікчемство на труднощі доби: «Досить нарікати На клопітливий і суворий час!» Цикл характерний сильними образами (всесвітній жах, всесильні пітекантропи, ненажерні генерали, маленький привид) і незвичною композицією.

Також містка афористика цього розділу:

«...на світі той наймудріший, Хто найдужче любить життя» («Найогидніші очі порожні...»), «...як твій промах Лиш ворог бачить, Друзів у тебе нема!» («Помилка»), «...можна прострелити мозок, що думку народить, думки ж не вбить!» («Як не крути...»), «Щоб море не висихало, Потрібно багато краплин...» («Крапля в морі»), «...не страшно вмерти, А страшно мертвому жити» («Люди часто живуть після смерті...»), «...не можуть душу зігрівати Ті, що не палають, не горять!» («Можна»), «...тільки тих поважають мільйони, Хто поважає мільйони «Я» («Я...»), «Тільки тим історія належить, Хто сьогодні бореться й живе» («Нашої заслуги в тім не бачу...»).

6. «Лебеді материнства» (Гімн синівської любові й відданості).

Розділ названо так, як і знаменитий вірш поета «Лебеді материнства». Морально-етичний струмисько його дуже сильний. Основу його складають насамперед вірші про ту любов, що характеризує кожного з нас як людину, — любов до рідної матері.

Епіграфом до Симоненкової формули ставлення людини до матері можна поставити рядки з вірша чуваського поета Педери Ейзіна:

Хто не любить рідну мову,
Матері не любить.
Той, хто матері не любить,
Свій народ не любить.
А хто свій народ не любить,
Вітчизни не любить!

В унісон Ейзіну звучить Симоненків вірш «Лебеді материнства» — своєрідний заповіт батька синові:

Можна вибрати друга і по духу брата,
Та не можна рідну матір вибирати.

Друга частина вірша, починаючи зі слів «Виростеш ти, си-ну...», покладена на музику Анатолієм Пашкевичем, стала прекрасною піснею — одою людяності й патріотизму. Поет остерігає сина від найбільшої зради — матері й Батьківщини, схвилюваними словами передає він синові у спадок своє життєве кредо, святинєю якого і є ота неподільна любов. Отак рядок за рядком образ матері переростає в образ України. Відомо, як напружено працював Василь Симоненко над «Лебедями материнства», аж поки з'явився абсолютно довершений варіант.

Любов до рідної матері дає поетові змогу глибше розуміти долю української жінки-селянки. На трагедійній ноті виписано вірш «Одинокa матір», де коротко й страшно передано драму цілого покоління. З останнього рядка цього вірша цензура вилучала слово «розстріляний», що суттєво міняло кінцівку.

У вірші «Дума про щастя» просто й без прикрас змальовано будні звичайної української доярки, що суперечило щоденним газетним оспівуванням праці радянських трудівниць. Недарма в свій час цензура зняла повні сарказму рядки:

Це ж така показна ситуація —
Гарна мати і троє дітей!
Це ж чудова яка ілюстрація
Для підтвердження наших ідей!

Віршована новела «Кривда» нав'яна спогадами власного дитинства: Івасикові переживання — то переживання малого Василька. А от у поемі «Червоні конвалії» якщо і є щось зі спогадів, то не біографічного плану.

В інших віршах цього розділу домінує суто симоненківське поняття щастя — «на землі сміятись і страждати» («Скільки б не судилося страждати...»), біль відчаю — «Що залишу майбутньому дневі...?» («Крик XX віку»), безмежної щедрості — «нас годувала щедрість матерів» («Щедрість»), натхненної відданості —

«Я хотів би, як ти, прожити...» («Матері»), щирої віри — «нема землі такої, як у нас» («Я не бував за дальніми морями...»).

7. «Я б ці слова поставив за мораль...» (Гумор та сатира).

Назвою цього розділу послужив останній рядок байки «Хміль на Дубі». До нього ввійшли твори гумористичного та сатиричного спрямування. Багатьом поетичним творам Василя Симоненка притаманний притчевий склад. Автор часто вкорочував у вірші власне мораль, перекидаючи її повчальний зміст на основний мотив твору, закладаючи в сюжет іронічний поштовх читачеві самому вивести висновки, витягти з мовленого певну мораль, вибудувати логічний умовисновок на торжество читачевого думання.

Отже, цей розділ мов тест на дотепність не тільки автора, але й читача — адже розумний гумор має більшу силу, коли його читає той, хто вміє сприймати гумор. Дурносміх і з пальця може сміятися, а розумного дотепу не збагнути. Гумористові важливо на знайомому читачеві сюжеті приховати свою думку, свою мораль, яку б читач несподівано для себе розгадав і зрадів своїй знахідці.

Он і той Хміль, що «Довився якось... аж до верхів'я Дуба», закопивив губу та й хизується: «Хвала мені!» Ага, ми й у житті таких вже бачили, що сідали нам на плечі, аби вхопити з неба шилом патоки... Ну й ну!.. Отак побачив поет у житті та й схожою фабулою передає через подібних лицедіїв... Подібних, але не тих...

Або який промовистий отой Лев, що ім'я собі змінив... Читаєш про Лева, а бачиш перед собою таких знайомих типів з людського світу. Чи Вовк-миротворець, який, відчувши, що хтось за нього дужчий, «пішов кричати по світу, Що Вівці з ним не хочуть в мирі жити».

Он і «мудра» Сова звикла навиворіт жити (вночі бачить, удень — ні), то й думає, що і люди таким трибом ідуть. Але ж читач мудріший за ту мудру таку: він уже не з людей сміється, а з тієї ж таки Сови... І виявляє свою дотепність, бо розуміє поетів дотеп. Такі ж прицільні й «Два осли», «Лев у клітці», «Сторож», «Догматики». Іскристі й дошкульні його мініатюри з «Мандрівки по цвинтарю». Хоч це й епітафії, але притчевий лад у них таки присутній.

Є й ніби звичайна байка в Симоненка, як, скажімо, «Ріка й Заплава», «Мудра Паляниця»... Тут уже присутня мораль — ніби відверте повчання. Поет писав і прямі, відчайдушні сатиричні вірші, в яких викривав суспільні пороки, людські вади. Кажуть мудреці, що людство сміється із того, що відмирає. Навіть коли в сучасному світлому розпізнає те, що вже потемніло. Симоненко про це сказав дуже відверто: «Хто спокою шукає у негоду —

Хоч здохне, хоч живим згниє». Поетове перо видюще, гостре, точне. Мова колоритна й дзвінка. А сам поет ширший і відчайдушний, він ніколи не розминається з правдою, сповідуючи Малишкові слова: «Поезія — це діло совісне».

Вірш «Балада про зайшого чоловіка» вперше був надрукований за кордоном (ж. «Сучасність», №1, 1965).

8. «Там цвіте краса-країна...» (Казки).

До цього розділу увійшли три казки. Назвою взято рядок із казки «Цар Плаксій та Лоскотон».

Дві перші казки писалися спеціально для сина Олесика, тож манера викладу в них проста, мислення епічне, тон життєствердний, сюжет повен пригод і дотепів, жартів і веселощів. Це типові віршовані казки з щасливим кінцем та відвертою мораллю. Поет чимало над ними працював, щоразу художньо шліфуючи та вдосконалюючи текст.

«Казка про Дурила» геть інакша — вона зовсім не дитяча. Власне, це казка-притча. Написав її Василь Симоненко 1963 року незадовго до смерті. Знаменно, що саме після неї поет «вибухнув» шедевром «Є тисячі доріг, мільйон вузьких стежинок...» Звісно, через інакомовлення казки про її надрукування в ті часи не могло бути й мови. Лише 12 грудня 1987 року «Казку про Дурила» оприлюднив літературознавець Василь Яременко в київській газеті «Молода гвардія», назвавши її «лебединою піснею» Василя Симоненка, «страшною казкою про шукання Батьківщини». Та публікація стала сенсацією. У казковому сюжеті з допомогою саркастичних образів замасковано гірку історію нашого народу — і лихоліття, і репресії, і всілякі беззаконня. Найголовніші проблеми казки — тема любові до Рідного краю, ціна зречення від своєї домівки і вибір митцем дороги для виконання нелегкої творчої місії.

9. Проза.

До цього розділу увійшло вісім оповідань.

Цікаво спостерігати, як поет освоює жанр прози. З'являються в нього нові засоби епічного стилю, але й залишаються алегоричність, метафоричність і афористичність, що виробилися в поетичному освоєнні дійсності.

Василь Симоненко лише починав формуватися як прозаїк. Але встигнув так намітити свій шлях, що привернув увагу подальших майстрів слова.

Переважну більшість новел Симоненко написав 1962 року. Тоді ж виник задум видати прозову книжку. Письменник їде до Львова й веде перемови з видавництвом «Каменярь». Збірка оповідань «Вино з троянд» вийшла у світ 1965 року вже по смерті автора. То була подія, яка засвідчила, що заповідався талановитий прозаїк.

Оповідання мають то романтичний («Вино з троянд»), то реалістичний («Кукурікали півні на рушниках»), то драматичний («Весілля Опанаса Крокви») характер. Письмо автора лаконічне, точне, усіяне влучними спостереженнями, порівняннями, дотепами, наснажене життєвою достовірністю й мудрістю.

Характерно, що й у Симоненковій прозі помічаємо притчеву властивість. Оповідання поетичні, лаконічні, психологічні, але фабула має алегоричний лад, що надає їм повчального характеру, отже наближає до притчі. Письменник ніби вибирає саме такі ситуації, які послужили б читачеві взірцем для життєвої орієнтації, моральної визначеності. Симоненкова проза своїм корінням сягає в скарбницю нашої класичної новелістики, скажімо, Архипа Тесленка, Степана Васильченка, Василя Стефаника, Михайла Коцюбинського.

Отже, всій творчості Василя Симоненка притаманні певна алегоричність, метафоричність, лаконізм і афористичність. Образи-символи зворушують і захоплюють і в його поезії, і в його прозі, і в казках.

МАТЕРІАЛИ ДО БІОГРАФІЇ ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА

АВТОБІОГРАФІЯ

Я, Симоненко Василь Андрійович, народився 8 січня 1935 р. в с. Бієвці Лубенського району Полтавської області в сім'ї колгоспника.

Мати — Щербань Ганна Федорівна — працювала в колгоспі з дня його заснування до осені 1957 р. Нині вона на моєму утриманні. Батько — Симоненко Андрій Леонтович — залишив сім'ю, коли мені не було ще й року. З того часу шляхи наші не сходилися.

В роки тимчасової окупації разом з матір'ю жив на окупованій території. Було мені тоді 6-7 років. Ніхто з рідних перед окупантами не вислужувався.

В 1942 р. поступив у перший клас Бієвської початкової школи. Після закінчення 4 класів рік навчався в Єнківській семирічці, а потім перейшов у Тарандинцівську СШ, де й закінчив десять класів влітку 1952 р.

В цьому ж році поступив на факультет журналістики Київського державного університету, який закінчив у липні 1957 р. З 1957 р. працюю в редакції газети «Черкаська правда» на посаді літпрацівника відділу культури.

Одружився весною 1957 року. Нині наша сім'я складається з 4 осіб: я, дружина — Людмила Павлівна, син — Олесь і мати

Щербань Ганна Федорівна. Дружина працює контролером на заводі хімреактивів, мати — домогосподарка.

3 травня 1959 р. Кандидат у члени КПРС.

В. Симоненко.

26.VIII.59 р.

Цю біографію Василь Симоненко написав, подавши заяву про перехід на роботу в редакцію газети «Молодь Черкащини». Нині рукопис зберігається в обласному державному архіві. Копію його можна побачити в музеї Василя Симоненка в Черкасах (приміщення редакції газети «Черкаський край»).

В жодному книжковому виданні «Автобіографія» не була надрукована. Вперше вміщена в газеті «Село і люди», № 49 в грудні 1993 року.

ІНТЕРВ'Ю КОРЕСПОНДЕНТОВІ РАДІО ПІСЛЯ ВИХОДУ ЗБІРКИ «ТИША І ГРІМ»

Що я можу сказати про себе?

Ще так мало прожито і так мало зроблено. Хочеться бути людиною, хочеться робити гарне і добре, хочеться писати такі вірші, які б мали право називатися поезією. І якщо це мені вдається рідко, то це не тому, що я не хочу, а тому, що мало вмію і мало знаю.

Найбільше люблю землю, людей, поезію і... село Біївці на Полтавщині, де мама подарувала мені життя.

Ненавиджу смерть.

Найдужче боюся неширих друзів. Більше мені сказати про себе нічого. Зараз працюю над другою збіркою. Хочу, щоб вона була кращою від першої.

1962

ОКРАЙЦІ ДУМОК

(Фрагменти з щоденника)

Читати без дозволу чужі щоденники —
Еверест підлості.

Невідомий афоризм простака Вільсона

Зачинаю цей щоденник не тому, що хочеться побавитися у великого. Мені потрібен друг, з яким я міг би ділитися геть усіма своїми сумнівами. Вірнішого і серйознішого побратима, ніж папір, я не знаю\...\

Є три категорії брехунів: одні брешуть, щоб мати з цього моральну чи матеріальну вигоду, другі брешуть, аби брехати, а треті служать брехні, як мистецтву. Вони, власне, вигадують або домислюють логічні кінцівки до правди. Ці брехуни, з моєї брехунівської купини, видаються мені благородними. Вони — художники. Вони — резерв літератури. Без них нудно було б жити, без них і правда стала б куцою та побутовою, нудотною і дріб'язковою. Благородна брехня возвеличує правду.

Керуючись цим, я частіше всього вдавався до третьої брехні. /.../

18.IX.1962

Сьогодні проїздом у наших Черкасах мелькнув Микола Вінграновський. Вперше я зустрівся з ним у 1958 р. Мабуть, у вересні, бо на другий день ми сиділи в кімнатці, яку він наймав на площі Калініна, і ласували виноградом. Ми майже подружилися, але потім — розлука. Він зовсім забув про цю зустріч за чотири роки. Я — ні. На мене він ще тоді справив глибоке і сильне враження. Я повірив у нього з першого знайомства і, гадаю, не помилився /.../

27.IX.1962

...Якщо марксизм не вистойть перед шаленим наступом догматизму, він приречений стати релігією. Ніяке вчення не сміє монополізувати духовне життя людства. Все-таки Ейнштейн не був моїм політичним однодумцем, хоч і зробив відкриття, які потрясли науку /.../

8.X.1962

Немає нічого страшнішого за необмежену владу в руках обмеженої людини.

Голова колгоспу з Єременкового села кричав на зборах від безсилля і люті:

— Я вам зроблю новий 33-й рік!

Звичайно, ніхто навіть не подумав взяти за комір цього негідника. А цей же дурень однією своєю ідіотською фразою знищить наслідки роботи десятків розумних людей. Якби в наших вождів було більше глузду, ніж є, подібні крикуни милувалися б небом кризь грати.

16.X.1962

До безтями ненавиджу казенну, патентовану, відгодовану мудрість. Якими б цитатами бездари не підпирали свою розумову стелю, вона, однак, занижка для нормальної людини. Як простір немислимий без руху, так поезія немислима без думки. Що то за простір, коли в ньому не можна рухатися? Яка то поезія, коли вона не мислить? Поезія — це прекрасна мудрість /.../

21.X.1962

Не знаю, чи це кожному властиве, чи тільки зі мною таке буває. Часто сумніви нищать будь-яку впевненість в своїй мужності. Я не знаю, як триматимуся, коли посиплються на мою голову справжні випробування. Чи лишуся людиною, чи жах засліпить не лише очі, а й розум? Втрата мужності — це втрата людської гідності, котру я ставлю над усе. Навіть над самим життям. Але скільки людей — розумних і талановитих — рятували своє життя, поступаючись гідністю, і, власне, перетворювали його в нікому не потрібне животіння. Це найстрашніше.

Душа прагне потрясінь, а розум боїться їх.

Минулої неділі ми були в Одесі, де місцеві твердолобі натішили нас своїм ідіотичним жахом: аби чого не сталося. Фактично нам заборонили виступати на Шевченківському вечорі. Виходить, Тараса дехто боїться досі. Обивателі від революції.

6.VII.1963

Мабуть, почалося моє згасання. Фізично я майже безпорадний, хоч морально ще не зовсім виснажився. Думаючи про смерть, не відчуваю ніякого страху. Можливо, це тому, що вона ще далеко? Дивна річ: я не хочу смерті, але й особливої жадібності до життя не маю. Десять років — для мене більше, ніж достатньо.

З іронією оглядаюся на пройдене: мені двадцять дев'ять скоро стукне, а що я зробив, чи бодай почав, значне? Не життя, а низка дрібних клопотів, дрібних невдач, дрібних розчарувань і дрібних успіхів!

Ні, не так я мріяв жити, як живу. Щасливий той, хто хоче мало від життя, — він ніколи не розчарується в ньому. Найпростіший і найкоротший шлях до так званого щастя — стати обивателем. Мозок, здатний породжувати мислі, не здатний зробити його власника щасливим.

22.VII.1963

Літо, начинене фізичним і моральним безсиллям, — позаду. Осінь стала на поріг, і я з надією дивлюся в її ще прозорі очі. Убога, скупа осінь цього літа! Чого я дочекаюся від такої жебрачки? Вона ж вигадує навіть на шматку хліба.

Ціле літо я справді сидів на дикому острові. І якби не поїздка в Канів до «Жайворонка», то й згадати нічого було б. У Каневі я познайомився також з художницями А. Горською та Г. Зубченко. Особливо легко вирізалось взаєморозуміння між мною та А. Горською.

Друзі мої припишкли, про них не чути й слова. Друковані органи стали ще бездарнішими і зухвалішими. «Літературна Україна» каструє мою статтю, «Україна» знущається над віршами. Кожен лакей робить що йому заманеться. Як тут не світитися вдячністю, як не молитися щовечора й щоранку за тих, що подарували нам таку вольготність. До цього можна ще додати, що в квітні були зняті мої вірші у «Зміні», зарізані у «Жовтні», потім надійшли гарбузи з «Дніпра» і «Вітчизни».

Ай, ай, ай весело! Всі ми під пресом.
Так воно треба задля прогреса.

3.IX.1963

Коли я говорю про «дикий острів» і свою самотність, то в цьому немає аніякісінької зневаги до людей. Те, що в Черкасах я майже не маю друзів, зовсім не означає, що я вважаю всіх нікчемами, не гідними моєї уваги і т.д. (це закидає мені дружина). Просто не зустрів я серед них духовної рідні, а дружба, як відомо, не може триматися лише на рацію /.../

20.IX.1963

ЛИСТИ

До Анатолія Перепаді

Бон жур, месьє Анатоль!

Дуже вдячний тобі за листа. Я одержую їх так рідко (не лише від тебе), що кожен з них ніби пучок світла в мою печеру. Звичайно, я зворушений твоїми запросинами до столиці, але про це годі й мріяти. Доживатиму я свій вік у провінції, бо не володію спритністю влаштовуватися, а на моїй тонкій шиї багато всіляких моральних та неморальних обов'язків.

Вдячний тобі та й Поповичу за увагу до моїх писань, а до того ж я згоден з основними вашими заввагами. Мабуть, тільки причину тих вад не вірно розумієте ви. Справа не в провінції. Справа в тому, що зараз я переводжу свій поетичний тепловоз на рейки сюжетності. І відверто зізнаюся, що ще не вмію рухати події лаконічно. Може, й не зумію — адже одного хотіння тут замало. Окрім того, є товариші, яких можна «провести» тільки словесним туманом. Це, між іншим, зробив талановито Іван Драч у своєму «Ножі». Я зробив це в «Голодній симфонії». Цю поему я дуже люблю, бо, можливо, нічого кращого й не напишу. Тож пробач мені чванство.

Протягом першої чверті року буду в Києві. Редагуватиму збірку. Мені телефонували, що вона вже затверджена в плані на 1962. Рецензував її Степан Крижанівський, але його оглядин мені досі не прислали. Оце тобі «переваги» провінції. Коли б я був столичним бебі, то познайомився б з сентенціями доктора з місяць тому і принаймні знав би, чого від мене хочуть.

Досі шкодую, що ти не прибув на новорічні святки. Тепер це бажання (побачити і почути тебе) не так хутко здійсниться.

Тисну руку. Поповичу — привіт. Бувай.

Василь

До Івана Світличного

Доброго здоров'я, Іване!

За моїми підрахунками, твоя відпустка вже закінчилася, і тепер ти з новими силами заходився каркасувати наше світле майбутнє. Твій покірний слуга заступив на трудову вахту майже місяць тому. Отже, ми крокуємо пліч-о-пліч. Чому б нам не налагодити трудовий перегук?

Через кілька днів я, очевидно, пришлю тобі свою брошуру — оперативна «Літературна Україна» вже сповістила про її вихід. Втішаюся думкою, що в моїй книжці ти знайдеш вдячний матеріал до твоєї войовничої статті, про яку ми говорили колись у тролейбусі № 17.

Іване, маю до тебе маленьке прохання. Дізнайся, будь ласка, які екзамени і в якому обсязі треба скласти, щоб доскочити звання аспіранта вашого інституту. У наступному році я хочу спробувати свої сили. Певна річ, мене штовхає на цей крок не жадоба знань чи патріотичне бажання безкорисливо і самовіддано прислужитися дмитеркознавству. Просто чую, як щоденно тупію і висихаю під гарячим черкаським сонцем. Душа міліє, а це вже являє певну небезпеку навіть для моєї поетичної довбанки.

Як ви провели свою відпустку? Чи задоволені мандрями по «нашій не своїй землі»?

Дуже мені хочеться вчинити набіг до Києва, але... на жаль, в українській мові ще зберігся цей капосний сполучник. Мабуть, наші мовознавці забулися, що ми живемо в епоху розгорнутого будівництва комунізму і змогли б прекрасно обходитися без усяких «але».

Ну, бувай здоровий, друже. Зичу тобі всякого добра і... трішки синців од критичних геркулесів.

Привіт Льолі.

Василь Симоненко

13.XI.1962

Любий Іване

Твій лист був другою звісткою з волі у мою незагратовану в'язницю. Кілька днів тому я видушив близько 30 слів з мовчазного лінгвіста А. Перепаді. Сей муж, як і ти, має якісь новини, та не хоче покладатися на «епістолярні випадковості». Я заінтригований, і до Києва хочеться, аж жижки трусяться. Можливо, десь під кінець місяця і вирвуся на день-другий.

Можливо, я не знаю ситуації, але твій оптимізм стосовно пагінців не здається мені реалістичним. Літо аж надто вже примхливе та холодне, хмари бігають по небу, мов дикі коні. У всякому разі, краще мати несподівану радість, аніж аналогічне розчарування. На тім стою і стоять буду. Щоб ти зрозумів мій настрій, перепишу тобі поганенького верлібра.

Я тікаю від себе, від муки і стоми,
Від крикливих окатих міст,
Я самотній бреду
В білу папороть снів.
Я зрікаюся всіх
І цураюся всього,
Бо хочу побути нічим.
Я, натомлений власною дурістю,
Хвалькуватістю власною вбитий, —
Я від себе втечу
В білу папороть снів.
Там — у снах — ніжні тигри
Цілуватимуть губи мої пересохлі,
Леопарди чарівні зніматимуть шкури
І мені даруватимуть щедρο:
— Бери!..

Я візьму.
І забуду про все на світі,
Стану сном, сновидінням солодким,
Як добре, що я — це сон,
І як погано, що я проснуся,
А біла папороть зазеленіє...

Дійсно, коли прокинешся, то почуваш, як твоїм вухам не вистарчає примітивних силогізмів Світличного, елементарно хибних есе Сверстюка, темпераментних абсурдів Дзюби, і німої іронії Перепаді, і засмученої жіночості портативної Ірини, і... і.. але можна «ікати» ще цілу сторінку. Іноді хочеться перенести ще одну вівісекцію від скальпеля КостаЛіни.

Господи, нащо ти, створивши нас непорочними жовтенятами, створив і спокуси для нас?! (Риторичне запитання).

Гадаю, що в цьому хаосі ти зумієш розібратися, розставивши розділові знаки та лапки.

Ave, Іване.

Вітай Люлю, і магнітофонно знайому сестру, і всіх наших спільних знайомих та друзів.

Твій *Василь*

Р. S. Коли здибаєшся з Кочуром, тактовно довідайся, будь ласка, чи він не прокляв мене за переклади. І ще одне — як там справи за ширмою? Уже ж повинно щось у магазинах з'явитися, хоч цитати з роману.

В. Симоненко

18.VI.1963

До Бориса Антоненка-Давидовича

Дорогий Борисе Дмитровичу!

Нарешті Ваш роман доповз і до Черкас. Вчора, оббігавши півміста, я ледве придбав для себе одного примірника. Мені було дуже радісно, що книга, котру я так полюбив, зникає з книгарень майже блискавично.

Кажуть, що найсильніше перше враження. Але то, мабуть, правдиве тільки тоді, коли твір мілкуватий і тримається на зовнішніх оздобах. «За ширмою» я не перечитував, а читав захоплено, відкриваючи ті грані і вловлюючи нюанси, що при першому знайомстві лишилися чомусь поза увагою. Можливо, це сталося тому, що в журнальному варіанті не було останнього розділу. Прекрасного розділу!

Сердечно дякую Вам за чудову книгу, за ті години творчої і естетичної насолоди, котрі Ви подарували своїм твором і мені і багатьом-багатьом читачам. З синівською шанобою схиляю голову перед Вашим талантом і зичу Вам довгих і плідних років життя.

Щиро Ваш Василь Симоненко

10.VIII.1963

До Григорія Кочура

Дорогий Григорію Порфировичу!

Щиро дякую Вам за Тувіма. Це для мене була справжня радість — і те, що Ви згадали мене, і те, що такий поет з'явився на українському небі. Коли б я не знав Вашої доброти, то був би певен, що Ви не раз згадували мене незлим тихим словом. Все ж Фельдека я переклав, хоча дуже боюся за ті переклади. Адже, якщо не зважати на кілька дилетантських препарацій над Блоком і деякими білорусами, то можна сказати, що я в цій справі іще навіть не допризовник. [...]

Я не прошу поблажливості, а хочу тільки, щоб Ви не втрачали в мене віри остаточно — можливо, я ще й зроблю щось путнє. Буду Вам дуже зобов'язаний, якщо Ви напишете кілька слів про те, чого варті мої переклади.

Я дістав листа від О. Зілінського з Праги. Прохає нових віршів для антології, котру вони компонують. Але Ви, мабуть, це знаєте.

Живу дуже тихо, без новин. Вітайте спільних знайомих і друзів, бо я саме нікому не пишу.

З пошаною В. Симоненко

4.VI. 1963. Черкаси

В президію правління Спілки письменників України

Шановні товариші і старі друзі!

Звертаюся до Вас у трагічну хвилину свого життя — можливо, завтра мене вже не буде. Звісно, література перенесе цю майже безболісну для неї втрату. Але я не можу піти з життя, не подбавши про долю сім'ї, особливо матері. Мама моя працювала в колгоспі 27 років, але, незважаючи на це, змушена вдоволь-

нятися роллю «утриманки». Перший день моєї смерті може стати першим днем її жебрацького животіння. Від усього серця прошу вас не допустити цього, коли це можливо, виділити їй з коштів Літфонду бодай мінімальну суму, котра б гарантувала її від голодної смерті.

Всі авторські права на мої писання належать моїй сім'ї: дружині Людмилі Павлівні, синові Олесеві та матері Щербань Ганні Федорівні.

12.XI.1963

УРИВКИ ЗІ СПОГАДІВ ПРО ПИСЬМЕННИКА

* * *

У книжці діалогів із матір'ю Василя Симоненка Ганною Федорівною письменник **Микола Сом**, писав: «Мені неважко уявити Василеве дитинство, бо воно було схожим на моє: війна... голод і холод... щоденний страх під хрестатим, розстріляним небом... окопчик під хатою... нужденна школа... чорнило з бузини і нестача паперу та книжок... довгождана Перемога і сльози матерів та дітей... Хіба цього мало на одну маленьку дитячу душу?.. Горе ніколи не забувається. Ось чому люди, які пережили страшну війну, так прагнуть вічного миру. Ось чому ми пишемо вірші, пісні і поеми про пережите страхіття і страждання. Звичайно, про війну написано чимало прекрасних і хвилюючих творів. Та вірш Симоненка «Жорна» — один із найкращих, найсильніших у цьому ряду. /.../

...У нас теж були жорна. Тільки не ручні, а ножні — з великими, переважними каменищами. І хоч припнули ми їх у сінях, та вони так шалено двиготіли, що хата ходила ходором. На початку п'ятдесятих років (за наших студентських днів) ті проклятуші і благословенні жорна ще стояли у наших сінях, як музейний експонат. Отож Вася, гостюючи у моїх сестер, довго розглядав ту хитру споруду, а потім жартома попросив мене: «Знаєш що? Зроби мені приємний подарунок на згадку про твоє красиве і гостинне село. Звичайно, я їх — ці важенні жорна — забирати із собою в гуртожиток не буду. Нехай стоять собі. Аби тільки я знав, що вони — мої...» Певна річ, я з радістю (символічно!) подарував ті жорна Василеві. Принагідно скажу, що тоді, у веселі студентські дні, ми дарували один одному несутітні, аж занадто фантастичні дарунки. Так одного незабут-

нього щедрого вечора Вася подарував мені Багамські острови, а я йому — Аляску і Бердичів.

Отак жартували... Гralися і сміялися інколи, як малі діти. А Василь поміж нами, студентами, був неперевершеним жартуном-дотепником. Та насамперед він був серйозною натурою, людиною діла і слова. На відміну від мене та інших наших однокурсників, він багато читав і знав. Учився старанно і завзято. Не любив гуляк і ледацюг, пройдисвітів і дурників».

А в статті «Симоненкова дорога» **Микола Сом** згадує: «На літературних зустрічах мене часто запитують: «Звідки почався Василь Симоненко? Де він звівся та розповився?» Інтерес до його життя і творчості дедалі зростає. Читачів цікавлять усі подробиці із біографії улюбленого письменника.

Я постараюся намалювати вам Симоненкову дорогу — важку, трагічну і коротку: поет ішов по ній неповних двадцять дев'ять років. Але коротка дорога не знає короткої пам'яті.

Звичайно, вона починається із Біївців — того невеличкого полтавського села, що єдиною зеленою вулицею біжить до Лубен, Полтави і Києва — до великого людського океану. А на тій вулиці над Удаєм-рікою стоїть сиротою старенька селянська хата, де 8 січня 1935 року народився майбутній український поет Василь Андрійович Симоненко. Через ту непомітну і печальну хату пройшли голод і холод, її не проминула велика війна і всі лихоліття нашого віку. Спасибі ж добрим людям, які зберегли і ту хату, і ту піч, що будуть найтеплішою згадкою у ранній творчості поета:

Ти приймала і щастя, і лихо,
поважала мій труд і піт,
із-під сірої теплої стріхи
ти дивилася жадібно в світ.

А хіба ж то хата синіми вікнами «дивилася жадібно в світ»? То ж юний Василько своїми допитливими очима заглядав у тривожне людське життя.

Тепер ця хата знаменита. Тут міститься сільський музей Симоненка — іще бідний і необжятий, але обставлений нехитрими речами його дитинства. Тільки жаль мені, що тут рідко звучить людська мова-розмова. Що тут ніколи вечорами не світиться вікнами Василева світлиця. Та я щасливий від того, що кілька днів у своєму житті знав Симоненкову хату веселою, голосною і щедрою...

...мати поета, яка тепер живе у Черкасах [мати померла... й похована в Черкасах біля могили сина. — Уп.] згадує: «Мій Вася спочатку учився у Бієвецькій початковій школі, а десятирічку закінчував у сусідньому селі Тарандинцях.

Учився добре — недарма ж і десятирічку закінчив із золотою медаллю. Але я думаю, що дорога до школи була для нього мукою...» Це справді так. Через багато років у новелі «Дума про діда» Симоненко не забуде згадати свою першу дорогу: «...я ходив тоді в восьмий клас. Дев'ять кілометрів було до школи. Як на мої чотирнадцять років, то це не так вже й мало». Та це ж тільки в один кінець дороги!..

Певна річ, над раннім Симоненковим первопутком співає польовий жайвір і сам він співає свою улюблену пісню:

Ой по горі, по горі
Вівчар вівці зганяє,
Вівчар вівці зганяє,
На гирлигу злягає...»

* * *

Однокурсник поета **Анатолій Сердечний** писав:

«Пам'ятаю його — із сором'язливою, майже дівочою усмішкою, завжди спокійного, урівноваженого і добродушного. Це на лекціях і в читальні. А в студентському гуртожитку на старій Солом'янці бачу зовсім іншого — веселого, товариського і навіть насмішкуватого.

Васия Симон (так називали його однокурсники) навчався у французькій групі, а я — в німецькій. І хоч ми не щодня зустрічалися, але ставилися один до одного по-товариському... Та на перших курсах він найбільше спілкувався і дружив із нашим однокурсником Лесем Каліхевичем — трохи дивакуватим, але розумним і ширим хлопцем. Чомусь Каліхевичу (а не комусь іншому) ми з особливим довір'ям викладали всі свої юні таємниці, свої сумніви та болі. Був же він вельми начитаний, володів високими літературно-мистецькими смаками. Тож не випадково, що саме із такою людиною Симоненко охоче спілкувався, цінував його думки, читав йому свої перші вірші. І треба сказати, що вже тоді Каліхевич був високої думки про поетичні твори Васи Симоненка. Олесь говорив мені: «Ось побачиш: із Симоненка будуть люди. Він талановитий і розумний. Має своє бачення світу...»

* * *

Станіслав Тельнюк, письменник:

«...Смерть вибила його з найпередовіших лав борців-лицарів, але далі воювала його поезія, його творча спадщина, пам'ять про нього. І як же ненавиділи його поезію, його пам'ять сталіністи...»

Не вмер би Василь Симоненко — його б вони загнали туди, куди загнали Василя Стуса, чи Івана Світличного, чи Євгена Свєрстюка, чи Івана Дзюбу, чи Олеса Бердника, чи багатьох інших. Загнали б у тюрму. Чи загнали б у петлю, як Григора Тютюнника або Віктора Близнеця, у загибель від горілки, як Станіслава Шумицького, Валерія Юр'єва, Василя Бондаря... Вони б знайшли спосіб розквитатися із ним. Але — і в цьому я непохитно впевнений — не змусили б його відмовитися від свого «Я»...»

* * *

Учителька **Уляна Миколаївна Демченко** з села Тарандинців, куди після чотирьох класів ходив Василь Симоненко, згадувала такі епізоди: «Я добре готувалася до уроків, але в своїх силах була невпевнена. І коли я заходила до класу, то найбільшу увагу звертала на парту, за якою сидів Василь, бо вже знала, що він розумний хлопчина і може помітити непередбаченість учителя при подачі нового матеріалу. Василь же якось спідлоба поглядав на мене і поволі, але красиво креслив. Як пізніше я дізналася, він одночасно креслив і читав з-під парти художню літературу. А поглядав на мене, аби я його не помітила... Пізніше він сказав мені, що складне креслення після моїх пояснень він може вдома виконати по пам'яті.

А якось зарядила хуртовина. В такі дні наша школа затихала, бо підвозу ж тоді не було... І раптом на шкільному порозі з'явилася снігова баба. Це з усіх чужосельців прийшов до школи лише Василь».

* * *

Однокурсник Василя Симоненка, черкаський журналіст **Станіслав Буряченко** згадував такий промовистий епізод:

«Сталося це навесні 1953 року, на початку березня. Так, у день смерті «великого керманіча», світового «вождя пролетаріату», «друга дітей» і «мудрого вчителя» — саме отого, про котрого майже на кожнісінькому кроці вдиралися в очі, впивалися п'явками в тіло і душу плакатні гасла: «Сталін — це Ленін сьогодні!», «Під прапором Леніна, під проводом Сталіна — вперед до перемоги комунізму!»

Згадується: ще за вікном починало сіріти, я підхопився на ліжку в кімнаті гуртожитку № 2 на Солом'янці, сів на ліжку і очманілими очима дивлюсь — що за придибенція? Коли чую: радіо бемкає... і відомий усій країні голос Левітана лунає...

Як навіжений, кричу: «Хлопці, хлопці!!! Сталін помер! Слухайте!» Певна річ, таким криком можна й мертвого розбудити.

За такий гвалт можуть не тільки подушками закидати, а й водою з чайника облити. Та того разу минулося. Того дня, пам'ятаю, багато хто з людей розгубився: дехто плакав, дехто розпачливо запитував невідомого кого:

— Що ж ми, як ми тепер?.. Без нього, без батька нашого... Що з нами буде?

Зізнаюсь, збентежений і спантеличений був і я. Аякже. Виростали з його іменем, з молоком матері всмоктували довічну любов до великого й доброго батька свого — Сталіна. І раптом — на тобі — помер.

Хтось з однокурсників на вухо стиха сказав мені:

— Піди вниз поглянь на Сталіна...

— Де? Що ти верзеш?

— Тю! Та тихо ти. На бюст його глянь, тільки ззаду і щоб ніхто не помітив.

А у нас на першому поверсі, у вестибюлі, як і в кожному тодішньому гуртожитку, стояло обов'язкове погруддя вождя... Пішов я, глянув. Боже мій! На потилиці бюста стирчить обслинений, обкурений недопалок цигарки...

Я, звичайно, отетерів. Але швидко опам'ятався, сторожко роззирнувся навкруги і мерщій пішов геть.

Якби тоді знайшли того «жартівника» — ой, як йому не поздоровилося б. Тоді це ще пахло... Смаленим вовком пахло.

І уявіть: ніхто й ніде тоді і словом не прохопився про ту подію. Навіть «сексоти» (їх ще «шестірками» звали), які були тоді у кожній групі, промовчали. Інакше прошелестіли б ми усі через невмолиме сито допитів.

Отой недопалок разюче подіяв на всіх нас: більше, ніж будь-який документ. Не побоявся хтось виявити свою зневагу до бога, до ідола. Мабуть, знав матінку-правду. Що ото він таке «вчудив», Василь признався мені після закінчення університету.

— І ти не побоявся? — запитав я Василя.

— Таких людей, які нічого не бояться, нема. Головне не це, головне — побороти страх.

Що на це скажеш?»

* * *

Микола Сніжко, журналіст:

«...Мені завжди цікаво було спостерігати, як він розмовляє із молодими поетами — уважно, серйозно і навіть прискіпливо. Найпильнішу увагу він звертав на мову літературного твору, гостро критикував «русизми» і тут же правив стилістичні огріхи. А ще він постійно цікавився, що читає творча молодь, у кого вчиться, як ставиться до важливих подій у нашому житті. А на

каверзне питання «Як стати справжнім поетом?» відповідав дуже серйозно і точно. Я пам'ятаю п'ять Симоненкових заповідей:

1. Знати мову, якою пишеш. (Говорити українською мовою, а не «на українській мові»).

2. Стати освіченою людиною.

3. Не бути байдужим до людей.

4. Працювати до сьомого поту.

5. Мати те, що від Бога, — талант.

Тепер усім відомо, що Василь Симоненко свято виконував усі свої творчі заповіді».

* * *

Ігор Осадчий, фотожурналіст у передмові до своєї фотокнижки «Аби ж я знав, що Василь — геній...» згадує: «...Не буду затримуватися на обставинах, за яких я почав працювати фотоколом газети «Молодь Черкащини» — органу Черкаського обкому комсомолу, перше число якої вийшло у лютому 1960 р.

Пригадую... Ось я сиджу за робочим столом у крихітній кімнатці, де міститься відділ пропаганди. Навпроти, впритул до мого, стоїть стіл самого заввідділом — Василя Андрійовича Симоненка. Ліворуч від нього, в кутку — робоче місце золотоволосої Жанни Біличенко, яка спеціалізується на новинах культури та мистецтва. Позад мене фанерна «халабудка» 1,5×1,5 м, що гордо іменується фотолaborаторією. Там, у страшенній задусі і тісноті, мені доводиться чаклувати над ванночками, розважувати хімікати, готувати розчин. /.../

...Я за своїм столом то працюю з електросушаркою, то пишу текстівки або ж ремонтую фотообладнання (воно було таке неякісне, що я часто користувався своїми власними фотоапаратами та приладами).

...Василь Андрійович, або просто Вася, смачно затягується улюбленою «Примою», вмочає перо в чорнильницю і строчить передовицю.

...От ще картинка: через відчинене вікно регулюю далекомір фотокамери. Потім заряджаю касету і навскидку роблю кілька знімків — Василь і Жанна, як правило, є для мене моделями під час випробування проявників, плівки, оптики. Саме ці фотографії склали основу моєї фотоколекції щодо Симоненка. А також ті, які робилися у спільних відрядженнях, на пікніках та за святковим столом.

Іноді мене запитують: «А ти знав уже тоді, що Василь — геній?»

«Аби ж я знав...», — відповідаю. /.../

До Васі навідувалися друзі з Києва. Одного разу завітав університетський товариш Анатолій Перепада. Він спеціалізу-

вався на літературних перекладах з французької. Пам'ятаю, Василь після спілкування з Перепадею, вже після того, як той поїхав, часто декламував мені то Верлена, то Рембо, то Поля Елюара.

Взагалі, Симоненко час від часу «відкривав» для себе когось з поетів та прозаїків: то Едуардаса Межелайтіса, то Юліана Тувіма тощо, а то приносив на роботу книжки Броніслава Нушича, Марка Твена або ще когось зі славетних сатириків чи гумористів, цитував нам з Жанною Біличенко найсмішніші на його погляд, місця, і ми втрьох сміялися над дотепами класиків.

Вася любив своїми «знахідками» поділитися з ближнім.

...Сам Василь не співав — не мав голосу, і, за його ж висловлюванням, «не чув усіх звуків». Він любив слухати, як хтось співає. Йому подобалися пісні різного жанру, особливо «ніжні і замріяні». На той час він захоплювався бардами. Зокрема, популярним тоді Юрієм Візбором. У Василя був товариш Освальд Сіфер — журналіст, шахіст, альпініст. З чергового вояжу в Кавказькі гори Сіфер повертався з багажем нових «похідних» пісень і в колі друзів виконував свій репертуар під гітару. Василь був у захваті. Особливо від «одеського фольклору.» /.../

* * *

Жанна Біличенко, журналістка, з якою Василь Симоненко працював у редакції газети «Молодь Черкащини»:

...Його любили всі. Мало хто міг вставити в розмову більш дотепне слово, ніж він. Мало хто вмів і хотів так, як він, відкривати душу для чужого болю і простих людських турбот. Мало хто був таким справедливим і непідкупним. Він ніби увесь час ходив у простій полотняній мужицькій сорочці. І в той же час з ним легко було відкривати все нові і нові землі, острови, країни — такі ж несподівані й чудесні, як повітря після горобиної ночі. І це неправда, що його вже немає з нами.

* * *

Дмитро Чередниченко, письменник:

«...І ось випадок закинув мене «аж у Черкаси». Прихопив трохи своїх спроб із собою. Зайшов до редакції «Черкаської правди» [Тут Василь Симоненко працював до переходу в «Молодь Черкащини. — Д. Ч.]. Мене справили до привітного худорлявого чоловіка, ім'я котрого я вже кілька разів зустрічав у газеті. І під віршами, й під статтями (зокрема й на педагогічні теми). Я похвалився, що сподобались його вірші. Але він анітрохи од того не прояснів. Розмова була стримана, серйозна.

Потім отримую лист: «Раз так виходить, давайте познайомимося. Я — Симоненко Василь Андрійович, маловідомий і незаслужено забутий...» Проте, мовляв, доля вознесла, приклеївши до літрабівського столу, з радістю поступився би місцем, коли б мав кращу професію і т. д.

Далі — серйозно: що Михайло Масло живе і творить в селі Ковалівці Драбівського району... що з моїх «порад» користь Вам буде мала, бо я не тямлю в поезії...»

(Так, і в розмові якось він скептично говорив про свою творчість. Невже він не знав, що він великий поет?.. В окремі гострі хвилини, мабуть, таки знав чи хоч відчував. На люди цього не показував. Як і всякий справжній поет).

Ще автор листа сповіщав, що мій «Запорізький дуб» (малюнок і текст) повинен з'явитися в неділю, 11 січня, два-три вірші, може, вдасться вмістити аж в лютому, бо з'їзд, значить, газета буде завантажена хоч ріже — а більшого обіцяти не може, — готуватиметься альманах...

І ще просив написати нарис про когось із знатних односельчан... «Буду в Каневі... заїду і до Вас в Пшеничники (смачна назва!). Бувайте щасливі. Літпрацівничок Василь Симоненко». »/.../

* * *

Олесь Симоненко, син письменника:

«Коли мій батько Василь Андрійович Симоненко помер, я був ще зовсім малий. Спогади у мене про нього — дитячі.

Як і всякий батько, він любив гратися зі мною, читав оповідання, казки, вірші. Знав він їх багато. Читав напам'ять. Як справжній тобі артист. Мені це подобалося, і я кожного дня з нетерпінням чекав його з роботи.

Пам'ятаю, якось прийшов він додому веселий і збуджений. Я ж навпаки — був насуплений, набурмосений.

— Чого сидиш сумний та невеселий, як сотник Забрюха? — накинувся він на мене і став лоскотати. — Ану, козарлюго, вище голову!

Говорив він інколи незрозуміло для мене. Це зараз я знаю, що той сотник із Квітки-Основ'яненка — козацька душа. А тоді це була для мене загадка: чого батько так називає мене?

— Тату, напиши мені казочку. Всім шось пишеш, а мені? — просив його я.

— Обов'язково напишу! — і знову лоскотав мене.

— А про що?

— Про себе. Тільки буду я там, як добрий дядько Лоскотон. Хочеш?

— Еге ж...

Потім він не спав цілу ніч. А наступного дня під вечір вже декламував мені казку про дивного і доброго Лоскотона, про царя Плаксія і його мерзенного Макаку-Забіяку.

Я просив його читати казочку щовечора. І кожного разу він добавляв до неї щось нове, ще смішніше і цікавіше.

Так народилася та дивовижна казка. Тепер я читаю її моїй доці Мирославці. І вона впевнена, що отой добрий Лоскотон — то її казковий, рідний дід Василь. /.../

* * *

Євген Сверстюк, письменник:

«При зустрічах з Василем Симоненком ми говорили жадібно, як люди, які в очах один одного бачать себе більшими, ніж у своїх власних очах. Він говорив багато, наче хотів виповісти себе за всі місяці й роки мовчання. Говорив про безпросвітні Черкаси, про свої і чужі твори, особливо ті, що на хвилі популярності. На гребені тієї хвилі тоді сидів Євтушенко. Василь відчував, що це слабка постать, наскрізь кон'юнктурна, без того прозорого ядра, що складає серце поезії. Але його кон'юнктура була опозиційною і прогресивною: думка його була міцно настояща в атмосфері артистичної і порівняно незалежної московської інтелігенції. Думка його підживлювалася чутками та інформацією з перших рук («сам говорив»). Симоненко, мабуть, як і більшість із нас, читав його усе з цікавістю, може, навіть з легкою заздрістю, що можна написати так і надрукувати, тоді як у нас кожне помічене відхилення від сірої цензурної лінії надовго, а то й назавсім відлучають від преси»./.../

У спогаді 1990 року «Вітраж пам'яті» про визначну громадську діячку, художницю Аллу Горську (1929—1970) відомий літературознавець **Михайлина Коцюбинська** згадує і Василя Симоненка:

«...Травень 1964 року. Удвох з Аллою їдемо нічним поїздом до Черкас, веземо щоденник Симоненка. Минуло півроку з дня смерті поета. У пресі розгорнулася шалена кампанія критики ідеологічних збочень у поезії, досягло апогея цькування Василевого друга й наставника Івана Світличного, який чи не перший вповні усвідомив силу поетового слова, його багатючих потенцій і робив усе для належного осмислення й популяризації творчості Симоненка. З'явилася мерзенна стаття ~~Негодя~~ «Еверест підлості», де Світличного звинувачували у всіх смертних гріхах аж до фальсифікації щоденника Симоненка (то була арт-

підготовка до арешту Світличного, що не забарився). В цій ситуації Іванові незручно було далі тримати щоденник у себе, і він попросив нас відвезти його Василевим рідним.

Усю ніч у поїзді проговорили, просто з вокзалу поїхали до Василевої хати. Затрималися там недовго. І дружині й матері було незручно, адже і їх намагалися втягнути в цю брудну ідеологічну гру, змусивши матір підписати лист з викриттям «фальшивих» друзів сина. Віддали щоденник, посиділи для годиться і вийшли. І треба ж було раптом на сходах зустріти автора сумнозвісного «Евересту». Він глянув на нас — і зблід. Алла йшла просто на нього («як торпеда», сміялася вона потім) з презирливою усмішкою на устах. І так невисокий — він геть змлів. Мабуть, вирішив: зараз битимуть... Та ми пройшли повз нього впритул, не сказавши ні слова. І все ж лишилося солодке відчуття хай маленької, але — помсти.

Поїхали на кладовище до Василя. Очевидно, нас уже засікли, бо відразу ж за нами туди приїхала якась машина, звідки висіли «мистецтвознавці в цивільному» (безпомилково вгадуваний типаж!). Розташувалися неподалік, не дуже криючись. «Диви, нас фотографують», — голосно сказала Алла. Вийняла гребінець, зачесала свою білу кучму, ще й мене зачесала до ладу. «Тепер готово!» — і ми повернулися обличчям до наших «друзів», одверто позуючи...

В іншому спогаді, вже про поета з плеяди шестидесятників Івана Світличного, «Доброокий» (1995), згадуючи зібрання творчої молоді в оселі Світличних, Михайлина Коцюбинська писала: «Тут ми відкривали для себе Плужника, Антонича, Зерова. Тут вітали кожен паросток нонконформістського українського мистецтва. Тут знайшов свій духовний дім Василь Симоненко — Світличний був його першим критиком, пускав у світ його «захалавні» твори... Тут, у цій хаті, записувався на плівку Симоненків «Злодій» та інші поезії, завдяки чому його голос зберігся для нащадків...»

А товариш Симоненка, відомий перекладач Анатоль Перепада, розповідаючи про дружбу Івана Світличного та Василя Симоненка, писав: «...якби Симоненко не зустрів на життєвому шляху Світличного, з нього поет, звичайно, вийшов би, але був би інший поет. Як же важливо було Василеві знати, яке враження справлять на Івана нові вірші! Привезені з Черкас, передруковані на портативному «ремінгтоні», нашому ще студентському «верстаті Гутенберга», вони одразу потрапляли до Іванових рук, у яких дуже часто з'являвся редакторський олівець. Я сам бачив і можу посвідчити, як рукописи двох симоненківських казок для дітей «Цар Плаксі́й і Лоскотон» та «В країні Навпаки» пройшли Іванову редакцію. При цьому пропонувати свій варіант Іван дозволяв собі лише зрідка, йому досить було зро-

бити підкреслення, на які поет реагував тим, що переробляв позначене олівцем на краще. Абсолютний редакторський слух і художній смак ніколи не підводили Івана, тому він став для Симоненка порадиником і авторитетом, як згодом, коли Василь заходився перекладати чехів і словаків, став для нього порадиником і авторитетом Григорій Кочур».

* * *

У попередньому слові до «самвидавівської» збірки поезій Василя Симоненка поет, літературознавець і правозахисник **Іван Світличний** писав:

«У пам'яті всіх, хто знав Василя, він залишиться незвичайним життєлюбом і людиною залізної волі. Уже коли всі знали, що йому не встати з постелі, не писати віршів і не читати їх іншим, багато його друзів їздили до Черкас, щоб хоч чимось допомогти йому. Важко собі уявити, яке потрібне страшне напруження нервів, коли знаєш, що бачиш людину востаннє, чуєш її востаннє, але мусиш робити вигляд бадьорий, щоб навіть ненавномом не видати лікарської таємниці і не отруїти останніх хвилин рокованого на смерть друга... Ми боялися, що нерви здадуть і ми завдамо йому мимовільної прикрості. Але наші побоювання виявилися даремними. І то не тому, що ми були такими мужніми і вольовими. Василь надзвичайно спрощував трагічну ситуацію; вже важко дихаючи, він примушував сміятися інших і жодним словом чи жестом не дав знати про свою приреченість, хоч знав про це не гірше за інших. Про таких людей, як Василь, не хочеться говорити: «Вічна йому пам'ять!». Хочеться говорити про вічне життя його творів, його ідей, бо які б зміни не відбулися в нашому житті, ми знаємо, що його поезія житиме доти, доки житиме народ, для якого він писав, доки житиме справа, за яку він боровся. І я думаю, всі ми вважатимемо за велику честь і велике щастя прагнути бути схожими на нашого друга й товариша, робити те, що робив він, робити так, як робив він».

* * *

Останню зустріч з Василем Симоненком згадує поет **Микола Вінграновський**: «Василь Симоненко вже був тяжко хворим. Того літа 63-го року він приїхав з Черкас, де працював у молодіжній газеті, в Київ підлікуватися. І я вже тоді повернувся після навчання з Москви, жив у Києві, хоча жити не було де. А тут якраз комсомол дав Драчеві кімнатку, а Драч саме поїхав

учитися до тієї ж Москви, і цю кімнатку віддав пожити мені. Тоді Симоненко і прийшов до мене на ніч, ми розташувалися на підлозі, проговорили ніч, на ранок мені треба було йти на спілчанський «килим». Вранці я одягнув залишену Драчем білу сорочку. На Василеві якраз тоді був ще новий темно-коричневий костюм, піджак мені підійшов, я одягнув Василевого піджака й пішов до Спільки... Зі Спільки я прийшов чорний. Ми подивилися з Василем один на одного, нічого один одному не сказали, я зняв з плечей і віддав Василеві його піджака, і Василь пішов у лікарню... Більше живого я Симоненка не бачив. Побачив його вже у Черкасах шістнадцятого грудня того ж 1963 року, коли українська література прощалася з ним, зі своїм молодим 28-літнім поетом...»

* * *

Поет **Петро Засенко** у спогаді «До глибини народного гніву» пише:

«За мудрим висловом Ліни Костенко, певна річ, «ще не було епохи для поетів», та в час хрущовської відлиги все-таки, може, просто від затхлості повітря, що скупчилося в державі-казармі, двері самі собою прочинилися і знадвору війнуло свіжістю. Василь Симоненко встиг на хвилі свіжості, як інші шістдесятники, увійти в прочинені двері, які скоро державною рукою було взято на замок. Він був сам. У нього не було впливового вчителя, того «старика Державина», який міг би по-батьківськи як О. Довженко М. Вінграновського чи М. Бажан І. Драча на власному досвіді й авторитеті провести молодий талант через підводні скелі в ідеологічному бурхливому морі. Він до всього доходив самотужки, за компас-дороговказ йому слугувало глибинне чуття рідної землі, незглибима сила рідного народу. Звичайно, були в нього щиро віддані друзі-побратими, та вони самі зазнавали постійних стусанів з боку тоталітаризму».

І коли б Василь Симоненко вийшов на люди зі своїми гнівними віршами до хрущовської відлиги (а чимало таких поезій, виявляється, вже тоді було в його доробку), то не відомо, чи зміг би він написати ще щось подібне — йому просто не дали б і закінчити навчання в університеті».

ТВОРЧИСТЬ ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА В ОЦІНЦІ ЛІТЕРАТУРНОЇ КРИТИКИ

* * *

Патріарх української літератури, прозаїк **Олесь Гончар** називав Василя Симоненка «витязем молодого української поезії». Він писав про нього так:

«З глибини народного життя вийшла поезія Василя Симоненка. З мужності народу, з горя його і його звитяжної боротьби виспівалась вона. Звідси той дух непоборний, яким вона пройнята, звідси та розпашіла пристрасть, яка буяє в ній. Вітер часу не остудив Симоненкових поезій, вогнем душі жевріють вони й сьогодні, як і тоді, коли вперше так жагуче й неповторно вибухнулися у світ. /.../

Його любов до України — це любов юнака, який широко дивиться на світ, вміє дорожити своєю голубою планетою, адже вона не лише для космонавтів — для всіх націй і рас уже постає в унікальності, у єдності, як спільна колыска людства, живлющий оазис у Всесвіті. Симоненко бачить народ свій і в його багатющій героїчній історії, і в реальній неминучості майбуття, де українська нація — після тоталітарних жаків імперії, після геноцидів та голодоморів — посяде гідне місце в житті цивілізованого вільного людства. Україна для Симоненка — мати, святина, вона йому дає крила й снагу, глибину роздумів і художні барви, у відданості їй для поета — синівське щастя його, і сила, і честь. Нещадний він до її ворогів, глумителів та відступників, проти яких спрямована його спопеляюча ненависть /.../

Гостроязичний, насмішкуватий, поет ніде не поступається своїм правом викривати ругизну й трутизну, він охоче виносить на посміх громадянський все те, що йому бачиться негідним, принизливим для людини.

Художня палітра його багатюща, Симоненко сміливо випробовує себе в різних жанрах. Поряд із творами громадянської та інтимної лірики (ці мотиви в нього часто гармонійно зливаються в однорідний поетичний сплав) з-під його пера виходять і дошкульні сатиричні епітафії, і твори такого улюбленого народом жанру, як байка; він пише віршовані жарти й казки для дітей, зігріті теплим гумором, усмішкою, народним дотепом. Буває він різкий, іноді зумисно грубуватий, але й тоді під покровом цього вчувається щира, відкрита для ніжності душа. Творчий діапазон його щодамі розширювався, про що свідчить, зокрема, й художня проза молодого митця, його оповідання, в яких він теж залишався поетом.

Не випадково шевченківські інтонації, мотиви народної пісні так часто озиваються, відлунюють у поезіях Василя Симоненка. Непідробна глибока народність органічно притаманна його творчості, його поглядам на світ і на життя, на своє місце в ньому. Перед нами — молода людина, яка до важливих життєвих істин здобувалась сама, жила своїм розумом, не позиченими уявленнями, перед нами — образ людини, для якої етичною нормою стала суворість, майже аскетична вимогливість до себе, прагнення самовдосконалюватись, готовність взяти будь-який труд, будь-який випроб на себе ради України і людства.

Не якимись формальними новаціями вразив він нас, не умільським мереживом слів, а тією внутрішньою красою, істинністю почуття, інтелектуальною наповненістю, щирим юнацьким поривом, що властиві його найкращим поезіям:

Кораблі! Шикуйтеся до походу!
Мрійництво! Жаго моя! Живи!
В океані рідного народу
Відкривай духовні острови!

Багато він ще міг би створити. Може, лише третину відміряв свого звиятного шляху, і скільки незробленого залишилось по той бік трагічної мережі, за тими не пройденими верствами...»

* * *

Класик української літератури **Павло Тичина**, прочитавши збірку Василя Симоненка «Земне тяжіння» (1964), занотував у своїх щоденникових записах:

«Чудесно написано. Стисло. Всеоб'ємлюще. Крилато.

У нього цей вірш іде від Шевченка, можливо, від Грабовського і, безперечно, від Еллана, Чумака.

Але в жодному разі не від Самійленка, не від Вороного, не від Олеся».

* * *

Автор передмови до першої збірки Василя Симоненка «Тиша і грім» (1962) **Степан Крижанівський** визначив ідею поетової творчості так:

«Новаторство Василя Симоненка йде не стільки шляхом винаходу нових художніх форм — що теж надзвичайно потрібно, — скільки в сфері нових художніх ідей. Я б сказав, що вся суть у гуманістичній тональності його віршів і, в протилежність

надмірностям культу особи, в підвищеній увазі та любові до простої людини, яка не є «гвинтиком» чи безмовною основою, а є центром всесвіту, частиною суспільства, всього людства».

* * *

Літературний критик **Іван Дзюба** подає літературний портрет Василя Симоненка «Більший за самого себе». Ось фрагменти:

«Є люди, яким судилося бути більшими за самих себе. Такий Василь Симоненко. /.../

Якщо спробувати одним словом виразити головне в поезії Василя Симоненка, то це буде слово: народність. Правда, це слово так часто і фальшиво вживали і так його скомпрометували, що доводиться спеціально застерігатися, що в цьому разі йдеться про істинну народність, рідко явлену і тяжко здобувану. А не про ту сухозлітну лакейську «народність», яка полягала в краснобайських віршованих вправах на задані теми, в епігонстві і в бездумному переспівуванні кон'юнктурних гасел, в простакуватості і спробах піддобритися до казенних смаків, у дешевому славослів'ї упривілейованим «передовикам». Справжня народність приходить тоді, коли поет починає говорити голосом народу, твердим і солоним голосом; коли поет висловлює його наболілу правду; а це можливе тоді, коли поет той живе життям народу, його клопатами, тривогами й муками і коли він має велику силу й мужність бути репрезентантом народу перед своїм часом, а може, й перед усіма часами. «За всіх скажу, за всіх переболію...» /.../

Василеве зростання було дивовижне. Пригадується: вийшла перша його книжка. Всі її хвалили, всі захоплювалися, а Василь говорив про неї хіба що іронічно. Він уже не любив її, бо переріс її. Був людиною немилосердно самокритичною і вічно собою невдоволеною — за великим рахунком, а не дріб'язково. В нього було надто високе уявлення про літературу, надто високі ідеали й критерії, щоб він міг задовольнитися тим, що робив. Сьогодні він стояв вище, як учора, а завтра ставав вище, як сьогодні. Оця дорогоцінна здатність постійного умудрення, зростання, самовдосконалення, оця жадоба знань, жорстока дисципліна самонавчання — один з добрих уроків Василя Симоненка всім нам. /.../

Як довго боялися цих його слів і як довго і вперто вдавали, що їх не існує:

Ради тебе перли в душі сію,
Ради тебе мислю і творю,
Хай мовчать Америки й Росії,
Коли я з тобою говорю, —

а вони є і будуть, вони вічні, бо в них — право бути собою. Немає в них ніякого протиставлення когось комусь, немає заперечення великої історичної ролі Америки (чого начальство не могло допустити) чи Росії (що теж могло засмутити начальство), навіть відкидання гегемоністської моделі світу — це так, саме собою, оскільки вже впливає з суті. А суть проста і незаперечна, як біблійна істина: «Маю я святе синівське право з матір'ю побути на самоті». І нічого більше. Чи менше. А без цього синівського права — що доброго може бути в світі? Кого ж ми боялися (і боїмося) образити визнанням цього права? Права кожного народу бути собою? Права кожної людини в своєму народі буди — а не десь і якось — у своєму народі відчути себе сповна людиною і часткою людства? Це те, що говорив Шевченко: «У них народ і слово — і у нас народ і слово». Те, що говорив Хвильовий: «Росія самостійна держава? Самостійна. Так і ми ж самостійна».

Коли хочете, подвиг Василя Симоненка, як і те, що змогли сказати і зробити «шестидесятники» взагалі, — все це якоюсь гранню пов'язане або, може, є якоюсь самотньою складовою частинкою грандіозного вселюдського процесу, сказати б, «деколонізації» свідомості, процесу духовного відродження людства в самоутвердженні десятків народів, які виходять на історичну арену, безмежно розширюючи палітру світового буття.

...Вічна бентежність Симоненкового образу криється і в його долі, в ранній і трагічній смерті. Смерть у такому віці завжди вражає, нагадуючи про грізні й несправедливі сили, що підстерігають людську безборонність. А ще коли ця смерть обирає такий яскравий талант... А ще коли в цьому таланті сконцентрувалися надії всіх, хто ладен був прилучитися до пробудження національного самоусвідомлення свого народу... А ще коли талант цей тільки почав розгорятися, обіцяючи потужний спалах, незгасне жаріння...

Василь зростав бурхливо, і саме в останні два-три роки в ньому кристалізувалося те, що зробило його ім'я таким дорогим для всіх нас. Саме в останні роки він став «національною надією». І тим тяжчим ударом, викликом справедливості стали стрімка хвороба і болісна смерть». /.../

* * *

Літературознавець **Євген Сверстюк** не раз звертався до творчості Василя Симоненка:

«Радісно було думати, що десь там, у Черкасах, живе й інтенсивно працює Василь Симоненко. Ось приїде він у Київ з враженнями, а не по враження. Він завжди привезе несподіванку —

нову казку (ніхто ж не сподівався, що він писатиме й казки), казку цікаву для дітей, але цікавішу для дорослих. Раптом виявиться, що він як сюрприз хотів видати збірку оповідань. Ніхто б не здивувався, коли б він привіз сценарій чи драму. /.../

У нас у літературі немало хвацьких хлопців, які віршують, наслідуючи Єсеніна, свою любов до стріхи, навіть до волів. Це затишні, самовдоволені віршовані спогади замішлого обивателя, який не знає ціни оспіваних мозолів, але знає ціну свого комфорту. Він уявляє себе поетом, приставленим більшими начальниками для того, щоб співати. Потримайте трохи в руках рукописи, що надходять з околиць, побачите, як старанно і сліпо вони наслідують столичних титулованих графоманів, навіть не спробувавши поглянути власним оком на життя. Василя не втішали спогади про ремігання волів. Коли він і вводив волів у поезію, то тільки у своєму контексті — стриманого гніву: «Народ мій є! В його волячих жилах козацька кров пульсує і гуде».

Симоненко — єдиний поки що поет, що викристалізувався в провінції і вніс свій струмінь у поезію — струмінь оголеної правди і непідкупної честі.

Він знав народ у його побуті як селянський син. Знав село по своїх заболочених чоботях як працівник газети. Але він дивився на життя не як «представник», а як людина, як син дивиться на безпорадну матір.

Він піднявся до верхніх щаблів сучасної культури і вмів бачити колгоспника на тлі космічного віку — весь діапазон крайностей життя і «парадоксів доби»:

Цілую руки, що крутили жорна
У переддень космічної доби.

Над цими словами не всміхнеться навіть випещений серед міських достатків блазень, що не любить села чи то за високі ціни на базарі, чи то за бідність і неосвіченість.

Глибоке розуміння Симоненком значення свого кореня, постійне відчуття сили, що йде від рідної землі, відчуття радості й гіркоти обов'язку перед рідним народом — усе це було в нього таке елементарно сильне, як і слова:

Я без тебе нічого не значу,
Наче птиця без крил.

Над цими словами не всміхнеться навіть випещений серед міських достатків блазень, що не любить села чи то за високі ціни на базарі, чи то за бідність і неосвіченість.

Глибоке розуміння Симоненком значення свого кореня, постійне відчуття сили, що йде від рідної землі, відчуття радості

й гіркоти обов'язку перед рідним народом — усе це було в нього таке елементарно сильне, як і слова:

Я без тебе нічого не значу,
Наче птиця без крил.

Як це громадянське кредо Симоненка підноситься над тисячами дзвінких патріотичних декларацій!

У його простоті ви відчуваєте людину високої інтелектуальної культури — масштабний розум, який уміє відсівати дрібниці й оголювати суть. Його простота безоглядна й гостра, як його вірш «Злодій».

Пригадую — вечір у Черкаському Педагогічному Інституті. Виступ Василя був найцікавіший, найяскравіший, хоч виступав він разом з Миколою Вінграновським. Відчувалося, що його там любили, бо саме його ім'я викликало хвилю оплесків. Але хтось з тих, що не дуже заслухуються віршами, наслідком уродженої або натренованої пильності зафіксував непевний звук і тут таки, щоб засигналізувати, послав записку: «Яку це Ви самостійну Україну маєте на увазі, коли пишете —

«Хай мовчать Америки й Росії...
Маю я святе синівське право
З матір'ю побути на самоті?»

Василь спокійно і наче недбало прочитав цю записку й сказав:

«У мене Україна одна. Якщо автор запитання знає другу — хай скаже. Будемо вибирати». Ось його лаконічна й по-справжньому народня простота і мудрість.

З ним не можна було сперечатися — він не висловлював квапливих напівдумок, він про все подумав і там, де інші багато й неясно балакають, — мовчав. Уся наша втіха, що цей його стиль відбився в тому, що він залишив нам. Але залишив для нас він тільки свій початок сходження на верховину. У важкій боротьбі з собою, з атмосферою дрімотної байдужості й мертвого стандарту він вибився на свій шлях і тільки почав ним йти. /.../

Кожен його вірш нагадуватиме нам і тим, що будуть після нас, елементарні істини, без яких не можна змістовно жити, —

Ти знаєш, що ти людина... /.../

Взагалі вірш Симоненка тяжив до ускладненості, оскільки його думка шукала своєї форми й простору.

У білій стерильній тиші лікарні голос Василя заламувався, але погляд його ні разу не вертався назад, а далі проривався до незвіданого. Здавалося, усе життя зосередилося тільки в гарячому блиску болісно великих очей. «Поет мусить час од часу проривати кола, в яких опинився, — роздумує він уголос над зга-

санням одного знайомого поета. — Здається, був у нього талант, свіжість і навіть чесність думки, але закрутився в одному своєму колі і змертвів. Там про нього й забули. Поет мусить вирватися з цього кола на іншу орбіту... За ніч я спалював пачку сигарет — досі викашлюю...»

Дорогою ціною дався йому прорив. Але за свою коротку й одноманітно вбогу юність він зумів назавжди утвердити свою неповторність. Свою важку, але цілком усвідомлену дорогу до правди. Про це ми розмовляли після одного його виступу — чесного до зухвалости.

Це — життя. Наші прадіди-запорожці вимірювали його, не роздрібнюючи. Вони клали життя для життя, не дозуючи крові. Той, хто виходить на поле чести, виносить усе життя.

То яке ж моральне право маємо ми гратися в правду, гратися в слова, як паяц на арені цирку грається в серйозність. Симоненко гидував духовими карликами й паяцами. Він просто йшов на повен зріст, він красиво йшов, як його «перехожий», — і дивився перед себе мужніми очима мужицького сина.

Стежка його має чарівну силу випрямляти горбаті душі».

* * *

Поет Дмитро Павличко писав про непересічний талант Василя Симоненка:

«Василь Симоненко коротким життям заробив чесне безсмертя, хоч про свою дочасну і позачасну славу він ніколи не думав.

Одійде в морок підле і лукаве,
Холуйство у минувшину спливе,
І той ніколи не доскочить слави,
Хто задля неї на землі живе.

Його боліли всі кривди, завдані мозолям і пісням нашого народу, але найбільше його мучив сором за безбатченків і єзуїтів, що, лагідно посміхаючись, одрікаються народного звичаю, своєї мови й своєї матері. /.../

Василь Симоненко писав просто. Цим він виділяється з-поміж своїх літературних ровесників, особливо з-поміж тих, які полюбують словесне бароко. Не варто та й неможливо накидати кому-небудь з письменників чужу простоту як взірць для наслідування. Але треба говорити про істинну демократичність поезії Василя Симоненка. Вона — оця демократичність — живе не тільки у здебільшого традиційній формі, але — і це найважливіше! — у нетрадиційному змісті. З позицій нашого найголовнішого читача, який шукає в літературі не краси, а правди,

поезія Василя Симоненка виграє в порівнянні з найвишуканішими і найзграбнішими віршами, що родяться з глибокого знання сучасної модерної літератури і з неувagi до сучасного життя.

Василь Симоненко писав афористично. Він ніби готував свої думки для бронзових або гранітних літер. Він, здається, вимагав од поезії не лише нових відкриттів світу, але й створення моральних, політичних, національних, загальнолюдських обов'язків і прав, які мають у майбутньому суспільстві заступити юридичні закони. Йому не завжди вдавалося самому дотримуватися цієї вимоги. Порівняйте його «Земне тяжіння» з дебютною книжкою — і ви побачите, як нелегко він творив, як виріс він, долаючи перші висоти своїх можливостей.

У памфлеті «Пророцтво 17 року» Василь Симоненко кидає в лице «апостолів злочинства і облуд» грізне, шевченківської напруги слово:

Тремтїть, убивці! Думайте, лакузи!
Життя не наліза на ваш копил!
На цвинтарі розстріляних ілюзій
Уже немає місця для могил! /.../

Василь Симоненко був життєлюбом і поетом не лиш народних, але й інтимних пристрастей, як це завше личить непересічним талантам. Він залишив нам також кілька прекрасних портретів схвильованої коханням юнацької душі». /.../

* * *

Літературознавець з Америки **Петро Одарченко** відзначив, що серед славної групи молодих українських поетів-шістдесятників Василь Симоненко відзначався надзвичайною громадянською мужністю, безкомпромісністю й патріотизмом: «Він тільки починав свою літературну творчість і не встиг повністю виявити свої великі поетичні здібності. Але й те, що він залишив нам, увійшло в золотий фонд нашої літератури, а ім'я Василя Симоненка стало символом нездоланного борця за волю України.

Поет не пасивно милується словом «Україна», він щодня бачить її всю, живе її історією, її сьогоdnішнім і майбутнім. Для України він мислить і творить. Свою самовіддану любов до України з великою поетичною силою поет висловив у поезії, що починається словами: «Задивляюсь у твої зіниці». (У нашому виданні цей вірш починається так: «Україно, п'ю твої зіниці...»)

Проти російського імперіалізму й безоглядного сучасного російського шовінізму спрямована одна з найсильніших поезій Симоненка «Курдському братові» з епіграфом із поеми Шевченка

«Кавказ»: «Борітеся — поборете!». Критики вже не раз відзначали різну схожість поезії «Курдському братові» з поемою Шевченка «Кавказ». /.../

Найкращий представник української молоді, мужній юний Василь Симоненко своїм життям, своєю безкомпромісною поведінкою, своєю самовідданою любов'ю до рідного українського народу дає добрий приклад українській молоді, що живе на Україні і поза її межами, дає приклад, як треба любити Україну і її народ і як треба боротися проти її ворогів, як треба безкомпромісно й мужньо боротися за волю, честь, права і за державну незалежність України». /.../

* * *

Літературознавець **Анатолій Ткаченко**, автор життєпису та творчості Василя Симоненка, подав чи не найповніший портрет поета як людини й творця:

«Він прожив на світі лише 28 років (з них суто художній творчості були віддані переважно безсонні ночі останніх семи літ) і назавжди ввійшов до історії рідної літератури. Центральною в його творчості слушно вважається патріотична тема — любові до України, її безталанного народу, висловленої з недвозначною відвертістю (і в цьому — пряме продовження шевченківських традицій), органічно поєднана з гуманістичною ідеєю самоцінності, неповторності людського «я». Відтак і основним літературним родом виступає лірика (у вужчій жанрово-видовій модифікації — «громадянська»).

Василь Симоненко народився 8 січня 1935 р. в с. Біївці Лубенського району на Полтавщині. Після закінчення середньої школи в Тарандинцях вступив на факультет журналістики Київського університету. Далі — робота в «Черкаській правді» (1957—1959), «Молоді Черкащини» (1960—1963), власним кореспондентом «Робітничої газети» й літературна творчість. Помер — 13-го (а не 14-го, як досі вважалося) грудня 1963 р., похований у Черкасах.

Між цими датами — напівголодне довоєнне дитинство, лихоліття й злидні, студентське братерство (але й наспигована пильними шукачами «ворогів народу» атмосфера), літературна студія імені Василя Чумака (скорочено — СІЧ), творчі суперечки в гуртожитку на Солом'янці, далі — активна участь у роботі Черкаського обласного літоб'єднання, нарешті — вихід єдиної прижиттєвої збірки «Тиша і грім» (1962). /.../

Симоненкову «Тишу і грім» передмовою «Радість першовідкриття» благословив С. Крижанівський, який стверджував, що новаторство поета «йде не стільки шляхом винаходу нових ху-

дожніх форм... скільки в сфері нових художніх ідей». Ці ідеї з публіцистичною прямою були висловлені в поезіях «Жорна», «Мій родовід», «Піч», «Перший», «Дід умер», «Варвари», у циклі з дев'яти віршів, озаглавленому, як і вся збірка, контрастним поєднанням традиційних звукових образів-символів — «Тиша і грім». Збірка — виквіт студентської юності та перших років самотійного трудового життя поета. /.../

Іронічно-саркастичний струмінь посилюється в другій, помертній збірці поезій «Земне тяжіння» (1964)... Основне навантаження в його спадщині припадало на гостроемоційно виповідувану ідейно-естетичну позицію. «Ти знаєш, що ти — людина...», «Де зараз ви, кати мого народу?..», «Україні», «Задивляюсь у твої зіниці...» (рукописна назва — «Україні»), «О земле з переораним чолом...», «Земле рідна! Мозок мій світліє...» — ніби фрагменти однієї вибленої думи про долю народу, синівську відданість йому, готовність до самопожертви задля його визволення й розквіту. Не дивно, що саме ці вірші зазнали найбільших цензурних та редакторських втручань (а часом — і авторських пом'якшень). Так, із вірша «Задивляюсь у твої зіниці...» вилучили катрен із рядками: «Хай мовчать Америки й Росії, Коли я з тобою говорю!» У третій строфі поезії «О земле з переораним чолом...» рядки оригіналу «Любове світла! Чорна моя муко! І радосте безрадїсна моя!», побудовані на контрастних оксиморонних парах, набули під час друку такого вигляду: «Любове грізна! Світла моя муко! Комуністична радосте моя!» Із вірша «Є тисячі доріг, мільйон вузьких стежинок...» (зб. «Поезії», 1966) вилучили строфу:

Коли б я міг забуть убоге рідне поле...
За шмат цієї землі мені б усе дали.
До того ж і земля ніколи ніг не коле
Тих, хто взува холуйські постולי.

Не спокусившись на легкий хліб, В. Симоненко вже без надії надрукуватися (бо, як зазначає в заведеному тоді ж таки щоденнику, одержав відмови з усіх видань) пише свої чи не найдовершеніші речі. До них належить і «Казка про Дурила». У ній прочитуємо болісно-в'їдливу сатиру не тільки на сталінське беззаконня, а взагалі на будь-яку абсолютистську суспільну «гримасу», за якої «припускається» можливість побудувати царство гармонії на людській крові.

І що це за дорога до «сяйних висот», заради якої треба зректися рідного краю? — це «просте», «дитяче» запитання, що поставало з контексту казки, довгий час унеможливлювало її публікацію. Тоді як у виданих одразу по їх написанні двох віршованих казках для дітей ідеологічні наглядачі не побачили «крамоли», хоч і «Цар Плаксій та Лоскотон», і надто «Подорож у

країну Навпаки» теж можна розглядати як своєрідно адаптовану для дитячого сприйняття варіацію тієї ж таки теми.

Симоненко виступав також із суто газетярською публіцистикою, фейлетонами, літературно-мистецькою критикою (рецензіями на кінофільми, театральні вистави, концерти, літературні твори), писав художню прозу.

Як прозаїк він тільки починався, виявляючи неабиякий хист реаліста, здатність перевтілення й співпереживання. До збірки оповідань і новел «Вино з троянд» (Львів, 1965) увійшли твори, очевидно, ще студентських часів, а також написані протягом чотирьох місяців 1962 р.

Проза В. Симоненка, своєрідна й багатообіцяюча, є прямою попередницею новелістики Гр. Тютюнника, вона заслуговує на почесне місце в контексті розвитку епічного світовідображення свого часу».

* * *

Високо поцінував творчість Василя Симоненка літературознавець **Микола Жулинський**:

«Чесний і чистий, він нагадає велику рибу, яка радісно вискочила з води, вхопила свіжого повітря, сп'яніла від кисню свободи, затріпотіла на березі довіри і затихла...

«Здається, я став писати гірше, ніж рік тому. Зледачили мозок і серце», — це його останні рядки в щоденнику, записані 20 вересня 1963 року. А 14 грудня 1963 року Василя Симоненка не стало. /.../

Несправедливо замовчувати не лише творчість цього поета, який був і є народною совістю в українській літературі, але також і його трагічну долю. Не судилося В. Симоненку розкритися вповні, та й літературне оточення в Черкасах не сприяло творчому окриленню, навпаки, частіше гнітило поета недовірою, скепсисом, вимотувало дріб'язковими чварами, важкою газетярською «поденщиною». «Будьте прокляті ви, нікчемні гроші! Ви зробили мене рабом газети...» — писав він у щоденнику. «Я розумію, що поет з мене такий собі. Але бувають і гірші. Такі, як я, теж необхідні для літератури. Ми своїми кволими думками угноюємо ґрунт, на якому виросте гігант. Прийдешній Тарас або Франко. Жду його, як віруючий прищестя Христового. Вірю, що мені пощастить почути радісну осанну на честь його приходу. Хай тільки не зневажає він нас, маленьких чорноробів поезії. Він виросте з нас».

У тому ж вересні 1962 року Василь Симоненко пошкодує, що не може прислужитися літературі більше й тому, що не бачить усіх відтінків, не чує всіх звуків. Його почуття загострюються, слух стає ще чутливішим до звуків життя, не вистачає

образів, щоб відтворити і передати драматичну гаму багатобарвного світу. Відчувається, що поет визріває і готується виходити на нову — вищу орбіту образного осягнення людини і дійсності... Василь Симоненко багато роздумує над беззаперечними до недавня істинами — постулатами, усвідомлює, що догматична закутість у лати ідейної непогрішимості до добра не приведе. У 1962 році він записує: «Ніяке вчення не сміє монополізувати духовне життя людства. До нестями ненавиджу казенну, патентовану, відгодовану мудрість. Якими б цитатами бездари не підпирали свою розумову стелю, вона однак занизька для нормальної людини. Як простір немислимий без руху, так поезія немислима без думки. Що то за простір, коли в ньому не можна рухатися? Яка то поезія, коли вона не мислить? Поезія — це прекрасна мудрість».

Василь Симоненко з великою, гідною народного поета надією і довірою, реально і усвідомлено сприймав неминучу і так необхідну перебудову суспільного мислення і буття. Та ця перебудова загрузла в болоті парадного застою.

Він був образом свого часу. А час потребував не виховної, дидактичної літератури, а перетворюючої, діяльної, такої, яка б переробляла свідомість, творила нові, ціннісні орієнтації. Тому він з таким гнівом і сарказмом звертається до тих своїх земляків, які люблять свій народ тоді без міри, «коли у міру вигідно любить», які закохані в ідею за добру платню.

Треба було перетворювати людину — вона не могла далі залишатися безмовною, пригніченою, безправною — такою, яку знеособлювала страхом репресій сталінська епоха. Саме на злеті усвідомлення нової історично важливої громадянської місії поезії і обірвалося життя Василя Симоненка».

* * *

Поет **Борис Олійник** у передмові до видання «Поезії» (1966) писав: «Симоненко, як і його ровесники другої половини ХХ віку, не обмежувався оспівуванням рідної хати. Він сягав думками в космос, його бентежили проблеми війни і миру, в його серце стукав попіл спалених в крематоріях, його турбувало майбутнє. Але, на відзнаку од тих, хто, залітаючи в абстрактний космос, забував рідну землю і людей, по спинах котрих він досягав квіток цивілізації, Симоненко сповідав істину «найскладніша людина проста», од якої все починається і на котрій тримається світ.

Нижній до людей праці, непомітних у буднях, зовнішньо нереспектабельних, та проте великих і високих серцями, Василь Симоненко став безпощадним і вбивчо саркастичним до тих, хто лишався на здоровому тілі народу. Його сатиричний цикл

«Мандрівка по цвинтарю» — чи не найвлучніша саркастична черга, випущена за останні роки нашими сатириками.

А тим часом недуга підступно кралася до нього, і він, що найменше турбувався за свою персону, так і згорів з якимось подивом і розгубленням на смаглявому обличчі...

Люди помирають, а справжні поети — живуть. Я ще раз переконався в цій істині, коли знову зустрівся з Василем Симоненком у 1964 році. Власне, не з ним особисто (він же десь у далекому плаванні), а з його новою збіркою «Земне тяжіння», що вийшла у видавництві «Молодь». Він був таким же, як і в «Тиші і громі», тільки поглибшав, змужнів і поміцнішав.

* * *

Письменник, літературознавець **Михайло Слабошпицький** зауважував:

«Василеві Симоненкові в літературі судилася доля особлива. Цей скромний і делікатний чоловік мав талант поета громадянського реєстру, мав непідробний соціальний пафос. У той час, коли багато його літературних ровесників майже цілковито були поглинуті формальними пошуками й одверто лабораторними експериментами, Симоненко, не піддавшись цій моді, лишився поетом гранично точної соціальної адресації і конкретики. Йому завжди була чужа будь-яка абстракція чи ефектна версифікація з ознаками самодостатності. Коли дехто з тодішніх талановитих молодих поетів його літературного призову занадто захопився так званим космізмом, творячи словесні увертюри про складність світобудови, Симоненко з «оголеною» публіцистичністю писав:

Ти знаєш, що ти — людина?
Ти знаєш про це чи ні?...» /.../

...Глибоко і з великою почуттєвою напругою умів Василь Симоненко осмислити біографію народу, побачивши за звичайними реаліями часу символи віку, що набували під його пером і місткого соціального узагальнення, і афористичного звучання.

Можна тільки дивуватися жанрово-тематичному розмаїттю його творчості, яка тривала всього лиш одне десятиліття. Він однаково впевнено почувався і в філософській ліриці, і в публіцистичних інвективах, і в пронизливих інтимах, і в дошкульних сатиричних поезіях. Несподівано вийшли з-під його талановитого пера прекрасні казки й поезії для дітей. «Цар Плаксій та Лоскотон» і «Подорож у країну Навпаки» сьогодні вже стали класикою нашої дитячої літератури. Несподівано для всіх він

почав писати новели, і коли вони — вже по його смерті — були опубліковані в книжці «Вино з троянд», ми допевнилися, що в його особі починався особливо цікавий прозаїк зі своїм своєрідним світобаченням, з дивовижною артистичністю письма.

Справжність почувань і думань — ось що найдорожче нам у творчості Василя Симоненка. В нього не було навіть і натяку на якісь імітації, на бездумну словов'язань, за якою годі шукати зболеність, вистражданість і виношеність почуття, що стало поетичною мислю. Все це для нього було чужим, усе це просто не в'яжеться з його світлим іменем».

* * *

У передмові до книжки Василя Симоненка «Народ мій завжди буде» поет **Микола Сом** розмірковує:

«В чому ж безсмертя Василевого діда — рядової людини, не-втомного сільського хлібороба? А в тому, що він зумів передати малому онукові всю правду про свій рід і народ, переповісти нашу велику історію, героїчну легенду і невмирущу казку. Бо що ми учили в школі? Тільки те, що був цар і цариця, був великий Ленін, була революція — і все. Я не сумніваюся в тому, що дід Федір не приховував від допитливого дитячого розуму ні голодомору 1933 року, ні сталінського терору, ні «колгоспного раю» на землі. Він розкрив перед своїм онуком усю історію України, починаючи від славних сторінок Запорізької Січі. Ось чому юний Симоненко уже в перших поетичних творах стане справжнім літописцем свого роду і народу:

Україно! Доки жити буду,
Доти відкриватиму тебе...»

А далі Микола Сом писав:

«Так трапилося, що в українській літературі опісля казки І. Я. Франка «Лис Микита фарбований» була довга-предовга перерва. Звичайно, були чесні прозові та поетичні твори наших письменників-класиків, але помітної, вагомої казки не було ні в Тичини, ні в Сосюри, ні в Малишка. І раптом — «Цар Плаксій та Лоскотон». Ця весела, дотепна казка одразу сподобалась юним читачам. Окрилений успіхом, поет створює нову, дивовижну казку «Подорож у країну Навпаки». А його третя казка — «Казка про Дурила» — це лебедина пісня Симоненка, бо вона була закінчена за три місяці до ранньої смерті поета. Але ця страшна казка написана не тільки для дитячої уяви, а й для дорослої пам'яті про пережиті, криваві дні. Адже тут голов-

ний герой твору бредє через море людської крові, шукаючи Рідний край». /.../

* * *

Письменник **Олекса Мусієнко** подає цікаві штрихи до літературного портрета Василя Симоненка:

«...Вже перші його поезії, що бурхонули на шпальти періодики, засвідчили: в українській літературі з'явився самобутній і зрілий Майстер.

Як справедливо зазначала народжена хрущовською «відлигою» критика, Симоненко вразив читача не запаморочливими формалістичними новаціями, не вишуканим мереживом слів, а осяянням краси власної душі, справжністю почуттів, інтелектуальною високістю і молодечим завзяттям.

Такий творчий старт легко міг запаморочити молодого поета, збити його на соцреалістичні манівці. Як це, до речі, сталося з багатьма його ровесниками-віршописцями. Малообдаровані від природи, але жадібні до грошей і слави, вони наввипередки пробивалися у «вірні підручні партії», аби прицмулитися до номенклатурного корита, нахапати літературних премій, одержати депутатські мандати, всістися в редакторські крісла, стати бодай тимчасовими власниками державних автомашин і дач, безкоштовних закордонних вояжів.

Симоненка нітрохи не манила вся ця мішура. Не з службового обов'язку, а за велінням серця Василеві боліли рани рідного народу, його злиденність, безправ'я, загроза національного виродження. Саме оприлюдненню цих пекучих проблем він і посвятив своє талановите перо, що, звичайно ж, не могло подобатися партноменклатурі. А ще більше не подобалася їй поетова непідкупність, його загострена соціальна чутливість, причетність до суспільно-політичного руху, породженого розвінчанням злочинів сталінізму неконформістським племенем шістдесятників.

Як відомо, напровесні 1960 року в Києві з волі пробудженого хрущовською «відлигою» юнацтва був заснований Клуб творчої молоді. На суспільно-політичній арені на горі партократам з'явилася ініціативна й динамічна громадська інституція, яка ставила своєю метою об'єднати духовні й фізичні зусилля молодого покоління для розбудови оновленої України.

Хоча на той час Симоненко жив і працював у Черкасах, проте разом з Аллою Горською й Іваном Драчем, Ліною Костенко й Іваном Світличним, Євгеном Сверстюком і Василем Стусом, Миколою Вінграновським і Михайлом Брайчевським він став душею і окрасою цього Клубу. Охоче роз'їжджав по Україні, як

загальноновизнаний поет брав участь у літературних вечорах і творчих дискусіях, виступав перед робітничою та сільською молоддю, прагнучи пробудити в душах ровесників національну самосвідомість і жагу до національного відродження.

Проте просвітницька діяльність не задовольняла Василя. Від природи людина діла, він прагнув роботи з конкретними, зримими результатами. Такими результатами, які б унеможливили в майбутньому реставрації сталінщини на рідній землі.

Скоро в Клубі творчої молоді для Василя знайшлася робота до душі. Тоді, коли він прилучився до комісії, котра мала перевірити чутки про масові розстріли в енкаведистських катівнях і відшукати місце потаємних поховань жертв сталінського терору. Разом з Аллою Горською вони обходили десятки прикиївських сіл, опитали сотні й сотні тамтешніх жителів, виявили урочища, де, за свідченням селян, більшовицькі кати ховали сліди своїх мерзенних злочинів.

Саме за участю Симоненка на основі незаперечних речових доказів для людства були відкриті таємні братські могили жертв сталінізму на Лук'янівському і Васильківському кладовищах, у хащах Биковнянського лісу. За його участю тоді ж був написаний і відправлений до Київської міськради Меморандум із вимогою оприлюднити ці місця печалі й перетворити їх у національні Меморіали.

Звичайно, керована «вірними ленінцями» Київська міськрада брутально зігнорувала заклик поета до морального очищення перед нагло убійцями. Проте цей вчинок Василя Симоненка слід вважати високим громадянським подвигом і водночас власноручним смертним вироком. Бо відтоді талановитий майстер слова опинився, за компартійною термінологією, «в сфері особливого зацікавлення відповідних державних органів».

Щоправда, ще задовго до політичного краху великого «кукурुзника» Хрушова Симоненко чітко і недвозначно усвідомив, що за обнадійливими «відлигами» не завжди настають жадані весни. Більше того, йому дедалі чіткіше вчувалося лиховісне потріскування грядущих суспільних морозів.

Хіба ж не про повзучу реанімацію сталінізму свідчив бандитський розгін із застосуванням пожежних машин і водометів мирної сходки київської молоді біля пам'ятника Тарасу Шевченку в соту річницю прибуття з Петербурга домовини з прахом Кобзаря для перепоховання в українській землі? А що означало спішне видобуття суслівцями з ідеологічних прискринків пронафталіненого жупела українського буржуазного націоналізму? Чи як можна було розцінити свавілля цензури, яка в кожному правдивому слові поета чи газетяра вбачала «наклеп на прекрасну радянську дійсність» або «паплюження соціалістичних ідеалів»?..

Скорботною епітафією звучать слова, записані Симоненком до свого щоденника 3 вересня 1963 року:

«Друзі мої принишкли, про них не чути й слова. Друковані органи стали ще бездарнішими й зухвалішими. «Літературна Україна» каструє мою статтю, «Україна» знушається над віршами. Кожен лакей робить, що йому заманеться... До цього ще можна додати, що в квітні були зняті мої вірші у «Зміні», зарізані в «Жовтні», потім надійшли гарбузи з «Дніпра» й «Вітчизни»...

Скільки в цих рядках гіркоти й доконечного смутку!»

* * *

Літературознавець **Анатолій Шевченко** в статті «Василь Симоненко вчора й сьогодні» писав:

«Діапазон громадських інтересів Симоненка надзвичайно великий.

Перегорніть сторінки його книжок — і ви побачите, кого любить поет, що оспівує, супроти чого виставляє усі свої сатиричні кулемети. Тітки Насті, Варки, дядьки Федори, Оверки, баби Онисі — ось його улюблені герої. Натхненно, можливо, як ніхто з тодішніх поетів, оспівав і возвеличив Василь Симоненко простих людей. Я не помилюся, коли скажу, що рідний народ, його радощі, болі й тривоги — це кардинальна тема усієї Симоненкової творчості. /.../

У своїй поезії Василь то ніжний, то гнівний, то знову лагідний, то знову сповнений обурення й сарказму. Для нього поезія — це життя, а життя — поезія. Він освідчується в коханні людям, землі, деревам, цілому світові. Він каже:

І хочеться
Бути дужим,
І хочеться так любити,
Щоб навіть каміння байдуже
Захотіло ожити
І жить!

Люблячи, він ненавидить. Ненавидить усе те, що вбиває любов. /.../

Із усього сказаного Симоненком про народ може скластися враження, що він надто ідеалізував його. Чи для такої думки достатньо підстав?

Ясна річ, Василь Симоненко не був такий суворий суддя української нації, як Тарас Шевченко («раби, подножки, грязь Москви, Варшавське сміття ваші пани ясновельможні гетьмани», «капустяні голови» і т. ін.), Пантелеймон Куліш («Народе без пуття, без честі, без поваги»), Іван Франко («Не люблю

русинів», «Народ мій, паралітик на роздорозжж» чи Євген Маланюк, що не раз нещадно шпетив своїх співвітчизників за рабську психологію. До всього Симоненко і не міг так категорично й уголос, як вони, висловлюватися на адресу рідного народу, ім'ям якого комуністичний режим освячував усі свої злочини... /.../

Це велике мистецтво — казати правду. І казати прямо, в очі. Правду, хоч би яка вона була. Казати правду — це мистецтво мужніх. Симоненко володів цим мистецтвом. Уся його поетика підпорядкована правді — і ми йому віримо завжди, навіть тоді, коли у його віршах декларативність заступає художність. Ми знаємо, що й вона — від серця, від бажання висловити те, що наболіло.

Від цього постійного прагнення правди — філософська заглибленість Симоненка в суть людей і явищ. Філософ і поет у ньому не просто співіснують, а доповнюють одне одного.

І якщо говорити про вчителів Василевих, то це вся наша демократична література з її позахмарною вершиною — Тарасом Шевченком. Молодий поет перейнявся вогненною пристрасстю Кобзарєвої поезії, її гуманістичним і громадянським пафосом. Він засвоїв основи з того, що заповідав Тарас, — любов до рідного народу, до рідної землі. І працю на благо народу. І боротьбу проти всього, що стоїть на шляху до його щастя. І понад усе засвоїв отой мужній Шевченків заповіт: «Пишіть правду»...

Перегукується з такою думкою і відомий критик діаспори **Іван Кошелівець**, що був у свій час дійсним членом Української Вільної Академії й Наукового Товариства ім. Т. Г. Шевченка в Європі, упорядкував і видав у Мюнхені кількома виданнями збірку Василя Симоненка «Берег чекань». У своїй передмові «У хороший Шевченків слід ступаючи...» він писав:

Хто візьме разом поезію й щоденник Симоненка і співставить з оцим коротким, але ширим, наче сповідь, його свідченням про себе самого, той матиме ясний і гармонійно суцільний образ поета-людини: широї й одвертої, скромної, гуманної, а передусім чесної і цією чесністю неймовірно привабливої. Такій людині мимоволі віриш у всьому до кінця, а не сприймаєш її чесноти, як умовну літературшину /.../

Втіливши весь свій поетичний хист у любов до своєї батьківщини, Симоненко не зрадив ні правді, ні красі і саме цим підніс громадську лірику до рівня чистої, як сльоза, поезії. У його творчості сильний і цілком своєрідний талант поєднався з винятковою громадською мужністю, якою він піднісся над усіма своїми сучасниками.

Можливо, що останнє твердження, з уваги на віддаль від советської дійсності, треба приймати з деяким застереженням, бо, певно, мужности не бракує й іншим, тільки що трагічна доля Симоненка (його передчасна смерть) освітила в наших очах

одну тільки його постать, і завдяки цьому в ній найяскравіше втілюється чисте, людське і без міри потужне прагнення українського народу відстояти свою національну невмирущість проти нечуваного в історії своїм нахабством і підступністю гніту російського шовінізму. Власне, це надало творчості Симоненка універсального, а не тільки літературного значення».

* * *

Український письменник **Дмитро Чуб**, що довгий час жив і помер в Австралії, підсумовуючи свої роздуми про творчість Василя Симоненка, констатував: «...в його особі наша література втратила найбільшого поета після Максима Рильського та інших неокласиків. Його несфальшована книжка «Берег чекань», видана в Мюнхені вже двома накладками, буде на довгі роки смолоскипом у боротьбі за українську правду».

* * *

Літературознавець **Василь Яременко**, досліджуючи листування Василя Симоненка від юних літ, відзначав:

«І все ж без цих листів скласти повнокровний образ поета неможливо. Перш за все іскрометний Симоненків, по суті глибоконаціональний гумор український. Симон може про все, всіх, про себе в тому числі, говорити з примруженим оком, як ось у цьому листі:

АПЕЛЯЦІЯ ДО СПОЖИВАЧА

Я народився звичайним способом, про що свідчать усі очевидці й офіційні документи, включаючи й метричну довідку, яка констатувала цей факт тільки через 17 років. Перші мої кроки були сумними і трагічними. Утиски і несправедливості терпів навіть від рідних, які всіляко попирали мої громадянські права. Їхнє зухвальство дійшло до того, що вони не дали мені голосу на тривалій нараді, де фактично визначалася моя доля. Василем назвали мене без моєї згоди, не запитали навіть для ввічливості. Між тим, це питання мало для мене принципове значення. Я не бажав бути Василем, я хотів бути Тарасом і носити прізвище Шевченко. А якби я був Тарасом Шевченком, то мав би «Кобзар» і не морочив би зараз голови над віршами. Тільки завдяки віроломності моїх предків ти, Анатоль, маєш насолоду читати цю римовану і неримовану писанину. Якщо колись я таким же чудернацьким способом потраплю в хрестоматію, тобі, одному з перших моїх читачів, будуть співчувати не менше, ніж ненавидіти мене.

Ця вичерпуюча автобіографія написана спеціально для тебе й видана тиражем в один примірник.

P.S. Можеш берегти як реліквію на заздрість усім букіністам і любителям дикувинок.

Твій Симон...

Це ще досі не друкована автобіографія-лист до вірного товариша студентських років Анатолія Перепаді... Уже неправильне написання слова «апеляція» ховає гумористичний підтекст...

* * *

Високо ставив творчість Василя Симоненка вимогливий літературний критик **Іван Світличний**:

«Кожен, хто хоч трохи знав Василя Симоненка, знав його внутрішню органічну відразу до красивих і показних, але безвідповідальних слів. І тільки той, хто знав це, може оцінити, що значили ці його слова про Україну, може зрозуміти, що в його готовності «проллятися крапелькою крові на її священне знамено» не було й грама пози й афектації. Все своє коротке життя Василь Симоненко прожив з цією трепетною внутрішньою готовністю до подвигу...

Василь Симоненко ввійшов у нашу літературу разом з тим поколінням, яке ще звідало згубну атмосферу сталінського свавілля, але вже гартувалося в боротьбі за ширші демократичні принципи, за краще життя свого народу. Він ввійшов у літературу разом з тим поколінням, яке для нас уособлюється іменами Ліни Костенко й Івана Дзюби, Івана Драча й Микола Вінграновського і багатьох-багатьох інших. Колись історики літератури, може, й не назвуть Василя Симоненка найталановитішим поетом свого покоління. Але ми знаємо, що серед нас не було і немає поета більшої громадянської мужності, більшої рішучості, більшої безкомпромісності, ніж Василь Симоненко».

Поет **Микола Вінграновський** відзначає поміж свого покоління Василя Симоненка: «Василь Симоненко поет нашого, мого покоління, що увійшло в нову літературу під іменем шістдесятників, і по долі ми дуже схожі один на одного. Ми всі з одного часу, з одного народу. Наші юність і молодість, наше тодішнє молоде життя мало подвійну сутність: одну офіційну, казенну, для вчителів та оцінок у школі, а другу — поза школою, там, де було життя справжнє, життя реальне. Коли ця подвійність була усвідомлена, стався бунт: піднялася наша справжня сутність і відкинула оту офіційну, фальшиву. З цього бунту і почалося «шестидесятство»...

...XX з'їзд партії!.. Відбулася така духовна й душевна подія, що люди подумали, чи не перевернулась Земля і не туди кудись покотилася?.. Що, де, як? — невже з нами таке страшне й сліпе запаморочення було і як воно взагалі могло бути?! Хто вірив, хто — ні, та після того з'їзду дух оновлення й сподівання на краще життя охопив усі покоління. І відразу ж, наче хто подав знак, в українську культуру й літературу ввірвалася ціла когорта молодих двадцятип'ятилітніх поетів, таланти яких були в

духовному підпіллі, і серед них — Василь Симоненко. Його поезії — «Жорна», «Варвари», «Злодій», «Монархи», «Одинок ма-тір», «Там, у степу, схрестилися дороги», «Де зараз ви, кати мого народу?» — стали і на тоді і на сьогодні золотими художніми документами часу, і цим поезіям немає ціни...»

* * *

Поет, перекладач, критик і літературознавець з діаспори **Остап Тарнавський**, оглядаючи українську поезію, в своїй статті «Від шістдесятників до поетів-дисидентів» (1981) писав: «...Вилучені з поетових збірок поезії («Злодій», «Самостійність», «Брама», «Курдському братові», «Я», «Суд», «Український лев») ходили в рукописах і передруках по Україні, а згодом дістались і за кордон. Це чи не перші зразки «захальвної літератури», що стала основою отієї літератури опору, чи радше літературного спротиву, і розгорнулася в Україні ще за режиму Хрущова... Була захальвна література і в Івана Драча, і в Ліни Костенко, і в інших шістдесятників, була вона навіть у Тичини. Симоненко помер саме в той час, коли партія порішила покласти край отому, як каже Кошелівець, «свободомислію»...»

* * *

Коли 1964 року побачила світ друга поетична збірка Василя Симоненка (вже по його смерті), поет **Василь Стус**, оглядаючи поезію останніх двох років, у статті «Най будем щирі...» назвав цю книгу «...значним, мало не етапним явищем у нашій поезії». Наступного, 1965 року її висували на здобуття Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка, але лауреатом того року став Микола Бажан. Василеві ж Симоненкові ця премія була присуджена вже за Незалежності — 1995 року.

ОРІЄНТОВНІ ТЕМИ ПИСЬМОВИХ ТВОРІВ

1. «Є тисячі доріг, мільйон вузьких стежинок...» (морально-етичний вибір у поезії Василя Симоненка).
2. Гімн простій людині.
3. «Не страшно вмерти, а страшно мертвому жить».
4. «Мале тоді смішне, коли воно мізерне».
5. «Найогидніші очі порожні...»
6. «Ми в світ прийшли успадкувати славу, діла і думи, чесні мо-золі...»

7. Роздуми про призначення поета і поезії.
8. Єдність інтимного й громадянського в циклі «Тиша і грім».
9. Увага до реальної долі конкретної людини в поезіях Івана Драча та Василя Симоненка («Балада про Сар'янів та Ван-Гогів», «Дві сестри» Драча та «Жорна», «Баба Онися», «Дід умер» Симоненка).
10. Біографія народу за звичайними реаліями часу в творчості Василя Симоненка.
11. Автобіографічні мотиви у творчості Василя Симоненка.
12. Глибина і щирість інтимної лірики Василя Симоненка.
13. Батьківщина і мати в ліриці Василя Симоненка.
14. Образ України в творчості Василя Симоненка.
15. Справжній син України той, хто справжній син своєї матері.
16. Образ любові й пошани до жінки.
17. Проблема людської совісті в творчості Василя Симоненка.
18. Сила патріотизму Симоненкової поезії.

ВЗІРЕЦЬ УЧНІВСЬКОГО ТВОРУ НА ТЕМУ «МОЇ РОЗДУМИ НАД ТВОРЧІСТЮ ТА ЖИТТЯМ ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА»

За вікном зима справляє весілля: білою сукнею розвіялась хурделиця, а грудень шпурляє у вікна цілі оберемки снігових квітів. Я сиджу в затишній кімнаті, перегортаю сторінки невеличкого поетичного томика, а на душі щемно й сумно. Можливо, так само забавлялась зима, танцювала свій танок заметіль і співав свою пісню грудень у той чорний день, коли в білих стінах черкаської лікарні згасала свічка Василя Симоненка.

Мої очі дивляться в заліплену снігом шибку, а уява змальовує високого, худорлявого юнака. Виразний чистий погляд, обличчя серйозне й зосереджене, риси лагідні й водночас мужні.

Так, мабуть, мріють про коханого... Він і був коханим, коханим і закоханим. Чомусь Василь Симоненко уявляється мені саме таким: трохи відчуженим, трохи самотнім, нещасливим і безмежно щасливим.

Як добре, що у світі є такі речі, над якими не владний навіть жорстокий час. Крізь десятиліття я бачу постать поета. Крізь біль і смуток відчуваю його погляд, крізь минуле долітає його голос:

Ти знаєш, що ти — людина?
Ти знаєш про це чи ні?

Я вражена силою слова Василя Симоненка. Поетичні рядки огортають серце то лагідним подихом вітру, то шматують його лютим торнадо, торкають найпотаємніші струни, а потім рвуть їх гнівом та докором.

Хто ж він, Василь Симоненко? Тонкий лірик чи незламний борець? Він просто.... закоханий. Адже тільки охоплені шалом цього почуття здатні творити такі вірші. Поет був закоханий у поле й луки, в ріки та озера, у верби й тополі, в біляву хату й лагідну колискову пісню. Він любив життя, любив свою землю, свою матір-Україну. Мені здається, що жоден лірик не зміг так висловити свої почуття, злити воєдино священні для кожної людини поняття: мати і Батьківщина, як це зумів Василь Симоненко.

Пригадую свої перші враження від пісні «Виростеш ти, сину...» Почула її ще в дитинстві, й відтоді в уяві закарбувалась картина: поміж нив біжить стежка-дорога, край якої вишикувались стрункі тополі, а на узбіччі стоїть уже немолода жінка в українському вбранні, в терновій хустині, пов'язаній ріжком, і тривожним поглядом проводить юначу постать, що вже ледь видніється на обрії.

Це, мабуть, було моє перше побачення з Василем Симоненком. Пізніше я зрозуміла, як могли народитись «Лебеді материнства»: поет був справжнім сином України, бо був справжнім сином своєї матері:

Україно! Ти для мене — диво!
І нехай пливе за роком рік,
Буду, мамо, горда і вродлива,
З тебе дивуватися повік.

Таку безмежну любов і відданість принесли на крилах «лебеді материнства» і зронули їх над вербовою колискою малого Василька. Синьоока казка розповідала хлопченяті про славетних лицарів, козаків, «материнська добра ласка» посіяла зерна найщиріших почуттів, а півні своїми тривожними криками розбудили в душі біль і печаль:

Україно! Ти — моя молитва,
Ти моя розпука вікова...

Мені здається, поет відчував, що доля подарує йому мало літ, тому й писав про те, що «жити спішити треба, кохати спішити треба». Все турбувався, щоб встигнути...

Усього 28 років. Зірка Василя Симоненка недовго сяяла на життєвому небосхилі, недовго поет гостював на землі. Але вогонь поезії ніколи не згасає, особливо якщо це полум'я синівської любові й патріотизму.

З материнським почуттям він вийшов на свою дорогу і пройшов її гідно й чесно, не загубивши жодної краплі «материнської ласки», не забувши жодного слова «казки з сивими очима». Дмитро Павличко писав: «...немов літак, що ховається за обрієм швидше, ніж доб'ється нашого слуху шум його двигунів, Василь

Симоненко зник за пругом життя скоріше, ніж долинув до нас могутній гук його серця, заряджений тривогою двадцятого віку і любов'ю до української землі». А облетів усю Україну, виконуючи іноді досить небезпечні маневри, лише мертва петля над Смілою виявилась фатальною...

І через роки гуркіт вибуху його літака долітає до людських сердець, бентежить душу, пробуджує совість.

Любові до Батьківщини не можна навчитись, але силу власного патріотизму можна визначити, читаючи поезію Василя Симоненка: якщо прагнеш хоч інколи побути на самоті з матір'ю-Україною, значить, маєш святе право називатись її сином.

За два місяці до смерті Симоненко писав:

Є тисячі доріг, мільйон вузьких стежинок,
Є тисячі ланів, але один лиш мій...

Він чесно працював на своїй ниві, пам'ятаючи, що вона — «батьківська». Поет обрав свій шлях і пройшов його до кінця. Літак стих за обрієм. Але це неправда, що ми не чули його шуму. Погляньмо навколо: сріблиста стрічка простяглась у блакитному небі, тополі край дороги палають земними стрічками, верби схилились над річкою, з-поміж мальв виглядає білява хати-на й над землею лине мамина пісня:

Можна все на світі вибирати, сину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.

Вікторія Філіпчук,
11-й клас Київської середньої школи № 66.
(Публікація з газети «Жива вода», ч. 7/119/, 2001).

ОРІЄНТОВНІ ТЕМИ РЕФЕРАТИВ ТА УСНИХ ДОПОВІДЕЙ

1. Патріотична наснага творчості Василя Симоненка.
2. Проблема людської совісті та честі в поезії Василя Симоненка.
3. Людина та її місце в суспільстві.
4. Людська гідність — головний стержень особистості в поезії Василя Симоненка.
5. Неповторний світ особистості простої людини.
6. Безмежна велич душевної краси в інтимній поезії Василя Симоненка.
7. Василь Симоненко — з грона поетів-шістдесятників.
8. Почуття синівського обов'язку перед матір'ю.

9. Захоплення красою рідного краю.
10. Метафористичне багатство поетичного письма Василя Симоненка.
11. Василь Симоненко — лицар національної поезії.
12. Насиченість образу України в поезії Симоненка.
13. Тема втраченої і віднайденої Батьківщини у «Казці про Дурилу» .
14. Порівняльний аналіз віршів Василя Симоненка та Івана Драча («У маленьких очах відбивається світ...» , «Маленькі сонця» Симоненка та «Балада розплющених дитячих очей» і «Сонячний етюд» Драча).
15. Спорідненість мотивів інтимної поезії Василя Симоненка та Дмитра Павличка.
16. Злободенна сучасність сатирично-гумористичних творів Василя Симоненка.

ОРІЄНТОВНІ ПЛАНИ ТВОРІВ

МІСТ МІЖ СТОЛІТТЯМИ: СПІВЗВУЧНІСТЬ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ЛІРИКИ УГОРСЬКОГО ПОЕТА-РОМАНТИКА ХІХ СТ. ШАНДОРА ПЕТЕФІ ТА ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА

1. Романтики у творчості й у житті (трагізм життєвої долі Шандора Петєфі та Василя Симоненка).
2. Громадянська лірика Шандора Петєфі («Я мадьяр», «Народ», «Патріотична пісня», «Одкрій мені дорогу, доле» та ін. у перекладах Леоніда Первомайського) та громадянська поезія В. Симоненка: співзвучність мотивів, тем, ідей.
3. «На батьківщині» Шандора Петєфі і «Лебеді материнства» В. Симоненка: порівняльний аналіз.
4. Загальні висновки про співзвучність громадянської позиції і поезії Петєфі та Симоненка («Коли умієш ти співати лиш про свої жалі й печалі, — Знай, не потрібний людям ти, іди розбий свої скрижалі»).

ГЛИБИНА ЄДНОСТІ ОБРАЗІВ МАТЕРІ ТА БАТЬКІВЩИНИ У ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА

1. Гімн незрадливій материнській любові й синівській вірності Вітчизні у вірші «Лебеді материнства».
2. Утвердження синівського права побути з матір'ю на самоті в поезії «Задивляюсь у твої зіниці...»
3. Готовність до самопожертви заради щастя України у вірші «Україні».

4. Багатогранний спектр почуттів ліричного героя до своєї Вітчизни.
5. Звернення до народнопісенних висловів у змалюванні материнських почуттів.
6. Високоморальність материнського повчання.
7. Пристрасне освідчення у любові до рідної землі.

СИЛА БАТЬКІВСЬКОЇ ЛЮБОВІ У ПОЕЗІЇ «КИРПАТИЙ БАРОМЕТР»

1. Роль своєрідної композиції в ідейному змісті твору.
2. Смысл вечірньої «молитви» батька.
3. Тонке почуття гумору і сарказм.
4. Що свідчить про невмирущість українського родоводу?

«ТИ ЗНАЄШ, ЩО ТИ — ЛЮДИНА...»

1. Неповторна особистість кожної людини.
2. Образ простої людини, працею якої тримається світ.
3. Викривальна сила вірша «Злодій».
4. Утвердження високого гуманізму.
5. Втілення в образі простої людини моральної краси й таланту українського народу.

ПРОЗА ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА

1. Місце прози в творчості Василя Симоненка.
2. Жанрове і тематичне розмаїття збірки «Вино з троянд».
3. Автобіографічні мотиви.
4. Особливості художнього слова.

ГУМОР І САТИРА У ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА

1. Василь Симоненко — як гуморист і сатирик.
  2. Сарказм та іронія у творах останніх років.
  3. «Казка про Дурила» — видатне сатиричне полотно.
  4. Сатира та гумор у прозі («Неймовірне інтерв'ю», «Друг сімейства», «Підслухана розмова» та ін.).
  5. Злободенність байок, епіграм, пародій.
- Багатогранність творчої особистості поета.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Буряченко С.Я. Кризь болотну тишу — до весняного грому. — К., «Смолоскип», 2001.
2. Вінграновський Микола. Всі ми з одного часу і з одного народу: Слово про Василя Симоненка // Ж. «Київ», № 3, 1989.
3. Гончар Олесь. Витязь молодії української поезії // Василь Симоненко. У твоєму імені живу. — К., «Веселка», 1994.
4. Іван Дзюба. Більший за самого себе // «Наука і культура», випуск 23. — К., «Знання», 1989.
5. Доброокий. Спогади про Івана Світличного. К., «Час», 1998.
6. Життя, мов спалах блискавки: Спогади друзів і колег про Василя Симоненка. — Черкаси, 1991.
7. Жулинський Микола. Василь Симоненко // «Літературна Україна», 24 березня 1988.
8. Жулинський Микола. Василь Симоненко // Із забуття — в безсмертя. — К., «Дніпро», 1990.
9. Засенко Петро. До глибини народного гніву // «Жива вода», № 5—6, 2002.
10. Історія української літератури. Том восьмий. — К., «Наукова думка», 1971.
11. Кодлюк Ярослава, Одинцова Галина. Василь Симоненко // «Розповіді про письменників» (посібник для вчителя початкових класів). — Тернопіль, «Підручники та посібники». 2001.
12. Коцюбинська Михайлина. Вітраж пам'яті // Червона тінь калини. Алла Горська. Листи, спогади, статті. — К., «Спалах» ЛТД, 1996.
13. Кошелівець Іван. У хороший Шевченків слід ступаючи... // Василь Симоненко. Берег чекань. — К., «Наукова думка», 2001.
14. Крижанівський Степан. Радість першовідкриття // Василь Симоненко. Тиша і грім. — Е., «Держлітвидав», 1962.
15. Мусієнко Олекса. Василь Симоненко // «Українське слово» (хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.). Книга третя. — К., «Рось», 1994.
16. Одарченко Петро. Василь Симоненко (До 45-річчя з дня народження) // «Українська література» (збірник вибраних статей). — К., «Смолоскип», 1995.
17. Олійник Борис. Не вернувся з плавання... // Василь Симоненко. Поезії. — К., «Молодь», 1966.
18. Осадчий Ігор. Три роки поруч. — Черкаси, «Сіач», 1998.
19. Павличко Дмитро. Василь Симоненко // Над глибинами. Літературно-критичні статті і виступи. — К., «Радянський письменник», 1983.
20. Сверстюк Євген. Симоненко — ідея // Євген Сверстюк. На святі надій. — К., «Наша віра». 1999.

21. Сверстюк Євген. Симоненкові листи // Євген Сверстюк. На святі надій. — К., «Наша віра», 1999.
22. Світличний Іван. Василь Симоненко — поет, ангажований народом // «Вісті з України», ч. 35, 1966.
23. Світличний Іван. Слово про поета // «Слово і час», № 7, 1997.
24. Слабошпицький Михайло. Земне тяжіння // «Наука і культура». — К., «Знання», 1982.
25. Сом Микола. З матір'ю на самоті. — К., «Молодь», 1990.
26. Сом Микола. Симоненкова дорога // Василь Симоненко. Народ мій завжди буде. — К., «Веселка», 1990.
27. Стус Василь. Най будемо ширі... // Василь Стус. Вікна в позапростір. — К., «Веселка», 1992.
28. Тичина Павло. Літературно-мистецькі записи. — Зібрання творів у дванадцяти томах. Том 11. К., «Наукова думка», 1988.
29. Ткаченко Анатолій. Василь Симоненко // Історія української літератури ХХ століття. Книга друга. — К., «Либідь», 1998.
30. Ткаченко А.О. Василь Симоненко. Нарис життя і творчості. — К., «Дніпро», 1992.
31. Українська література в шкільному вивченні 10–11 класи. Книга для вчителя. Випуск 1. — Кіровоград, 1995.
32. Уліщенко А. Б., Уліщенко В. В. 555 кращих учнівських творів. 5–11 класи. — Харків, «Торсінг», 2001.
33. Шевченко Анатолій. Василь Симоненко // «Дивослово», ч. 12, 1999.
34. Шевчук Валерій. Поет складної простоти (Слово про Василя Симоненка) // «Україна», ч. 1, 1985.
35. Шудря Микола. Василева криниця // «Народний лікар», ч. 5. ч. 7, 1992.
36. Чуб Дмитро. Життєва правда у творчості Василя Симоненка // Дмитро Чуб. У дзеркалі життя й літератури. — Мельборн, «Ластівка», 1982.
37. Янів Володимир. Українська родина в творчості Василя Симоненка. — Мюнхен, 1971.
38. Яременко Василь. Духовні острови // «Дніпро», ч. 6, 1986.
39. Яременко Василь. Крик двадцятого віку // «Дніпро», ч. 1, 1995.
40. Яременко Василь. Лебедина пісня Василя Симоненка // Г. «Молода гвардія», 12 грудня 1987.
41. Яременко Василь. Парубоцькі листи Василя Симоненка // «Дніпро», ч. 5-6, 1994.

З М І С Т

«НАРОД МІЙ Є! НАРОД МІЙ ЗАВЖДИ БУДЕ!..»

(Невмируща й непоборна сила українського народу)

Жорна	3
Баба Онися	4
Піч	5
Дід умер	6
Прощання Федора Кравчука, колгоспного конюха, зі старою хатою	8
Мій родовід	9
Косар	10
Перший	11
«Ми думаєм про вас...»	12
Запис у книзі вражень	13
Пророцтво 17-го року	13
Монархи	14
«Де зараз ви, кати мого народу?...»	15
«Древній, обікрадений народі!..»	16
Злодій	16
Старість	17
«Люди — прекрасні...»	18
«Ти йшла з села дорогою гнилою...»	18
47-й рік	19
«Стільки в тебе очей...»	20
Прирученим патріотам	21
Курдському братові	22
Безсмертні предки	23
«Ні перед ким не станеш спину гнути...»	23
Моя мова	24

«УКРАЇНО! ТИ — МОЯ МОЛИТВА...»

(Всеохоплююча любов до рідного краю)

«Я закоханий палко, без міри...»	25
Шум полів	25
Леся Українка	26
Ошукана могила	26
Україні	27
«Чорні від страждання мої ночі...»	28
«Гей, нові Колумби й Магеллани...»	29
«О земле з переораним чолом...»	29
Чую	30
«Земле рідна! Мозок мій світліє...»	30
«Я чую у ночі осінні...»	31
Українська мелодія	32
«Україно, п'ю твої зіниці...»	33
«Може, ти зі мною надто строга...»	34
«В букварях ти наряджена і заспідничена...»	34
Український лев	35
«Є тисячі доріг, мільйон вузьких стежинок...»	36
«Понеси мене на крилах...»	37

«Є В КОХАННІ І БУДНІ І СВЯТА...»

(Кохання та світова гармонія)

Тиша і грім	38
Вона прийшла	43
«Буду тебе ждати там, де вишня біла...»	43
«Ти не можеш мене покарати...»	44
«Спади мені дощем на груди...»	45

Море радості	45
Закохана	46
«Ніби краплі жовті, в темну воду...»	47
«Я дивлюся в твої перелякані очі...»	47
«Є в коханні і будні і свята...»	48
«І чудно, і дивно якось...»	49
«Ой майнули білі коні, тільки в'ються гриви...»	49
«В грудях набубнявіла тривога...»	50
Русалка. (<i>Легенда</i>)	50
«Там, у степу, схрестилися дороги...»	54
Берег чекання	54
«Всі образи й кривди до одної...»	55
«Виє вітер, довго виє, навіть слухать обрида...»	55
«Я чекав тебе з хмари рожево-ніжної...»	56
«Ну скажи — хіба не фантастично...»	57
«Говорю я з тобою мовчки...»	57
Абажури	58
Чадра	58
Ікс плюс ігрек	59
«Дотліває холод мій у ватрі...»	60
Не вір мені	61
«Я тобі галантно не вклонюся...»	61
«Скільки хникають вже коханці...»	62
«Розвели нас дороги похмурі...»	62
«Я і в думці обняти тебе не посмію...»	63
Чекання	63
Одурена	64
«Заграє смерть іржавою трубою...»	64
«Все було. Дорога закричала...»	64
Пішла	65
«Я не помру від розпачу і муки...»	65

«Ти до мене прийшла не із казки чи сну...»	66
«Сниться мені невідома Італія...»	66
«Не бажаю я нічого, хочу тільки одного...»	66
«Цвіла ромашка в полі на межі...»	66
«Повертався пізно з косовиці...»	67
Синій конверт	67
Жебрак	68

«СВІТ ЯКИЙ — МЕРЕЖИВО КАЗКОВЕ!..»

(Значення природи в житті людини)

«Флегматично зима тротуаром поскрипує...»	69
«Вже день здається сивим і безсилим»	69
Ніч в озері	70
Комета і сірник	70
Любов	71
«Десь на горизонті хмара-хустка...»	71
«Світ який — мереживо казкове!..»	72
«Ти знаєш, що ти — людина?»	72
«Минуле не вернуть...»	73
Осінній дисонанс	74
Завірюха	74
З вікна	75
Чари ночі	75
«Сонце впало в вечірню куряву...»	76
Поет і природа	77
«Немає смерті. І не ждїть — не буде...»	77
Мандрівник	78
«Лаються, і плачуть, і сміються...»	78
«У душі моїй...»	79
«Як хороше радіти без причини...»	79

«Осінній вечір морозом дихав...»	80
«Зимовий вечір...»	80
Маленькі сонця	80
«У маленьких очах відбивається світ...»	81
«Снігу, снігу сиплеться довкола...»	82
«Я не люблю зими — вона така убога»	82
«Сам собі підспівувать не стану...»	82

«НАЗУСТРІЧ СОНЦЮ, РАДОЩАМ І БУРІ...»

(Пошук сенсу людського буття)

Варвари	83
«Берези, в снігу занімілі...»	83
Покара	84
«Найогидніші очі порожні...»	85
Перехожий	85
Помилка	86
«Навіщо бундючитися пихато...»	87
Головешка	87
Герострат	88
«Як не крути...»	89
Некролог кукурудзяному качанові, що згнив на заготпункті	89
Веселий похорон	90
Крапля в морі	91
«Торжествують...»	91
«Люди часто живуть після смерті...»	91
«Може, так і треба неодмінно...»	92
Самотність	93
Про поезію	93
«Не докорю ніколи і нікому...»	94
Поет	94
Можна	95

Брама	95
«Ви плачете? У вас, напевне, горе...»	96
Тиша	96
«Я тут один, мов у чужому краї...»	97
«Хто у тому винен, я не знаю...»	97
«Я хочу бути несамовитим...»	98
«Заспані сни оточили мене...»	99
Ворон	99
Суд	100
Я...	100
«Не лицемірити, не чванитись пихато...»	101
«Я юності не знав. Нудотно і похмуро...»	101
«Встає над нами сонце, як вставало...»	102
«Щось нове у серці забриніло...»	103
Тінь	103
«На білих конях пронеслися роки...»	104
«І знову сам воюю проти себе...»	105
«Нашої заслуги в тім не бачу...»	105
Кирпатий барометр	106

«ЛЕБЕДІ МАТЕРИНСТВА»

(Гімн синівської любові й відданості)

Кривда. (Новела)	112
Лист	113
Лебеді материнства	114
«Скільки б не судилося страждати...»	115
Одинока матір	116
Крик XX віку	117
Щедрість	118
Дума про щастя	119
Червоні конвалії. (Поема)	120

Матері	128
Переспів з народної	129
На честь свого двадцятиріччя	129
Пісня	130
«Я не бував за дальніми морями...»	131

«Я Б ЦІ СЛОВА ПОСТАВИВ ЗА МОРАЛЬ...»

(Гумор та сатира)

Годинник	132
Мудра Сова	132
Яке зухвальство!..	132
Ріка й заплава	133
Ю-виляємо	133
Лев у клітці	134
До папуг	135
Галасливому менторові	136
До суєсловів	137
Розкішні трупи	137
Кривлякам	138
«Ви, що складали псалми і оди...»	138
Балада про зайшого чоловіка	139
Мудра паляниця	140
Хміль на Дубі	141
Два осли	141
Лев ім'я змінив...	142
Вовк-миротворець	142
Вовкам на зло	143
Сторож	143
Догматики	144
Мандрівка по цвинтарю. <i>(Низка епітафій)</i>	144

«ТАМ ЦВІТЕ КРАСА-КРАЇНА...»

(Казки)

Цар Плаксій та Лоскотон	147
Подорож у країну Навпаки	153
Казка про Дурила	160

ПРОЗА

Вино з троянд	167
Кукурікали півні на рушниках...	170
Чорна підкова	173
Весілля Опанаса Крокви	174
Дума про діда	175
Психологічний поєдинок	178
Білі привиди	180
Наївне дівчисько	183

ДОДАТОК ДО ПРОЧИТАНОГО, ЩО СТАНЕ В ПРИГОДІ ВЧИТЕЛЄВІ ТА УЧНЮ

Примітки та коментарі	187
Матеріали до біографії Василя Симоненка	196
Творчість Василя Симоненка в оцінці літературної критики...	217
Орієнтовні теми письмових творів	237
Взірець учнівського твору на тему «Мої роздуми над творчістю та життям Василя Симоненка»	238
Орієнтовні теми рефератів та усних доповідей	240
Орієнтовні плани творів	241
Рекомендована література	243

Літературно-художнє видання

Серія «Шкільна хрестоматія»
заснована 2002 року

Симоненко Василь Андрійович

ВИБРАНЕ

Для середнього та старшого шкільного віку

Упорядкування текстів, підготовка коментарів, приміток
та навчально-методичних матеріалів

Кирпи Галини Миколаївни та Чередниченка Дмитра Семеновича

Відповідальний за випуск **О. Є. Шевченко**

Редактор **О. Д. Чередниченко**

Художній редактор **С. М. Железняк**

Технічний редактор **Н. Ю. Якушко**

Коректор **С. В. Гордіюк**

Комп'ютерна верстка **О. П. Гнатюк**

Підписано до друку 12.02.08. Формат 84×108^{1/32}. Папір друк
Гарнітура «Таймс». Друк офсет. Ум. друк. арк. 13,36. Обл.-вид арк. 5,86
Тираж 2500 прим. Зам. № 8-0688

Видавництво ТОВ «Школа».
03148, Київ, вул. Сім'ї Сосніних, 3.

Свідцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 6 від 15.02.2000.

Віддруковано
ВАТ «Харківська книжкова фабрика «Глобус»»
61012, м Харків, вул. Енгельса, 11.

**Книжки цієї серії — це твори
сучасних авторів, класиків
української та світової літератури**

- ❖ обов'язкові для читання та вивчення за шкільною програмою
- ❖ рекомендовані для позакласного читання

**Справжньою знахідкою для
вчителів та учнів буде додаток до
прочитаного, який робить серію
унікальною!**

Адже тут можна знайти:

- ❖ захоплюючі матеріали до біографії письменника
- ❖ навчально-методичні рекомендації до вивчення творчості письменника
- ❖ орієнтовні теми творів та рефератів, тезові плани до них

*Зі «Шкільною хрестоматією»
вчитися цікаво й легко!*

**Інформацію
щодо придбання
наших книжок
Ви можете отримати
за телефонами:**

**+38 (044) 273-57-16;
273-57-18;
273-57-39**

**або знайти на сайті
<http://publish.knig.net>**

